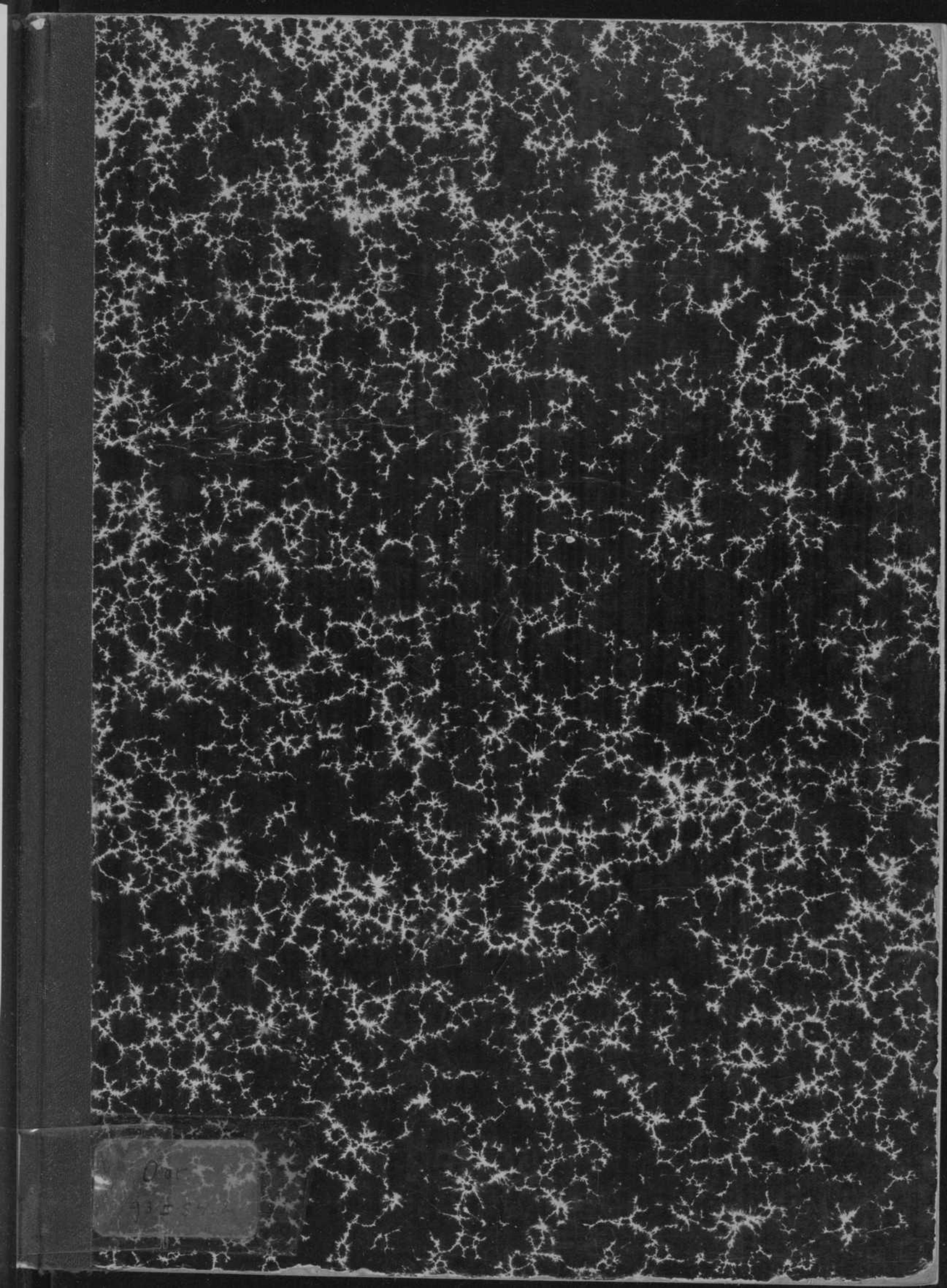
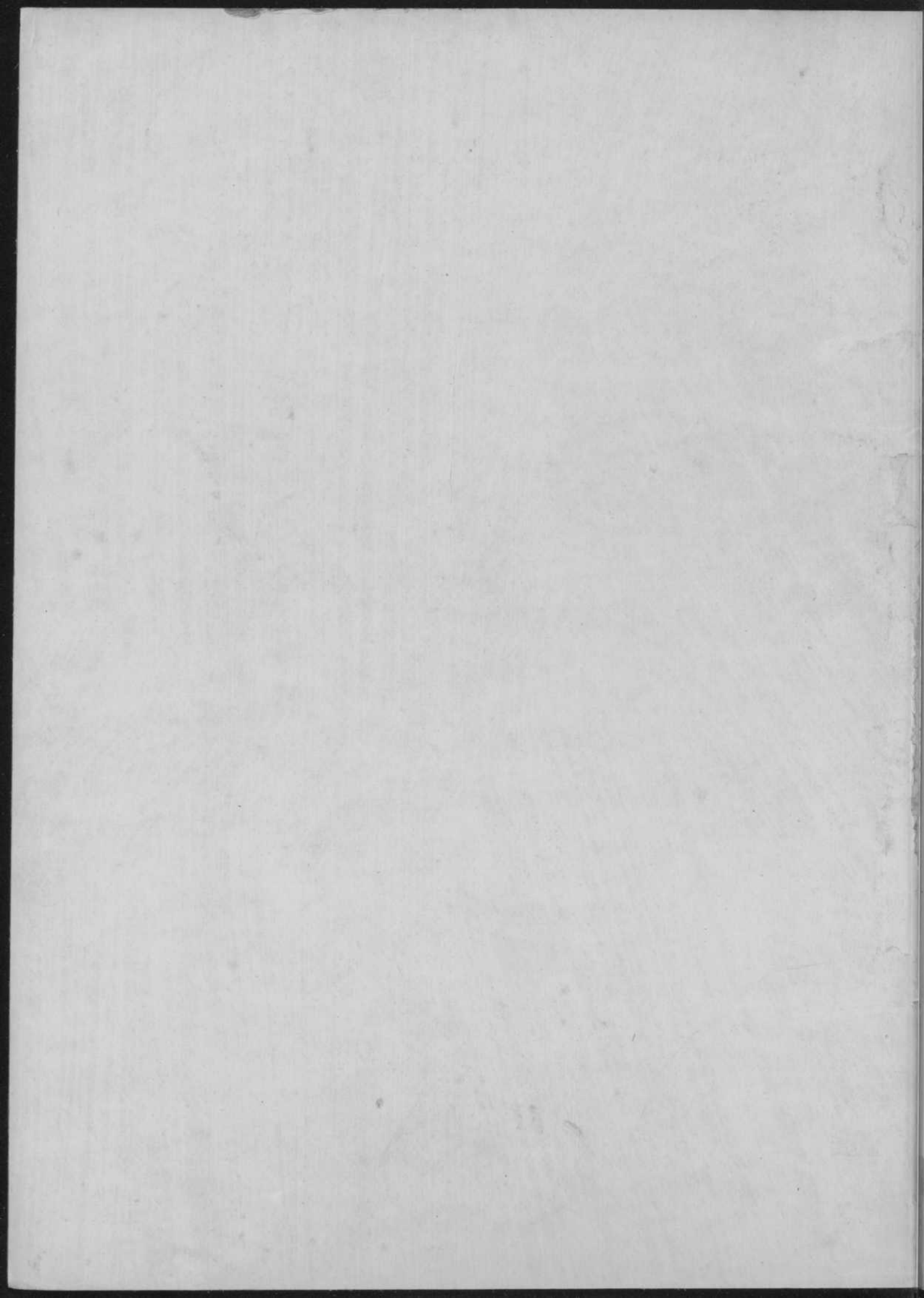

OORLOG MET ATJEH.

VERSLAG

VAN HET

VERHANDELDE IN DE VERGADERINGEN DER TWEEDE KAMER
IN COMITÉ-GENERAAL

VAN

16, 17, 18 en 19 April 1874.

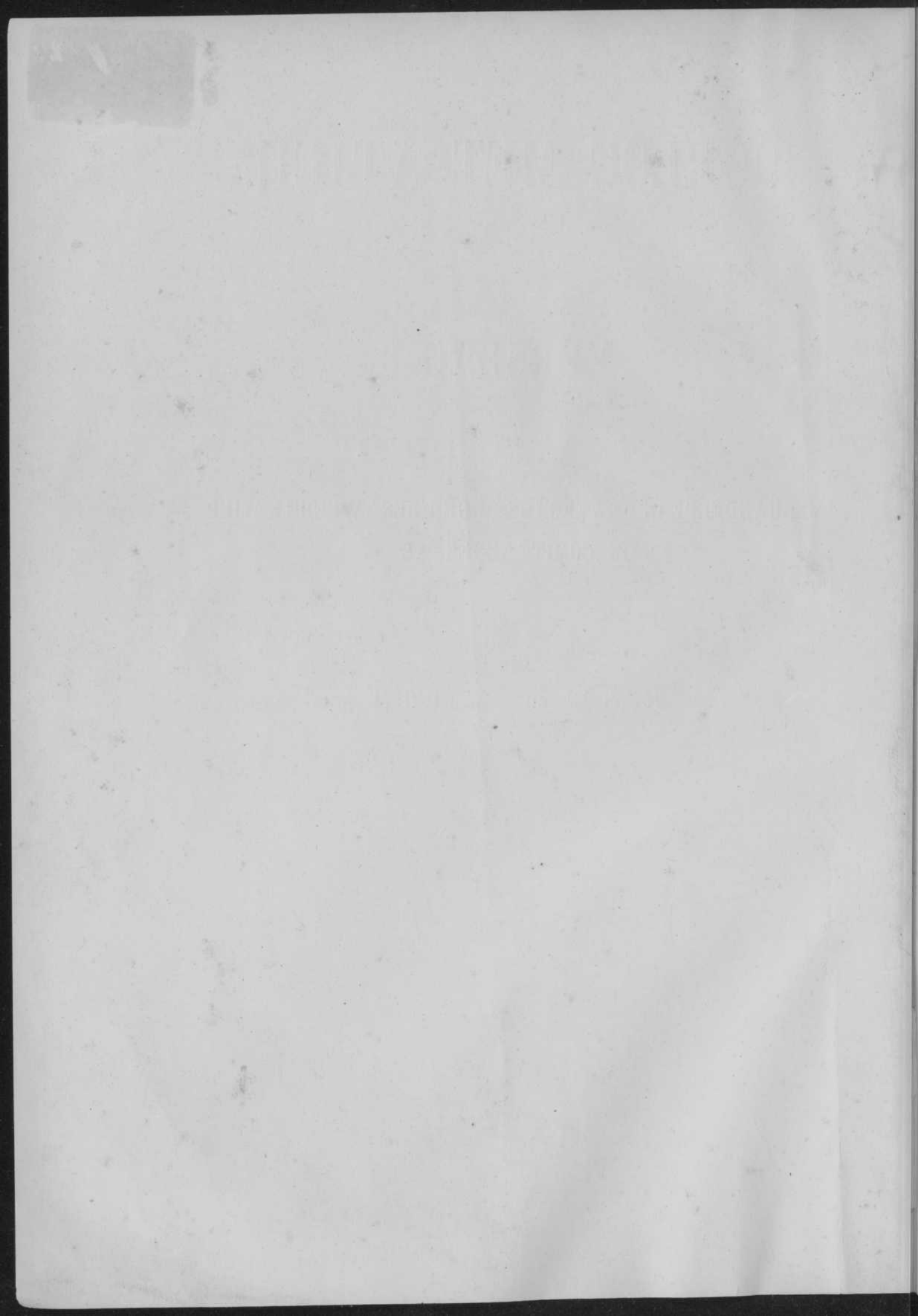

GEDRUKT TER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

15N=120745

De Commissie, benoemd in de zitting van 19 October en belast met het onderzoek der in 1874 met gesloten deuren gehouden beraadslagingen over het ontstaan van den oorlog met Atjeh, meent aan de Kamer, zoo kort mogelijk, te moeten mededeelen, welke overwegingen haar bij het volbrengen dier taak hebben geleid.

Reeds dadelijk meenden eenige leden dier Commissie, dat het — nu de Kamer besloten had de geheimhouding op te heffen — niet wel aanging wijzigingen te brengen in redevoeringen, die voor ruim zeven jaren door de sprekers zijn nagezien en vastgesteld. Zij waren van oordeel, dat zelfs geringe veranderingen alle waarde aan de openbaarmaking zouden ontnemen. Het vermoeden zou zich toch alligt vestigen, dat belangrijke feiten of meeningen waren achter gehouden. Voor de geschiedenis zou eene verminkte openbaarmaking geene waarde hebben en weinigen zouden zich de moeite getroosten die beraadslagingen te lezen bij de voorkennis, dat de *geheele* waarheid hun toch onthouden werd.

Echter was de Commissie toch eenstemmig van oordeel, dat, ingevolge de haar gegeven opdracht, naauwgezet moest worden overwogen, of het Staatbelang zich ook tegen geheele openbaarmaking verzette. Zij stuitte bij het onderzoek op zeer vele uitdrukkingen, die, zooals trouwens herhaaldelijk door de sprekers werd gezegd, niet in eene openbare zitting zouden zijn gebezigd en waarvan de weglating door sommige leden wenschelijk werd geacht. Het bleek evenwel dadelijk, dat elke weglating niet alleen tot andere soortgelijke moest leiden, maar dat zij ook in de redevoeringen van andere sprekers, vooral in die van de leden der Regering, wijzigingen noodzakelijk zou maken.

De Commissie overwoog bovendien, dat de zinsneden, over wier weglating of wijziging twijfel bestond, niet door verantwoordelijke Regeringspersonen, maar door leden der Kamer waren uitgesproken, en dat de kracht der uitdrukkingen, en door den loop der tijden en omdat zij in comité-generaal waren gebezigd, aanmerkelijk was verzwakt.

Bovenstaande overwegingen hebben de Commissie ten slotte éénparig doen besluiten, geene wijziging hoegenaamd in de met gesloten deuren uitgesproken redevoeringen aan te brengen.

16 November 1881.

De Commissie voornoemd,

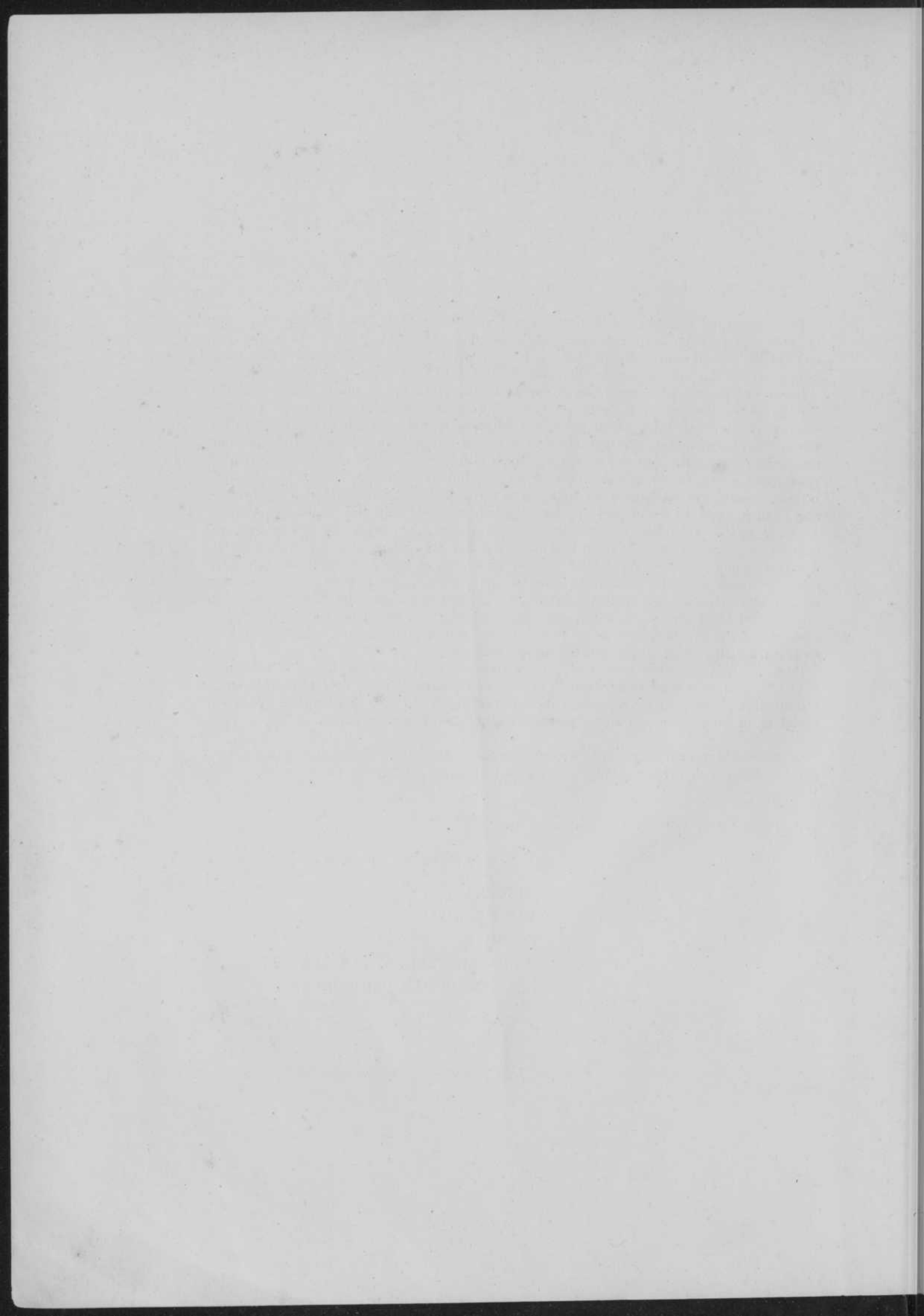
CREMERS.

VAN KERKWIJK.

INSINGER.

SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.

DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

ORLOG MET ATJEH.

*erslag van het verhandelde in de vergaderingen
der Tweede Kamer in comité-generaal van
16, 17, 18 en 20 April 1874. (Tot de
openbaarmaking hiervan besloten
19 October 1881).*

Nº. 1.

ZITTING MET GESLOTEN DEUREN.

16 April 1874.

Voorzitter: de heer **Dullert**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 67 leden te weten de heeren:

Bredius, Mees, van Akerlaken, de Jong, Brouwer, Fabius, Rombach, Idzerda, Hingst Schimmelpenninck van der Oije, van den Berch van Heemstede, Wintgens, Kerens de Wijlre, van Loon, Oldenhuis Gratama, van Reenen, van Zuijlen van Nyevelt, Viruly Verbrugge, Dam, Gevers Deynoot, Bergsma, Haffmans, van Houten, Insinger, Mirandolle, Kuyper, van Lynden van Sandenburg, Bichon van IJsselmonde, Borret, van Kerkwijk, van Eck, Sandberg, Schimmelpenninck, van Nispen van Sevenaer, Luyben, Rutgers van Rozenburg, Jonckbloet, Nierstrasz, van Kuyk, Lambrechts, Blom, van Wassenaer van Catwijk, Godefroi, Tak, van der Does de Willebois, Saaymans Vader, Storm van 's Gravesande, Cremers, Teding van Berkhout, Kien, de Lange, Begram, van Foreest, Stieltjes, de Bruyn Kops, Arnoldt, C. van Nispen tot Sevenaer, Smidt, 's Jacob, de Roo van Alderwerelt, Blussé, Kappeyne van de Coppello, Mackay, Wybenga, de Ruiters Zylker en van Harinxma thoe Slooten;

en de heer Minister van Kolonien.

De vergadering wordt geopend.

De **Voorzitter**: Ik stel op grond van art. 104 Reglement van Orde voor, in de eerste plaats te beraadslagen over de vraag, of al dan niet over de Atjehsche aangelegenheden met gesloten deuren zal worden beraadslaagd. Ik stel voor, de discussie in comité-generaal te voeren.

De heer **Haffmans**: Mag ik vragen, Mijnheer de Voorzitter, of het nu eindelijk de quaestie geldt, om al dan niet met gesloten deuren te beraadslagen?

De **Voorzitter**: Ik moet den heer Haffmans doen opmerken, dat in openbare vergadering besloten is, over de interpellatie van den heer Messchert van Vollenhoven en over de van Regeringswege ingezonden stukken gelijktijdig te beraadslagen, zoodat die beide zaken thans aan de orde zijn. Alvorens nu daarmede aan te vangen, heb ik krachtens art. 104 van het Reglement van Orde de deuren doen sluiten, ten einde te vragen of de Kamer genegen is, de beraadslaging in comité-generaal voort te zetten. Ik zou dit wenschelijk achten, al ware het alleen om de wijze waarop de stukken van Regeringswege zijn overgelegd, waardoor openbaar debat onmogelijk is geworden.

De heer **Haffmans**: Het spijt mij dat ik met den Voorzitter in gevoelen moet verschillen, te meer omdat ook velen van mijne vrienden tot dit gevoelen schijnen over te hellen. Nogtans is mijne overtuiging zoo vast, dat ik haar geen geweld kan aandoen. Ik zie voor de behandeling met gesloten deuren geenerlei reden, daarentegen heb ik zeer klemmende redenen om deze quaestie in het publiek te behandelen. Welke stukken zijn geheim en welke niet? Ik heb hier de lijst der overgelegde stukken, en met den eersten oogopslag ziet men dat slechts weinig stukken niet geheim zijn, maar het grootste gedeelte onder geheimhouding is overgelegd. Geheim zijn in de eerste plaats alle stukken die betrekking

hebben op de diplomatie. Maar die stukken komen niet in aanmerking. Ik zie dat de Kamer niet luistert en er is ook geen publiek, dus ik eindig.

De heer **van Houten**: Wanneer het comité-generaal is afgelopen, wordt dan de discussie over de interpellatie in publieke zitting voortgezet?

De **Voorzitter**: Daartoe kan een voorstel gedaan worden, maar ik acht het nog niet noodig dit op dit oogenblik van mijne zijde te doen. Wel is het mijn voornemen over deze zaak geene beslissing te doen nemen in comité-generaal, maar om over eenig voorstel, dat in comité-generaal gedaan mogt worden, te doen besluiten in openbare zitting.

De heer **van Houten**: Ik doe dan nu het voorstel de beraadslaging over de zaak van Atjeh *aan te vangen* in comité-generaal.

De **Voorzitter**: Door mij is voorgesteld de beraadslaging over deze zaak in comité-generaal te voeren. Ik zie op dit oogenblik het verschil niet in tusschen het voorstel van den heer van Houten en mijn voorstel. Later kan men toch de voortzetting in publieke zitting voorstellen.

De heer **van Houten**: Het doel van mijn voorstel is alleen dat, wanneer de Kamer geen nader besluit neemt, de discussie na het comité-generaal in openbare zitting wordt voortgezet. In uwen gedachtengang zou het tegenovergestelde het geval zijn. Mij dunkt tegen mijn voorstel kan weinig bezwaar zijn, want er is voorzeker niemand die er aan denkt om de zaak in eene geheime zitting te begraven.

De **Voorzitter**: Ik maak geen bezwaar het voorstel van den heer van Houten over te nemen, daar door dien heer uitdrukkelijk te kennen gegeven wordt, dat zijn voorstel niet van het mijne verschilt, en stel dus voor te bepalen: de discussie over deze zaak aan te vangen in comité-generaal.

Dit voorstel wordt zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De Vergadering wordt voor een kwartier uurs geschorst.

De zitting in comité-generaal wordt hervat.

Aan de orde is de beraadslaging over de INTERPELLATIE VAN DEN HEER MESSCHERT VAN VOLLENHOVEN EN DE VAN REGERINGSWEGE TE DIER ZAKE OVERGELEGDE STUKKEN.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van Zuylen van Nyevelt**: Ik constateer alleen dat de heer Minister van Buitenlandsche Zaken niet tegenwoordig is, zoodat het voeren van een diplomatiek debat moeilijk zal zijn.

De **Voorzitter**: Ik kan de Vergadering mededeelen, dat de Minister van Buitenlandsche Zaken mij heeft berigt bij den Koning te zijn geroepen, en zijn ambtgenooten heeft verzocht aan te teekenen wat in de zitting voorvalt.

De heer **van Zuylen van Nyevelt**: Het is toch niet hetzelfde of men een diplomatiek debat voert met den Minister van Kolonien; ik meen dus dat het debat moeilijk zal kunnen worden gevoerd omtrent buitenlandsche aangelegenheden.

De **Voorzitter**: De Minister van Buitenlandsche Zaken zal over een groot uur hier kunnen zijn, dus tegen half drie. Verlangt de Kamer de persoonlijke tegenwoordigheid van Zijne Excellentie, voor dat zij het debat aanvangt, dan moet de zitting worden verdaagd tot drie ure.

De heer **van Zuylen van Nyevelt**: Verschillende punten kunnen zeer wel worden besproken buiten de tegenwoordigheid van dien Minister; maar ik wenschte eenige ophelderingen van hem persoonlijk te vragen. Ik spreek natuurlijk alleen voor mij zelve.

De heer **van Lynden van Sandenburg**: Nu de Kamer heeft besloten tot het houden

van comité-generaal, kan dit toch moeilijk worden opgeheven zonder dat er een woord is gesproken. Straks heb ik de ervaring opgedaan dat, als eenmaal de geesten ontbonden zijn, meerdere leden zich tot spreken laten vinden, die niet gaarne de eerste sprekers willen zijn. Ziedaar de eenige reden waarom ik mij geroepen acht thans een enkel woord te zeggen, dat zijne aansluiting vindt in hetgeen ik straks reeds in de openbare zitting aanvoerde. Ik bedoel de wederopvatting van den draad der discussie, die 18 December jl. tusschen den Minister van Kolonien en mij plaats had. Destijds heb ik art. 2 van de instructie van den Regeringscommissaris ter sprake gebracht. Wat daarvan eigenlijk waarheid is, en ten opzichte van die instructie is geschied, is voor de leden der Kamer, die inzage van de stukken hebben genomen, thans geen geheim of raadsel meer.

» Hierop echter, » zoo sprak ik voorts, » moet de Regering zich verantwoorden: of de oorlog noodig en onvermijdelijk is geweest en of zij, door de wijze en den tijd waarop zij de oorlog verklaard heeft, wel gelet heeft op de gevolgen daarvan », enz.

Nu komt de Regering met stukken, waaruit de Kamer hare handelingen zou moeten beoordeelen en waarin zij dus moet zien eene aanbieding van die verantwoording, waarop door mij is gewezen.

Na van die verschillende stukken kennis te hebben genomen, ben ik nu toch geheel bevestigd in de reeds vroeger uitgesprokene overtuiging, dat er strijd is tusschen de verklaringen van de Regering en hare handelingen.

Hierop vestig ik bovenal en in de eerste plaats de aandacht, want, wanneer men over het politiek beleid der Regering wil spreken, in verband tot de mate van vertrouwen, welke de Regering aan de Kamer vraagt, dan is het, mijns inziens, een eerste vereischte dat, al moge de Regering zich in 's lands belang gedrongen voelen om der Kamer niet alle mededeelingen te doen welke zij zoude kunnen, dat dan ten minste in het medegedeelde opregtheid worde betracht. Deze nu mis ik. De Regering heeft natuurlijk volkomen regt om mij bewijs voor die bewering te vragen. Ik zal dat bewijs geven. Wanneer zijn de aangelegenheden met betrekking tot Atjeh het eerst in deze Kamer besproken? Op 27 Februarij van het vorig jaar, naar aanleiding van de niet vijandige interpellatie des heeren Blussé, welke interpellatie met het daarop gevolgd debat door den Minister van Kolonien in een bericht aan den Gouverneur-Generaal (zoo als uit de stukken is gebleken) is gekarakteriseerd als goed te zijn geslaagd, terwijl de Regering er zich als 't ware op verheft dat zij bij die gelegenheid zoo min mogelijk aan de Staten-Generaal heeft geopenbaard, en er voornamelijk — ik moest dit punt misschien niet aanroeren omdat de Minister van Buitenlandsche Zaken niet tegenwoordig is — en zeer bepaald op heeft gewezen, dat er niets internationaals is geopenbaard.

Toen heeft de Minister van Kolonien naar aanleiding van de vragen tot hem gerigt de houding aangenomen als of hij niets wist dan het eerste telegram dat door den Gouverneur-Generaal overgeseind is, te vinden in n°. 4 van de overgelegde stukken, met het antwoord daarop gegeven door de Regering, onder den datum van 18 Februarij. En de Regering zeide niet dat zij niet meer inlichtingen *wilde* geven, maar de Regering zeide, dat zij niets anders kon mededeelen dan zij toen deed, en daarom deed zij een beroep in deze Kamer op het kloek beleid van den Indisch Landvoogd.

Den 4den April, bij de tweede interpellatie over de Atjehsche aangelegenheden, waarin ik mij evenmin mengde als bij gelegenheid van die van den 27sten Februarij, is herhaaldelijk en van verschillende zijden bij de Regering aangedrongen om mededeelingen te doen, op zoodanige wijze als zij meende dat te kunnen doen, betreffende de oorlogsverklaring aan Atjeh. Daarop heeft de Regering herhaaldelijk verklaard dat zij dat niet kon doen en zich vereenigd met de onderstelling uitgesproken door den heer van Reenen, dat de Regering op dat oogenblik niets wist, met name over de aanleiding tot de oorlogsverklaring, dan hetgeen zij gezegd had, en dat heeft de Regering nog sterker doen uitkomen toen zij daarbij voegde, dat zij niet wist dan het telegram den vorigen dag ontvangen. Den 29sten April heeft de Regering wederom verklaard dat zij niets wist en dat zij den 4den April niets meer had geweten dan op den 27sten Februarij.

En nu blijkt uit de overgelegde stukken dat nota bene reeds bij de eerste interpellatie de Regering alles wist. Ik vraag: is dit een blijk van opregtheid? Daarbij is geen sprake geweest van een beroep op art. 89 van de Grondwet, van een beroep op 's lands belang.

Uit het nu overgelegde blijkt dat de Gouverneur-Generaal vooreerst heeft ingezonden een mailrapport, dat ons niet is overgelegd, gedateerd 9 Januarij, maar ook dat hij sedert niets heeft gedaan zonder voorkennis van den Minister van Kolonien of van den Ministerraad en dat, toen voor het eerst hier deze zaak besproken werd, reeds belangrijke telegrammen gewisseld waren. Dit springt nog meer in 't oog wanneer men in aanmerking neemt het besprokene op 4 April. Alle telegrammen loopen slechts tot 20 Maart. De geheele operatie was besloten in overleg met den Minister van Kolonien, die ons hier kwam verklaren: Wij weten van niets. Ik vraag nogmaals: Is dat een blijk van opregtheid en geeft dit vertrouwen in eene Regering?

Ik mag die vraag toch stellen, wanneer de Regering wenscht en een groot deel der Kamer gezind is, de geheele verantwoordelijkheid voor die zaak aan de Regering te laten. Wanneer hier herhaaldelijk is moeten worden herinnerd, zoo als ik den 28sten April de eer had te zeggen, »dat de natie op inlichtingen regt heeft», en zoo als de geachte interpellant zich den 21sten Maart uitdrukte, »dat het Nederlandsche volk regt heeft om de voornemens der Regering te kennen, en de Vertegenwoordiging verplicht is op het geven van inlichtingen aan te dringen», gaat het dan aan dat de Regering niet inlichtingen om redenen in 's lands belang weigert, maar inlichtingen geeft, die later blijken niet te zijn in overeenstemming met hetgeen op dat oogenblik waar was?

Ehrlichkeit währt am längsten, maar het heeft op mij den indruk gemaakt alsof de Regering kracht en heil zoekt in het tegenovergestelde.

Uitbreiding van ons gezag, was — het is meermalen herinnerd — noch de wensch, noch het doel van de Regering, en toen van geene vijandige zijde, door den heer Blussé, den 27sten Februarij aan den Minister van Kolonien gevraagd werd: »Houdt gij nog vast aan uw programma, uitgesproken den 26sten October II.», beantwoordde de Minister dat in bevestigenden zin. En dat gebeurde, let wel, den 27sten Februarij, nadat het aan Atjeh te stellen alternatief tusschen susereiniteit of oorlog reeds aan de Regering bekend was.

Wat wordt verder uit de stukken bevestigd? Dat de politiek, om de zachtste uitdrukking te gebruiken, die invloed heeft uitgeoefend op den weg, dien men in deze gemeend heeft te moeten inslaan, reeds lang voorbereid was; voorbereid in voornemens en gedachten, niet in voorzorgsmaatregelen en middelen, en daarin lag ook de onvergeeflijke fout.

De heer van Nispen van Sevenaer heeft er indertijd op gewezen, hoe op hetzelfde oogenblik dat men wist dat de gevolgde politiek tot het voeren van een oorlog kon leiden, de middelen verwaarloosd werden, die daartoe zouden worden vereischt.

Wanneer men dit nu zoo volkomen bevestigd ziet uit wat ons uit Indie berigt wordt, dat onder andere in het eertsovergelegd telegram geseind wordt dat de toestand der marine zeer treurig is, dat uit een proces-verbaal van den Raad van Indie hetzelfde blijkt betreffende den toestand der marine, en voorts dat men met betrekking tot de kennis van Atjeh in volslagen duisternis verkeert, dan vraag ik of de bewering te sterk is, dat het mislukken der eerste expeditie geheel komt ten laste der Regering, ook wanneer men daarbij nog vergelijkt het niet-geheime stuk n°. 18, een rapport van den heer Nieuwenhuyzen, waarbij, zoo ik mij wel herinner, wordt uitgesproken, dat de toestand der marine, ook wat de munitie betreft, nog geen expeditie van acht dagen veroorloofde. De overtuiging daarvan heeft althans voor een goed deel medegewerkt tot het ongunstig oordeel, door de Kamer uitgesproken over het beheer van het Departement van Marine. Maar daarom kan ook dat oordeel, dunkt mij, niet anders dan voor rekening komen van het geheele Kabinet.

Uit hoofde van de afwezigheid van den Minister van Buitenlandsche Zaken wensch ik thans buiten bespreking te laten wat internationaals is geschied en wat op dat gebied heeft aanleiding gegeven en is geschied, om voort te gaan op een weg, waarop men, mijns inziens, nooit had behoeven te komen en waarvan men — de stukken hebben het aangetoond — nog bij tijds had kunnen terugkeeren.

Voor het oogenblik zal ik het daarbij laten. Misschien dat, nu ik gesproken heb, ook anderen opmerkingen zullen willen in het midden brengen.

Ik wensch alzoo, resumerende, aan de Regering te vragen: kunt gij rijmen de verklaring van niets te weten, met hetgeen gij thans zelf, door overlegging van de stukken, bewijst niet alleen te hebben geweten, maar ook te hebben gewild? En moet nu de Regering niet

erkennen dat de lichtvaardige wijze waarop de oorlog begonnen is, afgescheiden nog van de vraag of hij noodzakelijk was, wel met zich moest brengen den ongelukkigen afloop der eerste expeditie?

De heer **Nierstrasz**: Mijnheer de Voorzitter, het was mijn plan niet om in comité-generaal te spreken. Dit beteekent, mijns inziens, niets.

Wij allen hebben de stukken gelezen en begrepen wat zij bevatten, wij hebben ons dus een oordeel gevormd over de houding van de Regering in deze zaak.

Is het, wensch ik in de eerste plaats te vragen, noodzakelijk dat de punten, die in de ons overgelegde stukken begrepen zijn, aan de kennismeming van het publiek worden onttrokken?

Een enkel stuk is er misschien bij waarop dit van toepassing zou kunnen zijn; maar de hoofdzaak mag, dunkt mij, publiek worden, althans indien de Regering het oordeel van het publiek over hare handelingen niet vreest.

In zeker opzicht is het gemakkelijk om in comité-generaal verborgen te houden welke rol de Regering en welke rol de oppositie in de geheele zaak van Atjeh eigenlijk hebben vervuld.

Wanneer die zaak publiek werd behandeld zou de natie ontwaren dat bijna alles wat de oppositie voorspeld heeft en gezegd heeft dat gebeurd was, zich werkelijk zoo heeft toegedragen; dat hetgeen hier als *«on dits»* werd aangevoerd, omdat men niet altijd de bronnen kan opgeven waaruit men putte, ofschoon die bronnen altijd honorabel waren, letterlijk waar en juist bevonden is.

Maar is er al eenig motief om een enkel stuk waarin eene buitenlandsche Regering betrokken is, geheim te houden, welke reden bestond voor het geheim houden of liever het niet vroeger mededeelen aan ons van die inlichtingen, waarom wij zoo herhaaldelijk gevraagd hebben?

In een voor de Regering bevriend blad wordt nog gisteren in een artikel gezegd: waarom heeft de oppositie niet door afstemming van de begrooting van Kolonien getoond, dat zij in dezen Minister geen vertrouwen stelt, ook niet wat zijn beleid omtrent Atjeh betreft? Maar de stemming die nu toegeschreven wordt als te zijn eene soort politieke stemming, eene stemming van vertrouwen of niet, was alleen een bewijs dat de Atjehsche zaak nog niet *à fond* bekend was, en dat men niet wist of hetgeen ik en anderen daarover hebben medegedeeld juist was.

Nu zijn de stukken overgelegd en is daaruit gebleken dat de Regering wist wat zij zeide niet te weten.

Wat is er voorgevallen? Op de Nota, die ons is overgelegd, heeft ons geacht medelid, de heer Jonckbloet, een overzicht geschreven. Wanneer wij dit nu leggen naast de telegrammen der Regering, dan zal ieder moeten erkennen, hoe scherpzinnig die geachte afgevaardigde gezien heeft.

Is het verlangen van de Regering wel zeer groot geweest, om ons zoo spoedig mogelijk in kennis te stellen met hetgeen in Indie gebeurd is, om ons de juiste toedragt der zaak te doen kennen? Was de toestand zooveel anders op 22 Maart als, bij voorbeeld, bij de behandeling van het Adres van Antwoord en der begrooting? Toen in de Eerste Kamer en hier opheldering gevraagd is, antwoordde de Regering altijd, dat het Staatsbelang zich daartegen verzette.

Daarom zie ik in de geheimhouding niet anders dan de vrees van de Regering om in het openbaar voor hare daden uit te komen. Als de natie kon weten wat er in die stukken staat, en op hoe lichtvaardige wijze de oorlog is begonnen en om welke redenen, dan zou al dat geblaf in sommige dagbladen tegen de oppositie al zeer veel van zijn crediet verliezen!

Ik zal natuurlijk hetgeen ik te zeggen heb over deze zaak in het algemeen bewaren tot de openbare beraadslaging, dan maakt het veel meer effect!

Maar toch moet ik de aandacht van de Vergadering vestigen op verschillende beweringen van de Regering, die werkelijk, ik zal nu zeggen: niet juist zijn, om ook hier de parlementaire gebruiken in het oog te houden, maar die werkelijk in strijd zijn met hetgeen is voorgevallen.

In het telegram van 17 Februarij heeft de Regering, namens den Koning, eene geheele reeks van bevelen gegeven. Daaruit blijkt, dat reeds bij het mailrapport van Januarij hier ontvangen, het vooruitzicht bestond op wat te wachten was. Reeds in de instructie aan den resident van Riouw gegeven, in het vorig jaar, wordt het verkrijgen van de soevereiniteit over Atjeh besproken als het doel waarnaar wij zouden streven.

Uitbreiding van gezag is wensch en doel.

De Regering heeft het doen voorkomen als of wij Nederlanders eigenlijk lammetjes geweest zijn en hoe de Atjehers op schrikkelijke wijze den beest hebben gespeeld. Ik heb uit de nalatenschap van een overleden resident eenige stukken gekregen, die ik, als het comité-generaal blijft duren, aan de Kamer zal mededeelen. Het zijn geen geheime stukken; men kan in de archiven nazien of zij juist zijn of niet. Het zijn bijv. passen door generaal van Swieten aan eenige hooggeplaatste personen op Padang verleend voor pandelingen (kinderen boven de 14 jaren), eene lijst van het aantal pandelingen, met consent van het Gouvernement, slaven, in 1852, 1853 en 1854 in Padang ingevoerd, eene menschenjagt die heeft plaats gehad op een aantal weggelooopen pandelingen die men had wijs gemaakt dat zij vet gemaakt en door de Batakkers, aan wie zij zouden worden verkocht, opgegeten zouden worden. Dat waren allen handelingen van ons bestuur, terwijl generaal van Swieten gouverneur van de Westkust was; en dit zeg ik niet om een blaam te werpen op dien achtenswaardigen man, die op het oogenblik zijn leven en zijne gezondheid waagt ten dienste van het vaderland, maar alleen om het bewijs te leveren hoe het Hollandsch Gouvernement onmagtig was om te keeren wat het nu aan de Atjehers ten laste legt.

Een der leden heeft hier eens gezegd: wij waren de rijksadvocaten van Atjeh. Dat zijn van die dingen waar men om licht en die men aan den *Vilenspiegel* overlaat om ze te commentarieren. Er zijn menschen die veel van grappen houden; mij maakt het noch koud noch warm. Ik heb wel gaarne dat men wat notitie van mij neemt. Ik heb liever dat de menschen mij uitschelden of trachten ten toon te stellen, dan mij doodzwijgen. Ik zal mij niet met Bismarck vergelijken, maar die houdt er heele kamers op na, die hij beplakt met hetgeen tegen hem geschreven wordt. Ik wil alleen hierop komen: de oorlog tegen Atjeh is een gezochte oorlog, een oorlog die voor eene Christen-natie eigenlijk eene schande is, eene groote schande. Het menschen rooven en menschen stelen, dat ook in onze bezittingen heerscht, tegen den zin van het Gouvernement (want waar generaal van Swieten is, zou het niet bestaan hebben als hij het had kunnen keeren), is bij die volken zoo ingeworteld, zij zien er zoo weinig kwaad in, dat het eene gezochte zaak is er een gouvernement als dat van Atjeh voor aansprakelijk te stellen, dat toch zoo weinig magt over zijne vasallen heeft.

Ware bovendien eene dergelijke politiek nog bekroond geworden met succes, men zou dan kunnen zeggen: wij hebben er in allen gevalle veel mede gewonnen. Bij velen toch maakt de uitkomst de oorsprong der zaak goed. Maar wij wisten in welk een wespenest wij onze handen staken. Ik heb hier verhaald, en ik heb daaromtrent nog later berigt gekregen, dat de Raad van Indie in het laatst van 1870 een eenparig advies heeft uitgebragt, dat mede onderteekend is door den heer Nieuwenhuyzen, — men lette wel op, door den heer Nieuwenhuyzen, van wien iedereen weet hoe gehecht hij was aan den heer van de Putte en diens opinien, die dus niet ligt iets onderteekend of aan iets medegedaan zou hebben, hetwelk hij denken kon dat aan den heer van de Putte, den tegenwoordigen Minister van Kolonien, zou kunnen mishagen.

In dat advies wordt gewaarschuwd voor al de gevolgen die een oorlog met Atjeh zou hebben; daarvoor was dan ook, naar men meende, weinig reden; men kon er schepen naar toe zenden en eene of andere streek, die zich soms aan menschenroof schuldig maakte, tuchtigen. Maar dat advies is in den wind geslagen. Ik wenschte wel, dat de Minister kon besluiten dat eenparig advies over te leggen; dan zou men eens zien hoe het Opperbestuur en de Indische Regering wisten, immers konden weten, wat men ging beginnen en hoe slecht voorbereid men desniettemin was. Leest wat in den Raad van Indie is voorgevallen, toen tot het zenden van eene expeditie besloten was; generaal Kroesen verklaarde dat zijne troepen nog niet genoegzaam gewapend, althans nog niet voldoende geoefend waren om met het achterlaadgeweer om te gaan.

Men heeft wel eens gespot met den mousson, maar het is toch later gebleken, dat de tijd, toen gekozen, een zeer slechte tijd was, want nu wordt, met het oog op den naderenden mousson, de terugkomst aangekondigd van de expeditionaire troepen, voor zoover zij niet in de forten zijn geborgen.

Men wist uit de donnés die men had, in welk een formidabelen toestand Atjeh, voor een inlandschen staat, verkeerde. Was het dan te verantwoorden toen op dat oogenblik eene expeditie *te land* — ik zeg te land en druk er op — te zenden?

De Minister heeft gezegd: er waren redenen dat eene expeditie moest gaan op dat oogenblik, opdat geen vreemde vlag in Atjeh zou waaijen. Wie nu de stukken goed gelezen heeft, wie de conferentien van Arifin met den Amerikaanschen consul zoogenaamd gelezen heeft, wie die overdreven rapporten van Read kent en tevens kennis heeft genomen van het telegram uit Amerika — 9 Maart — die weet toch zeer goed dat die Amerikaansche consul gehandeld heeft zonder eenigen last van zijn Gouvernement, zonder dat dit er iets van wist. Wel heeft de heer Fish, Amerikaansch Minister, toen de heer Westenberg — het spijt mij dat de Minister van Buitenlandsche Zaken hier niet tegenwoordig is — de onhandigheid had hem de propositie te doen om te beletten dat de Amerikaansche schepen in Atjeh kwamen, zeer natuurlijk geantwoord: de Amerikaansche schepen zullen overal heengaan waar het belang van Amerika het vordert, — maar hij heeft toch dadelijk getelegrapheerd, en de uitkomst was dat bij Amerika geen plan hoegenaamd was om zich in de Atjehsche zaken te mengen. De toespraak van den Amerikaanschen admiraal bevestigt hetgeen hij in zijne rapporten aan de Regering te Washington geschreven heeft. Amerika had met de zaak hoegenaamd niets te doen.

Ik geloof dus dat de vrees, dat eene buitenlandsche Mogendheid hare vlag in Atjeh zou doen waaijen, zeer ijdel was.

Nu is het mogelijk — en ik respecteer iedere opinie — dat er nog menschen zijn die zeggen of denken: men weet nooit hoe men het met Amerika heeft, men moet altijd voorzigtig zijn en daarom was het noodig Amerika voor een fait accompli te zetten. Ik begrijp dat het een fait accompli zou zijn wanneer wij feitelijk met Atjeh in oorlog waren, omdat dan, zonder schending van het volkenrecht, Amerika zich met de zaak niet kon bemoeijen. Maar hangt de staat van oorlog af van het getal schepen dat men er heen zendt? De uitkomst van den oorlog kan er van afhangen, maar het feit van den staat van oorlog is hetzelfde of 3 of 20 schepen worden gezonden. Ware het met het oog op den naderenden west-mousson, met het oog ook op de weinige kennis die wij van den toestand van Atjeh bezaten, niet voldoende alleen om Amerika voor het feit te stellen dat wij in oorlog waren met Atjeh, er eenige schepen heen te zenden? Daarvoor had men schepen genoeg, maar anders had men er des noodig het wachtschip van Batavia heen kunnen slepen. Dan ware er een oorlogschip geweest dat den staat van oorlog doet zien. Men had dan werkelijk aan Amerika kunnen berichten dat wij in oorlog waren met Atjeh, en zoo noodig had men den boel aan de kust kunnen plat schieten. Dan was er wel degelijk een staat van oorlog geweest en was er geen enkele gegronde reden om met troepen, met de wapenen nog niet genoegzaam vertrouwd of nog niet in genoegzame getale van nieuwe wapenen voorzien, om ons overwigt op den inlander te geven, oorlog te voeren.

Toen hier 26 of 27 Februarij door den heer Blussé eene interpellatie tot de Regering werd gerigt, had de Minister reeds volledige instructien gegeven hoe gehandeld moest worden.

In datzelfde telegram vindt men ook een ander bewijs dat de Minister niet altijd aan de waarheid getrouw is gebleven. Men vindt daarin den wenk om den vice-president van den Raad van Nederlandsch Indie, een creatuur van den Minister, naar Atjeh te zenden als gouvernements-secretaris. Toen ik later hier gezegd heb dat voor die zending het initiatief is genomen door den Minister, heeft hij mij dit pertinent tegengesproken en gezegd: het is uitgegaan van den Gouverneur-Generaal. Het scheen of de Minister eene concessie heeft gedaan aan den heer Loudon, terwijl juist het omgekeerde het geval is geweest, de Minister heeft aan den heer Loudon gezegd: zend er Nieuwenhuyzen heen.

Hoe ongelukkig die zending is afgelopen, behoef ik niet te herinneren. Men leze de onderhandelingen, die met den Sultan hebben plaats gehad. Men leze den aandoenlijken brief en zie hoe dat »kind en die wees», die zich »aan de hoede van den Albestierder en

van het Nederlandsch Gouvernement overgeeft", door den gouvernements-commissaris, den heer Nieuwenhuyzen is behandeld. Het manifest — en dit stuk is niet geheim, dus ik zal daarop ook in de publieke zitting wijzen — het manifest, waarbij de eischen van het Nederlandsch Gouvernement werden kenbaar gemaakt, werd aan wal gezonden; het luidt:

» Dat manifest zal nog heden aan den Sultan worden toegezonden, terwijl het zoodra van zijne ontvangst zal zijn gebleken nader door het werpen van eenige projectilen in of nabij des Sultans verblijf, waarvan wij slechts 3600 meters verwijderd liggen, bevestigd zal worden."

De Minister heeft die instructie van den Gouvernements-commissaris als zoo dood eenvoudig voorgesteld en als van geen belang, wijl zij niet meer is gebruikt; maar zij is wel degelijk gebruikt. Begrijp ik den brief van den Gouvernements-commissaris aan den Gouverneur-Generaal goed, dan is in die instructie alléén eenmaal 24 uren veranderd in tweemaal 24 uren. Men overzie de gewigtige telegrammen over die instructie. Uit vrees voor de Staten-Generaal en voor het effect in het buitenland moet niet zoo *ruw* den eisch van souvereiniteit gesteld worden, maar die is een uitvloeisel er van.

De Minister schrijft in April dat, nu er bloed heeft gevloeid, art. 6 der instructie van den Gouvernements-commissaris niet meer aan de orde is; nu moeten wij eene vestiging maken. Het eenig belang dat wij bij Atjeh hebben is, dat daar zich geen vreemde natie vestige. Wij kunnen geen orde en regel houden in onze eigen bezittingen: op Siak, Deli, Djambi, Lombok, we hebben er een naamgezag; men respecteert er ons ja, maar slavenhandel, pandelingschap, menschenroof, ze heerschen daar nog steeds; hier in comité-generaal kunnen wij de zaken noemen zoo als ze zijn.

Er is veel in Atjeh gebeurd dat onze afschuw verwekken moet: het aanranden van parlementairen, het opgraven van dooden, het is verschrikkelijk als het waar is en niemand zal dat willen verdedigen. Maar moet overigens een volk ons geen achting inboezemen, ons geen sympathie geven, dat op die wijze strijdt voor zijne godsdienst, zijne overtuiging, zijne onafhankelijkheid?

Als de generaal van Swieten telegraphieert dat de Atjehers zich liever dood vechten dan zich onderwerpen, is dat geen bericht ter eere van de Atjehers? Voeren wij daar niet eene utiliteits-politiek, die wij niet gaarne in Europa zouden zien toegepast? Als von Bismarck morgen of overmorgen verklaart dat het belang van Duitschlands veiligheid, met het oog op een nieuwen oorlog met Frankrijk, vordert dat Duitschland zich bondgenooten kunne verschaffen aan het uitvloeisel der riviermonden, die eigenlijk aan Duitschland behooren; dat het voor Duitschland's eer en prestige volstrekt noodig is dat wij Duitsch worden, en het pakt ons in als het kan, — dan doet von Bismarck juist hetzelfde als wij nu in Atjeh doen.

Daar is geen motief te vinden, waarom wij op dit oogenblik Atjeh den oorlog aandoen. De Penangsche bladen zijn vol van al de gruwelen, verkeerdheden en rooverijen der Atjehers. Daarvan zal veel overdreven zijn, want die bladen zijn reeds 20 jaar lang bezig om vreemde Gouvernemen ten tegen het Indisch gouvernement op te zetten.

Steeds heeft de Minister van Kolonien de ware plannen verborgen gehouden, die bij de Indische Regering hebben bestaan: *»uitbreiding van gezag is wel wensch en is wel doel".*

Nu zijn wij gekomen tot den toestand van het oogenblik. Deze kan in het openbaar besproken worden, want hij berust niet op mededeelingen van *quasi* geheime stukken. Maar het is beter hier te zeggen, wat misschien in het publiek weinig effect zal maken. De positie is op dit oogenblik in Atjeh zeer precair. Van een uiterst bevoegd krijgskundige daar ter plaatse aanwezig, is mij medegedeeld dat op 1800 el van onze vestingwerken door den vijand nieuwe verschanzingen worden opgeworpen. Het zijn bentsingen die zeker van achteren wel weder open zijn, waar des avonds muziek gemaakt en krijgsdansen uitgevoerd worden. Zij wachten slechts op eene gunstige gelegenheid om ons aan te vallen. Op alles wat zich buiten onze versterkingen vertoont, wordt geschoten. Wanneer dat land geheel onder water zal staan, zoo als bij den westmousson in den regel gebeurt; wanneer de bandjirs bruggen en wegen onbruikbaar maken, wat zal dan de positie onzer krijgslieden ginds zijn?

Zijn wij na het innemen van den kraton iets vooruitgegaan? Enkele staten onder het

bereik van ons scheepsgeschut, hebben de Nederlandsche souvereiniteit erkend. Daarop is de blokkade opgeheven, zoodat nu de binnenlandsche bevolking, die niet onderworpen is, voorzien wordt van al het noodige, zout, opium, lijnwaden enz. Men zegt, dat de kommandant der zeemagt verzocht heeft om eene nieuwe vloot en nieuwe manschappen, ten einde de blokkade voort te zetten. Dit nieuws is een courantenpraatje en misschien zeer overdreven, maar er zal toch wel eenige waarheid in liggen. Die opheffing der blokkade is, mijns inziens, *bonne mine à mauvais jeu*. Mogt deze tweede expeditie eens mislukken, dan zal de blokkade zeker niet kunnen worden voortgezet. Toch heeft de Minister gezegd, als of hij schepen uit de tafel kon slaan, er zal geblokkeerd worden.

Het zal zich later van zelf wel uitwijzen, maar na dit een en ander nagegaan te hebben, komt het mij voor dat de Regering geen blijken heeft gegeven van constitutionelen zin, van opregten wil om met de Volksvertegenwoordiging open en rond om te gaan. Het is mogelijk dat 's landsbelang vordert dat enkele stukken geheim worden gehouden met het oog op vreemde Mogendheden, maar ik kan mij niet voorstellen, dat 's lands belang vorderde dat de Regering hier iets mededeelde wat niet waar is, niet zoo als het zich heeft voorgedaan. Ik heb eene geheele lijst voor mij, maar ik zal de Kamer niet vermoeijen met die voor te lezen; men heeft de telegrammen slechts te vergelijken met de hiergevoerde discussien om zich daarvan overtuigd te zien.

Het eenige waarvoor de oorlog op dit oogenblik noodzakelijk kon worden geacht en dat eigenlijk van achteren is gebleken, was de houding van den consul van Amerika te Singapore. Ik moet er nog opmerkzaam op maken, dat het telegram van den grappenmaker, dat ik hier heb medegedeeld, waarbij gezegd werd dat de vloot uit Hongkong vertrokken was, te vinden is onder de telegrammen, die de Regering ons heeft medegedeeld. Het was dus geen grap die ik mededeelde, maar een telegram van een particulier aan een handelshuis. Het was de ongelukkige Canter Visscher, die zoo rampzalig aan de cholera overleden is in den bloei van zijn leven. Hij is bij den Gouverneur-Generaal gekomen om dit mede te deelen, ik weet het zeker. Het was niet noodig eene expeditie te land te doen, die zoo slecht is afgelopen. Men zoekt een tweede Bazaine in den armen kolonel van Daalen, terwijl de heer Nieuwenhuyzen, de werkelijk schuldige, met 12 000 gulden pensioen in Arnhem woont. De arme van Daalen kan zijn pensioen echter niet krijgen, neen, het is als of hij oorzaak is dat de eerste expeditie is mislukt. En de generaal Knoop heeft het in eene andere vergadering te regt gezegd: »de tweede expeditie is de grootste regtvaardiging van den afloop der eerste, die er kan wezen». Hoelang heeft de verdienstelijke generaal van Swieten niet werk gehad om aan den kraton te komen? Immers 47 dagen, met die ontzaggelijke krijgsmagt. Zeker wel een bewijs dat het terrein daar moeilijk is. Er kon in den tijd tusschen de eerste en tweede expeditie wel het een of ander gemaakt zijn, maar binnen het terrein van den kraton bestond reeds alles.

Ik herhaal nog eens dat de oorlog, mijns inziens, niet genoegzaam is gewettigd. Verder zal ik over de houding van de Regering tegenover de Volksvertegenwoordiging geen woord meer zeggen; ik zal dat bij de openbare beraadslaging doen, dan zal ik in 't algemeen resumeren welken indruk op mij de geheime stukken hebben gemaakt en welk groot belang, niet voor het vaderland, maar voor deze Regering, er in gelegen is dat die stukken geheim blijven.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Ik sta voornamelijk zoo spoedig op om een groot misverstand weg te nemen, dat mij blijkt bij twee leden te bestaan, door hunne mindere bekendheid met de Indische administratie.

Het is een voornaam punt in het debat, dat de Regering niet zou hebben medegedeeld het in het telegram aangeduide mailrapport van 9 Januarij; dit rapport is echter in handen van de leden, Mijnheer de Voorzitter.

Wat toch is het mailrapport? Het is eene instelling door den Minister de Waal in het leven geroepen; de Gouverneur-Generaal geeft met iedere mail een klein overzicht van de voornaamste gebeurtenissen, soms eenvoudig door te verwijzen naar stukken daarbij overgelegd.

Zoo staat nu in het mailrapport van den 9den Januarij niets anders dan dat de Gouverneur-

Generaal, naar aanleiding der uit Riouw ontvangen stukken, die aan de Kamer zijn overgelegd, den brief van 4 Januarij van de algemeene secretarie, die ook aan de Kamer is overgelegd, heeft doen schrijven aan de Gouvernements-commissarissen. Anders niets. Nu de adhaesie en mijn telegram van 19 Februarij, gegeven aan het mailrapport van den 9den Januarij. Ik zeide dat ik met voldoening had gezien dat een krachtig optreden in Atjeh was voorbereid. Wat beduidde dat?

In den brief vanden resident van Riouw staat dat men genoeg neemt met het uitstel der reis van de Commissarissen naar Atjeh, dat de controleur Kraijenhoff, belast met de zaken van de noordkust van Sumatra naar Pinang en een inlander van Riouw naar Atjeh moet gaan, om den staat van zaken op te nemen, te onderzoeken of die verdeeldheid van twee partijen in Atjeh bestaat en in 't algemeen zich op de hoogte van de toestanden te stellen. Nu zeide het telegram van 18 Februarij eenvoudig, dat de Regering met genoeg had gezien dat men door deze maatregelen voorbereid was, nu een krachtig optreden noodig zou worden.

Wat betreft de in het telegram vermelde regeling » in den voorgenomen zin », dat is in den zin der instructie die uitmaakt het eerste stuk, dat aan de Kamer is medegedeeld: de instructie aan de Gouvernements-commissarissen Schiff en van de Wall. De bedoeling was dus dat op de eene of andere wijze, in die instructie aangegeven, een tractaat zou gesloten worden met Atjeh. Zulk een tractaat was noodig om vreemde inmenging uit te sluiten, en de telegrammen van hieruit doelen ook daarop om buitenlandse inmenging, waar die bespeurd wordt, te voorkomen en er tegen te protesteren. Het misverstand dat ik zie dat bestaat bij de heeren van Lynden en Nierstrasz, schijnt een gevolg te zijn hiervan, dat zij zich een verkeerd denkbeeld hebben gevormd van hetgeen het mailrapport is en verondersteld hebben, dat daarin zou zijn te vinden het bewijs van eene agressieve rigting van de Indische Regering, hetgeen ten een male onjuist is.

Men heeft hier uitgesproken het woord onwaarheid, en om daarop te antwoorden is niet gemakkelijk, wanneer men zoo maar spreekt zonder de stukken voor zich te hebben.

Ik herinner mij echter zeer goed dat de geachte afgevaardigde uit Delft zeide, dat de Minister had getelegrapheerd: *de vice-president is de man*, en dat ik hierop geantwoord heb, dat hier wel iets van aan was, maar dat het het regte niet was, daar die woorden van den heer Loudon waren.

Bovendien zal de geachte afgevaardigde uit Delft bij het lezen der stukken gezien hebben, dat de heer Loudon schrijft, dat hij, reeds voor dat hij het telegram ontving, juist aan den heer Nieuwenhuyzen gevraagd had, of deze genegen was zich met die missie te belasten. Dit is evenwel waar, dat ook door mij de aandacht op den heer Nieuwenhuyzen gevestigd is. De reden van die aanduiding is deze, dat volgens het tractaat van 1857 de gouverneur van Sumatra's Westkust de aangewezen Commissaris was, maar dat ik begreep dat men hem misschien niet uit zijn gewest zou willen wegzenden, en nu wilde helpen zorgen dat men den meest geschikten man kiezen zou. Met verwondering heb ik, toen ik die stukken over Atjeh voor 't eerst in handen kreeg, gezien, dat men bij de in 1872 voorgenomene missie den gouverneur van Sumatra's Westkust is voorbijgegaan. De reden hiervan was, dat men vreesde dat de heer Netscher in Atjeh niet welkom wezen zou, omdat hij als resident van Riouw dikwijls had moeten medewerken om de Atjehers in de onderhoorigheden van Siak terug te dringen. Maar al had ik die reden niet geapproveerd, aan de zaak was toen niets meer te doen, de heeren Schiff en van de Wall waren reeds benoemd.

Toen wij het telegram van 16 Februarij ontvingen, wisten wij dat de heer van de Wall op sterven lag, en in de eerste conferentie, die ik met den Koning hield, heeft Zijne Majesteit mij in de eerste plaats gevraagd, of de heer Schiff de volkomen te vertrouwen man was voor zulk eene gewichtige missie als deze nu geworden was. Bij volkomen kennis van de capaciteiten van den heer Schiff, dien ik gedurende 3 jaren onder een vorig Ministerie op mijn bureau heb werkzaam gezien, durfde ik die vraag evenwel niet toestemmend beantwoorden. Nu zou natuurlijk de gouverneur van Sumatra's Westkust het eerst in aanmerking komen, maar, zoo als ik zeide, het was te vreezen dat men hem niet zou durven wegzenden. Alleen voor dat geval heb ik gewezen op den heer Nieuwenhuyzen.

Het telegram zegt: »Waarschijnlijk zal er nadere voorziening noodig zijn» enz. »In tegenwoordige omstandigheden vice-president Raad van Indie misschien meest geschikt, daar wellicht ook gouverneur van Sumatra's Westkust niet weg kan.»

En waarom vestigde ik nu de aandacht op den heer Nieuwenhuyzen? Omdat deze tot groote voldoening van de Regering Commissaris was geweest te Banjermasin. Hij was voorts resident van Riouw geweest en had het tractaat van Siak, dat de geheele oostkust van Sumatra omvat, weten te doen sluiten, zonder dat een soldaat er bij te pas was gekomen.

Het komt er[op aan dat men lette op de datums. De geachte afgevaardigde uit Delft zegt, dat toen in 1870 de Raad van Indie advies uitbragt, de heer Nieuwenhuyzen het creatuur was van den heer van de Putte.

Mijnheer de Voorzitter! In 1870 zat ik op deze banken en had toen niets te zeggen.

Maar bovendien dat advies was volgens den heer Nierstrasz tegen alle agressie. Alzoo voor eene vredelievende missie de heer Nieuwenhuyzen de man.

De instructie voor de heeren Schiff en van de Wall is geheel conform het advies van den Raad van Indie opgemaakt en daarin kwam geen woord voor van eene aggressive houding; de bedoeling was altijd eene vredelievende oplossing te vinden.

Ik had een debat verwacht, waarin, [tegenover de bewering van de Regering, zou zijn aangetoond, dat de oorlog ook nu nog niet geregtvaardigd was. De sprekers hebben zich er evenwel bij bepaald om te wijzen op eenige tegenstrijdigheden; onjuistheden, gemis aan constitutionelen zin bij den Minister, enz.

Er is gezegd dat er geen enkele reden is aangegeven waarom men de souvereiniteit over Atjeh zou wenschen, *dan om vreemde inmenging te voorkomen.*

Dat is wat Sumatra betreft, vooral met het oog op ons politiek voorleden, nog al eene zaak van groot lands belang. Daartegenover doet het weinig af of de Minister in zijne mededeelingen wat meer of minder ruim of naauwkeurig of consequent is geweest, maar nu het debat daarover geloopt heeft, dien ik mij daarover te verdedigen.

Wat de Minister geseind of geschreven heeft, wordt niet voorgelezen, maar de zin daarvan geheel verkeerd voorgesteld.

De heeren van Lynden en Nierstrasz doen het voorkomen, alsof uit een mijner telegrammen aan den Gouverneur-Generaal zou blijken dat ik aan de Kamer zoo weinig mogelijk kennis wenschte te geven van wat er voorviel.

Het telegram nu luidde: »Gisteren interpellatie in de Tweede Kamer. Uitvoerige inlichtingen gegeven, maar enkel op Indisch terrein. Niets internationaals medegedeeld.»

Nu vraag ik aan een van de leden, die ooit deel heeft genomen aan de Regering, of het den 27sten Februarij de tijd was om iets over internationale verwickelingen aan de Kamer te zeggen? Laat iemand, die van dergelijke mededeeling de verantwoordelijkheid zou hebben durven dragen, het thans zeggen.

De heeren van Lynden en Nierstrasz moeten nu eens aantoonen wat ik heb teruggehouden, dat ik aan de Kamer zou hebben kunnen mededeelen op den 27sten Februarij?

»Maar,» heb ik toen gezegd, »in den laten avond van dien dag (16 Februarij) werd de Regering onaangenaam verrast door een telegram van den Gouverneur-Generaal», enz. (zie bladz. 971 *Bijblad*, 1ste kolom onderaan), waaruit bleek dat wij door de Atjehers, waarschijnlijk door hen die zich als onze vrienden voordeden, grovelijk waren misleid, en dat bij de Atjehsche politiek dubbelzinnigheid nog steeds op den voorgrond stond. De Indische Regering moest dus met meer kracht optreden, ten einde onzen regtmatigen invloed op Sumatra te bewaren. Na telegraphische gedachtenwisseling van hier met het Indisch bestuur, werd den 22sten Februarij een tweede telegram uit Indie ontvangen, waarbij de Gouverneur-Generaal kennis gaf, dat in den Raad van Nederlandsch Indie, voorgezeten door den Gouverneur-Generaal, en aangevuld door den kommandant van het leger en den bevelhebber der marine, eenstemmig was besloten tot het zenden van den vice-president van den Raad van Nederlandsch Indie als Commissaris naar Atjeh met de noodige troepenmagt om ontzag in te boezemen en onze eischen klem bij te zetten.

Uit deze mededeelingen blijkt genoegzaam dat in het noorden van Sumatra gebeurtenissen zich ontwikkelden en voorbereidden, waarvan het gewigt door hen, die volk en land kennen, niet zal worden gering geschat, het minst door hem op wien de volle verantwoordelijkheid

rust, ofschoon door den grooten afstand en de natuurlijke verhouding tusschen Opperbestuur en Indische Regering, de invloed, dien hij kan uitoefenen, in zekere mate beperkt is.

Nu vraag ik, met de telegrammen naast ons: wat kon de Minister den 27 Februarij meer zeggen? En laat iemand opstaan en het zeggen: wat heeft de Minister van Kolonien verzwegen?

Men heeft herhaaldelijk van de marine gesproken. Toen over de marine geklaagd werd en de heer Nierstrasz zeide, dat zij in een slechten toestand was, heb ik dat toegegeven. Ik heb onmiddellijk gezegd: het spijt mij dat de marine in zulk een slechten toestand is. Kan een Minister op deze plaats sterker woorden gebruiken?

Hetzelfde wat thans hier behandeld is, heb ik behandeld den 23sten Mei. Toen heb ik ook aan de Kamer gevraagd: »Kon iemand er aan denken dat de Minister den 27sten Februarij reeds verder zou gaan, en zich zou uitlaten over het voorgevallene te Singapore? Maar den 4den April wees de Minister er reeds op, dat Atjeh nu, gelijk vroeger, stappen gedaan had bij vreemden. Toen stond de Regering reeds op een ander standpunt dan op 27 Februarij.»

Als men die datums vergelijkt, wat konden wij dan toen ter tijd bij de hoop, waarin wij waren, dat de vice-president tot eene schikking zou komen, meer openbaren? Als men dat met de telegrammen in de hand wil aantoonen, zal de Regering zich verantwoorden.

Ik moet nog één punt behandelen: de Regering telegrapheerde duidelijk en pertinent om te trachten eene regeling te maken in den voorgenomen zin. Dat sloeg, zoo als ik meermalen gezegd heb, op de instructien van de heeren van de Wall en Schiff, en sloot dus volstrekt niet uit om, als de Sultan van Atjeh er toe genegen was, onze souvereiniteit te laten erkennen. Maar het ging niet aan bij het eerste woord dat tot den Sultan van Atjeh gesproken werd, den eisch te stellen dat hij de Nederlandsche souvereiniteit zou erkennen. Toen hier vermoed kon worden dat men dit in Indie doen zou, moest het worden belet. Bij het eerste telegram waarin gesproken werd van souvereiniteits-erkenning of oorlog, heb ik er onmiddellijk over gedacht om daarover te telegrapheren. Het was in een telegram van den Gouverneur-Generaal van 22 Februarij. Degenen, die altijd met mij werkten, zeiden: dat is eene vergissing, dat is telegrammenstijl; en hoe voorzigtig men met de beoordeeling van telegrammen moet zijn, kan men zien uit hetgeen in de *Revue des deux Mondes* van Januarij uit den Fransch-Duitschen oorlog wordt medegedeeld. Maar toen voor de tweede maal dat woord in een telegram voorkwam, heb ik terstond aan den Gouverneur-Generaal explicatie gevraagd. Het is waar en dat behoef ik niet te bedekken: wanneer wij de souvereiniteit van Atjeh ter wering van vreemden invloed konden krijgen, zouden wij die gaarne hebben; maar het is eene geheel andere zaak, die als een eersten eisch met de bajonet in de hand op den voorgrond te stellen, en dat heeft het Opperbestuur niet gewild, dat heeft het belet. De heer Nierstrasz zegt: het heeft niets belet, het is slechts een verschil geweest van 24 uren. Dit is niet juist, want eerst na de oorlogsverklaring is van de erkenning van souvereiniteit sprake geweest. In 't voorbijgaan wil ik wel verklaren, dat ik niet elk woord kan verdedigen, dat door den Commissaris geschreven is. Ik zou het anders hebben gedaan, maar op 3600 mijlen afstands kan men geen instructie geven voor ieder woord dat in zoo een brief geschreven wordt. Bij mij althans is het nog de vraag of men goed gedaan heeft, geen gebruik te maken van het aanbod van den heer Kraijenhoff om zich aan wal te begeven; wie weet of, als Kraijenhoff er heen ware gegaan, de zaken geen andere wending hadden genomen. Maar dit is nu de quaestie niet. De Regering heeft alleen belet dat bij de eerste aanraking de souvereiniteits-erkenning werd gevorderd.

Men kan lang redeneren over die eerste expeditie, en er veel van zeggen. De Regering was voorloopig van meening dat het nemen van positie door de schepen en, gelijk de geachte spreker uit Delft zeide, het des noods verklaren van oorlog, voldoende was. De Indische Regering en generaal Kroesen, die, gelijk uit de stukken blijkt, de expeditie voor meer dan voldoende hield, in weerwil dat de nieuwe bewapening eerst onlangs was ingevoerd — waren van een tegenovergesteld gevoelen. De uitkomst geeft den geachten spreker uit Delft en mij schijnbaar gelijk. Maar hoe zou het geweest zijn, als de uitslag anders ware geweest? Ik herinner aan de expeditie in Bali in 1848; toen heeft men eerst geblokkeerd en daarna den oorlog verklaard, en toch was dit naar het oordeel van generaal van der Wijck verkeerd. Als wij ons nu bepaald hadden tot de blokkade en men had gezien wat er tusschen Mei

en October in Atjeh is gedaan, welke vreeselijke versterkingen men daar heeft aangelegd, zou men ons dan niet hebben verweten: waarom hebt gij dit niet belet, gij had toch den tijd?

Wat die eerste expeditie betreft, verschil ik in zoover van den geachten spreker uit Delft, dat ik — ofschoon ik de desbetreffende stukken niet met groot genoegen gelezen heb — toch daarin het bewijs heb meenen te kunnen vinden dat het van eene kleinigheid heeft afgehangen of die eerste expeditie ware gereussieerd. Als wij raadplegen de kaarten die wij ontvangen hebben en de rapporten van de heeren IJssel de Schepper en Pordon — ik spreek nu niet van rapporten van bevelhebbers — dan zien wij dat de overwinning waarschijnlijk van eene kleinigheid afhing.

Hetgeen is voorafgegaan aan de oorlogsverklaring is niet nu eerst publiek domein, maar ik heb het reeds in Junij of Julij, toen de berigten voor het eerst in mijne handen zijn gekomen, in de Eerste Kamer medegedeeld.

De wijziging van art. 6 der instructie neem ik geheel voor mijne rekening. Wat was het geval? Toen wij die instructie hier kregen, bleek uit art. 6, dat de Gouverneur-Generaal niets anders bedoelde dan souvereiniteit op het papier, en als die had kunnen verkregen worden, zonder dat er een schot gedaan werd, zou ik daarmede te vreden zijn geweest. Maar toen die instructie hier kwam had de Minister al het bericht van de réussite der eerste bloedige gevechten en toen zeide ik: laten wij ons althans het regt van vestiging voorbehouden.

Ik heb met betrekking tot het zoo dikwijls besproken punt of het wensch en doel der Regering was te streven naar uitbreiding van ons gezag, een overzicht laten maken van al hetgeen ik daaromtrent heb gezegd, niet alleen van 27 Februarij 1873 maar van 27 October 1872 af, want toen heb ik, bij gelegenheid van de quaestie der expeditie naar Deli, voor het eerst het woord gebruikt. De nota is te lang om haar voor te lezen, maar ik wil ze gaarne deponeren en als men in het publiek debat op de zaak terugkomt zal ik er het noodige gebruik van maken. Nergens is een woord gevonden, ofschoon men er naar gezocht heeft, dat met de handelingen der Regering eenigzins in strijd was. De veranderde omstandigheden hebben de Regering alleen van politiek doen veranderen, maar het was geenszins ons doel onze bestuurstaak uit te breiden.

Wat betreft het gezegde van den geachten spreker uit Delft omtrent de blokkade van het oogenblik, dat er moeten zijn eene nieuwe vloot, nieuwe officieren en nieuwe bemanning, er is geen enkel officier in Indie die thans boven zijn tijd van 3 jaren gediend heeft. De bemanning is evenwel ziekelijk. Na de cholera, die aan boord van de schepen gewoed heeft, lijdt de bemanning aan koorts. Verwisseling is dus wenschelijk en de Regering is daarop ook bedacht.

Ten aanzien van het materieel kan ik verklaren dat onze vloot na 1815 nooit zoo goed in orde is geweest als zij thans is of althans op het einde van dit jaar zal zijn. Ik heb aan den Gouverneur-Generaal geseind om de slechte schepen, die een geheel jaar geblokkeerd hebben en nu met onbruikbare ketels op de posten van de Oostkust liggen, buiten dienst te stellen, daar hij binnen kort 4 nieuwe schepen ontvangt. Ziet men de lijst van schepen in, waarin staat het achterschip is lek, de davids is stuk, dan behoeft dit geene verwondering te baren, wanneer men bedenkt dat de schepen acht maanden in blokkade liggen. Er zijn slechts weinig schepen waarvan men zegt in goeden staat, maar zij zijn bruikbaar. Ik hoop dat het met de equipage niet minder gesteld zal zijn.

De heer **Insinger**: Ik veroorloof mij de vraag, of de discussie, die op dit oogenblik gevoerd wordt en alleen betrekking heeft tot de stukken gewisseld tusschen den Gouverneur-Generaal en het Opperbestuur, ook in openbare zitting kan plaats hebben? De Minister van Kolonien knikt toestemmend, dus ik zal mij bekorten, om twee redenen: 1°. omdat ik niet houd van lange redevoeringen, en 2°. omdat er werkelijk enkele zaken zijn, die niet voor openbare bespreking geschikt zijn. Dit geldt hoofdzakelijk twee punten: het mailrapport van 9 Januarij 1873 en de benoeming van den vice-president van den Raad van Nederlandsch Indie. In het bedoelde mailrapport staat, volgens den Minister, niets anders dan dat er eene instructie is gegeven aan den heer van de Wall.

De Minister zegt, dat men niet vaag uit de stukken spreken maar daaruit voorlezen moet; welnu, ik zal dit doen:

Als bijlage tot dat mailrapport, n°. 5, vindt men een brief van den secretaris Stortebeker aan den resident van Riouw. De Minister zegt dat in dat rapport geen sprake is van agressie, en nu lees ik: »Als er botsingen komen tusschen partijen en den Sultan, en de Sultan hulp vraagt, behoort die te worden verleend, onder beding evenwel van de erkenning der opperheerschappij van Nederland over Atjeh." Iets verder staat: »eene zoo gunstige gelegenheid zal zich wellicht niet ligten voordoen".

Alzoo, vredelievende aanraking met beduidende magtsontwikkeling, met de punt van de bajonet!

Het tweede punt geldt de benoeming van den vice-president van Nederlandsch Indie, een der hoofdoorzaken van den oorlog. Die vice-president was de meest ongewenschte persoon om in aanraking te komen met den Sultan van Atjeh, iemand, waarvan deze had verklaard, niets met hem te maken te willen hebben, omdat *hij* het Siak-tractaat had gesloten, omdat *die man* de grenzen van Atjeh had veranderd, welke wijziging de Sultan nooit had erkend. Dien man moest men uitkiezen als men den oorlog wenschte, terwijl, gelijk de Minister terecht aanmerkte, de Gouverneur van Sumatra's Westkust, de man was bij het tractaat van 1857 aangewezen voor alle onze betrekkingen met Atjeh.

Heeft de Minister van die zaak inderdaad niets geweten? Heeft hij de benoeming van dien vice-president zelfs niet geprovoceerd, in plaats van, gelijk hij meermalen in de Kamer deed uitkomen, eenvoudig het deswege gedaan voorstel van het Indisch Bestuur goed te keuren?

Den 5den November 1873 is bij de vaststelling der Indische begroting de quaestie behandeld, of het goed was dat de vice-president van de hoofdplaats verwijderd was, en werd de opmerking gemaakt dat art. 36 van het Regeringsreglement geschonden was.

Daarop antwoordt de Minister: »De vice-president van den Raad van Nederlandsch Indie was vroeger, als resident van Riouw, belast met de onderhandelingen op de Oostkust van Sumatra, en hij was commissaris geweest in Bandjermasin. Toen nu de Gouverneur-Generaal den heer Nieuwenhuizen de missie wilde opdragen, werd bij telegram de intrekking van dat Koninklijk kabinetsrescript gevraagd. Ik heb geen zwaarigheid gemaakt om, na verkregen magtiging des Koning, den Gouverneur-Generaal van dien band te ontslaan."

Op 30 April 1873 wordt de zaak verder besproken en zegt de Minister van Kolonien: »Men zeide dat ik de talenten van den gouverneur van Sumatra's westkust ligt zou achten. Mijnheer de President, het heeft mij, even als het geachte lid dat de opmerking maakte, verwonderd, dat de gouverneur van Sumatra niet als commissaris in de eerste commissie is opgetreden, en om die reden heb ik in de nota de reden, daarvoor door het Indisch bestuur gegeven, vermeld, maar voeg er onmiddellijk aan toe dat, zonder een bevel te geven, dan toch bij wijze van een wenk, de aandacht op den gouverneur van Sumatra's westkust in deze is gevestigd, voor het geval dat de Regering in Indie kon raadzaam oordeelen den gouverneur van Sumatra's westkust in de bestaande omstandigheden, in dit oogenblik van spanning, uit zijn gewest te nemen."

Geen twijfel dat de Minister het hier doet voorkomen, als of hij een wenk geeft om dien gouverneur van Sumatra's westkust toch vooral niet voorbij te gaan, en aan den Gouverneur-Generaal de volle verantwoordelijkheid laat van het wegzenden uit de hoofdplaats van den vice-president van Nederlandsch Indie, in strijd met art. 36 van het Regeringsreglement.

Het telegram van 18 Februarij van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Kolonien luidt: »Gewigt der zaak vordert dat staat gemaakt kan worden op de commissarissen. Waarschijnlijk nadere voorziening noodig, daar de een ziek is en de ander zijn gewest niet verlaten kan. Misschien is vice-president Raad van Indie in de tegenwoordige omstandigheden meest geschikt, daar wellicht gouverneur Sumatra's westkust ook niet weg kan. *Beduidende magtsontwikkeling* daardoor vereischt, maar het beoogde doel is een niet onbelangrijk offer waard. Eene zoo gunstige gelegenheid om Atjeh's vraagstuk op te lossen niet ligt weder voorkomen." Dus na eerst een wenk te hebben gegeven om den gouverneur van Sumatra's westkust aan te stellen, geeft de Minister een wenk om hem voorbij te gaan.

Dat is de logische conclusie, welke ik uit de stukken trek. Ik zal inlichtingen van den Minister afwachten, maar ik geloof dat zoo iets beter in comité-generaal, dan in publieke zitting kan gebeuren.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Mijnheer de Voorzitter! Wat staat in die stukken waarop het mail-rapport en mijn telegram van 18 Februarij aangehaald betrekking heeft? De heer Insinger heeft het juist voorgelezen.

Toen de Gouverneur-Generaal den gouvèrnements-secretaris dezen brief van 4 Januarij liet schrijven, was hij in het bezit van de stukken, welke de Kamer kent, en waarin het groot geschil dat in Atjeh scheen te bestaan, door den resident van Riouw wordt medegedeeld.

Het Atjehsche gezantschap liet doorschemeren dat wanneer men een weinig wachtte de zoogenaamde Arabische partij in kracht zou verminderen en de partij des Sultans de overhand zou verkrijgen.

Men spreekt hier altijd van te veel Westersch te denken in Oostersche toestanden, maar nu vraag ik aan den belangstellenden beoefenaar van Indische toestanden, die kennis heeft genomen van onze geheele historie in Nederlandsch Indie, of niet van de 10 keeren dat een zeker gedeelte van Nederlandsch Indie onder ons beheer is gekomen, acht keeren gebeurd is wat de Gouverneur-Generaal zich voorstelde, dat wij protegeerden of den Sultan of den contra-sultan. En wat lag hier in de bedoeling van den Gouverneur-Generaal? Zijne bedoeling was den Sultan te steunen, dat is nog opgenomen in het telegram van de Regering van 18 Februarij: »Zoo voor een en ander voorbereiding onmisbaar is, ook om zekerheid te hebben omtrent de ware gezindheid van den Sultan, die zoo nu nog mogelijk moet worden ontzien en gesteund enz." Dat het steunen van den Sultan kosten kan krachtsinspanning werd door den Gouverneur-Generaal geschreven.

Nu wat den vice-president van den Raad van Indie betreft.

Het geachte lid neemt de laatste phrase op: »Misschien is de vice-president van den Raad van Indie onder deze omstandigheden de meest geschikte persoon", maar hij leest niet voor de woorden: »daar wellicht de Gouverneur van Sumatra's Westkust niet weg kan". Als ik mijn Hollandsch goed ken, dan meen ik dat de Gouverneur van Sumatra's Westkust hier het eerst is aangeduid en niet de vice-president van den Raad van Indie.

In dien zin heb ik mij herhaaldelijk hier uitgelaten, ook toen men besprak de zaak van de heeren Schiff en van de Wall in verband met het tractaat van 1857. De Minister heeft het niet nu, maar altijd zoo doen voorkomen. Welke rede zou ik kunnen hebben om het anders voor te stellen?

De geachte spreker heeft nog gezegd dat de Sultan verklaard had niet in aanraking te willen komen met den heer Nieuwenhuyzen. Daarvan is mij nooit iets bekend geweest en nog niets bekend.

De heer **Codefrol**: Het komt mij voor dat het zijn nut kan hebben, dat ook van die zijde eene stem gehoord worde, die over de regtmaticgheid van den oorlog een ander gevoelen is toegedaan, dan tot nu toe door de leden, die het woord gevoerd hebben, is te kennen gegeven. Het is niet voor de eerste maal dat ik mijn gevoelen over deze zaak doe kennen. Ik heb reeds den 23sten Mei van het vorige jaar een kort woord gezegd over de regtmaticgheid van den oorlog. Ik spreek alleen over den oorlog *in beginsel*, niet over de uitvoering, niet over de mislukte uitvoering, die eene tweede expeditie heeft noodzakelijk gemaakt. Ik laat daarbij ter zijde den treurigen indruk, die de overgelegde stukken op mij gemaakt hebben, ten aanzien van de verwaarloozing onzer middelen van defensie in Indie, want op *dezen* Minister van Kolonien rust de schuld daárvan niet.

Ik sprak op 23 Mei van het vorig jaar naar aanleiding van een woord van den geachten afgevaardigde uit Arnhem. Ik toetste toen de regtmaticgheid van den oorlog aan dat woord. De geachte spreker zeide destijds, dat wij niet staan tegenover Atjeh als tegenover eenen Europeschen staat, en ik antwoordde dat juist in *die* verhouding tegenover Atjeh de regtvaardiging van den oorlog ligt.

Is Atjeh een volkomen onafhankelijke staat, waarmee wij niets hadden uit te staan, zoolang zij *onze* regten niet krenkte, dan ware het alleen de vraag geweest, of die Staat zich aan krenking onzer regten schuldig heeft gemaakt, of wij deswege waarborgen moesten eischen, en bij weigering, het verkrijgen dier waarborgen met de wapens in de hand moesten beproeven. Maar ook dan zelfs kan de vraag, of Atjeh onze regten gekrenkt heeft, niet anders dan bevestigend beantwoord worden. Denk aan het tractaat van 1857, hoe het door Atjeh

herhaaldelijk werd geschonden; hoe wij, het is bekend, dit lijdelijk verdragen hebben; hoe daarom gedurende verscheidene jaren onze verhouding tegenover Atjeh inderdaad geen schoone bladzijde vult in onze koloniale geschiedenis. Maar is het tractaat van 1857 met een *onafhankelijk* Atjeh gesloten? Een Engelsch dagblad beweerde dezer dagen dat het voorbehoud van Atjeh's onafhankelijkheid krachtens het tractaat van 1824 — door het tractaat van 1857 *feitelijk* is opgeheven. Maar welk karakter had nu dat tractaat van 1824, zelfs met dit zoogenaamde voorbehoud van onafhankelijkheid? Onze verhouding tegenover Atjeh? Wil men zich daarvan een goed begrip vormen, men toetse eens die verhouding aan Europeesche begrippen van volkenregt. Men stelle zich dan voor een vreemden Staat, die zich het regt toekent schelmerijen van onderdanen van een anderen onafhankelijken Staat *op diens eigen gebied* te beteugelen, politie uit te oefenen in de wateren van dien *onafhankelijken* Staat. Mij dunkt zoo iets is, met het oog op Europeesche begrippen van volkenregt, klinkklaar onzin. Maar die onzin wordt nog grooter, als men de zaak toetst aan het zoogenaamde Sumatra-tractaat, aan het tractaat van 1871. Wat is toch daarbij geschied? Bij die conventie gaf de eene contracterende Staat aan den anderen volkomen vrijheid om de onafhankelijkheid van een derden Staat *niet* te eerbiedigen. Letterlijk onzin! Maar die onzin erlangt zin, wanneer men zich plaatst op het standpunt onzer positie als koloniale Mogendheid in Indie, als men zich herinnert de pligten, die wij daar *als koloniale Mogendheid* te vervullen, de belangen die wij ertoe behartigen hebben. Uit dat oogpunt wordt uitbreiding van gezag, wordt zelfs de zoozeer (en *in beginsel* niet ten onregte) veroordeelde veroverings-politiek verklaarbaar.

Laat ons niet vergeten dat wij zijn de tweede koloniale Mogendheid in de wereld, en dat eene koloniale Mogendheid dikwerf haar bezit moet uitbreiden, om hetgeen zij bezit te behouden. Het mag soms eene fataliteit zijn, het is de schaduwzijde van het voorregt, dat er in gelegen is koloniale Mogendheid te zijn.

En wat is ons bezit op het overige Sumatra, op Borneo anders dan het product van zulk eene politiek? Heeft men zich ooit er over geërgerd, dat men daar zijn gezag heeft gevestigd, hetzij door het zelf uit te oefenen, hetzij door met erkenning van onze souvereiniteit, dat der inlandsche vorsten te handhaven? Waarom *deze* uitbreiding van gezag dan zoozeer afgekeurd op dat gedeelte van Sumatra, welks onafhankelijkheid tot nog toe geen ander karakter had dan dat der overige staten van het eiland, alvorens ze onder onze souvereiniteit zijn gebragt? Alleen *dit* antwoord is mogelijk, dat wij elk belang missen bij eenige onderwerping van Atjeh aan onze souvereiniteit. Wil men zoo iets beweren, dan vraag ik: waarom dan het Sumatra-tractaat gesloten en goedgekeurd? Waarom moesten wij de vrije hand hebben in Atjeh? Omdat het Engelsche protectoraat, dat uit het tractaat van 1824 voortvloeide, ons niet meer in den weg moest staan. Omdat wij het regt moesten hebben, bragt ons belang het mede, Atjeh aan *ons* protectoraat, aan *onze* souvereiniteit des noods, te onderwerpen.

Uitoefening van dat regt kon worden de voorwaarde, waarvan ons rustig bezit, de handhaving van ons gezag op het overige Sumatra, waarvan de bevestiging *onzer* materiele, politieke, commerciele belangen op het geheele gebied van dat eiland afhankelijk ware.

En laat ons, Mijnheer de Voorzitter, niet vergeten, dat deze verhouding tegenover Atjeh door de bestrijders van dezen oorlog is goedgekeurd; dat ook zij hunne stem aan het Sumatra-tractaat niet anders hebben kunnen geven, dan met de bedoeling om de vrije hand tegenover dat land te verkrijgen, om in het vroegere Engelsche protectoraat niet langer een hinderpaal te ontmoeten tegen het doen gelden van *ons* belang. Maar daarom ook wie dat tractaat goedkeurde heeft geweten, heeft *moeten* weten, dat daarin de kiem *kon* gelegen zijn van een oorlog, die vroeger of later kon uitbreken.

De geachte afgevaardigde uit Tiel heeft heden morgen gezegd, dat de tegenwoordige politiek reeds was voorbereid door het Sumatra-tractaat. Ja, Mijnheer de Voorzitter, in zoverre in dat tractaat de kiem lag van een *mogelijken* oorlog; van de mogelijkheid, dat het doel, bij het tractaat beoogd, niet anders dan door de kracht der wapenen zou kunnen worden bereikt. Maar daarom ook drukt de verantwoordelijkheid dubbel zwaar op hen, die, met deze wetenschap, de voorzorg verzuimden om voor dat mogelijke geval in de noodige middelen van oorlogvoering te voorzien; die integendeel er zekeren roem in hebben gesteld

de uitgaven voor de defensie in Indie met eenige duizenden guldens te hebben vermindert. Die verantwoordelijkheid, ik herhaal het, drukt *dubbel* zwaar op die staatslieden. Zij drukt volstrekt niet op dezen Minister van Kolonien. Maar al bevatte nu het tractaat van 1871 de kiem eener mogelijke, eener eventuele noodzakelijkheid om zijn doel door de kracht der wapenen te bereiken, dan nog blijven hier twee vragen ter beantwoording over.

In de eerste plaats: moest voor dat doel die kracht worden aangewend? In de tweede plaats: moest zij worden aangewend, toen wij de eerste expeditie ondernamen?

De eerste vraag. Ik heb haar op den 23sten Mei 1873 reeds bevestigend beantwoord, toen ik nog geene kennis droeg van de overgelegde stukken. Die stukken bevestigen volkomen, dat wij langs den minnelijken weg de waarborgen niet konden verkrijgen, noodig om in de toekomst bevestigd te zijn tegen vreemd protectoraat, tegen vreemden invloed op Sumatra.

Maar was de oorlog noodig, toen wij de eerste expeditie ondernamen? De beantwoording van die vraag hangt af van het antwoord op eene andere. Hebben wij den eisch van waarborgen, waarvan de weigering den oorlog ten gevolge moest hebben, op het juiste oogenblik gesteld? Ook nu nog, even als op 23 Mei van verleden jaar beweer ik, dat die vraag niet anders dan bevestigend kan worden beantwoord.

De heer Nierstrasz heeft een volkomen waar woord gesproken, maar waarmede zijne conclusie even volkomen in strijd is. Ons eenig belang bij Atjeh is, zeide hij, dat geene vreemde natie zich daar vestige. Hij erkent dus, dat ons belang bij Atjeh vordert dat dit land onder geenerlei vreemden invloed, onder geenerlei vreemd protectoraat gerake. En toch aarzelde hij niet dezen oorlog *eene schande* te noemen. Ik noem juist om die reden den oorlog eene onbetwistbare noodzakelijkheid. De pogingen van Atjeh om een vreemd protectoraat in te roepen, moesten in de geboorte gesmoord worden. Ik heb het op 23 Mei van het vorige jaar gezegd en herhaal het ook nu.

Het Sumatra-tractaat heeft aan het Engelsche protectoraat een einde gemaakt. Wanneer wij de pogingen, door Atjeh aangewend, en van het feit zelf dragen de stukken de overvloedige bewijzen, het *kan* niet worden tegengesproken, om vreemde hulp te verwerven, om vreemden invloed binnen te halen, niet hadden tegengegaan, wij hadden van het Sumatra-tractaat scheurpapier gemaakt.

Wat was nu het middel om die pogingen van onze zijde voor het vervolg te verhinderen? Ongetwijfeld, het eischen van waarborgen. Het *uiterste* middel kon niet anders zijn dan het eischen van de erkenning van onze souvereiniteit; den vorm waarin dit geschieden kon daargelaten.

Daarom heb ik ook, met steeds klimmende bevreemding, bij vorige discussien gehoord, dat Atjeh, toen het een bondgenoot ging zoeken, volkomen in zijn regt was. Ik ontken het niet, maar ook wij waren even volkomen in ons regt pogingen tegen te gaan, die met ons belang in den meest tastbaren strijd waren, waarvan het gelukken ongetwijfeld aan ons prestige niet alleen, maar eindelijk ook aan ons gezag op Sumatra den meest gevoeligen knak zoude hebben toegebracht. Bovendien, laten wij ons in dit opzigt eens plaatsen op het gebied van Europeesche toestanden, laten wij ons eens voorstellen dat wij moeilijkheden kregen met België, waardoor wij in de noodzakelijkheid kwamen waarborgen van dat land te eischen, ten einde onze regten en belangen in de toekomst te beveligen. Stel, België hield ons, even als Atjeh deed, aan de praat, zocht inmiddels bondgenooten tegen ons en wapende zich. Zou het dan niet zijn *abderitische* domheid van onzen kant, als wij niet juist daarom den oorlog zouden verhaasten?

Voor iedereen die de stukken gelezen heeft, kan het toch wel geen twijfel lijden dat Atjeh ons heeft willen plaatsen tegenover vreemden invloed, tegenover vreemd protectoraat. Ik althans kan met geen mogelijkheid de positie anders begrijpen; en wordt die positie nu daardoor veranderd, dat men meent te kunnen beweren, dat de pogingen van Atjeh *niet* zouden zijn gelukt? Mij dunkt, al ware dit zelfs *bewezen*, het bewijs zou niet wegnemen het feit zelf dat die pogingen *zijn* aangewend, en dat ons belang om die in de kiem te smoren, ons niet alleen het regt gaf, maar ook den plicht oplegde, om waarborgen voor de toekomst te eischen. Het al of niet gelukken der pogingen staat dus in geen verband hoegenaamd met dat regt, met dien plicht. Maar bovendien komt het mij voor, dat hetgeen te Singapore tusschen de Atjehnesche gezanten en den Amerikaanschen consul is gebeurd

wel wat ligt geteld, wel wat met een *coeur léger* beoordeeld wordt. Ik ontken niet, dat het Indisch bestuur, bij zijne opvatting van die voorvallen misschien wel wat te zenuwachtig is geweest. Maar wat te Singapore gebeurd is als een zoo niets beteekenend feit weg te cijferen, het kan bij mij althans niet opgaan. Ik heb eerbied voor de Amerikaansche natie, ik bewonder hare energie; maar de geschiedenis van het Europeesche volkenregt heeft dan toch in meer dan één opzicht geleerd, dat het eene natie is met wier diplomatieke en consulaire agenten men hoogst voorzigtig moet zijn; meer dan eens toch heeft men van die heeren zonderlinge zaken gezien. Zoo herinner ik mij dat jaren geleden de Amerikaansche diplomatieke en consulaire agenten in Europa eene bijeenkomst hebben gehouden, indien ik mij niet bedrieg, te Ostende zonder medeweten van de Amerikaansche Regering, wellicht met haar oogluikend medeweten, om met elkander over den politieken toestand van Europa van gedachten te wisselen en daarnaar elk op zijn post hun gedrag te regelen. Ik weet niet welken indruk op andere leden gemaakt heeft de lezing der dépêches van den minister-resident in Amerika en vooral de belangrijke nota die de Minister van Buitenslandsche Zaken heeft opgemaakt van het gesprek dat hij gehad heeft met den heer Gorham na diens terugkomst uit Amerika. Ik voor mij kan niet zeggen, dat het gedrag niet alleen van den Amerikaanschen consul te Singapore, maar zelfs van den Amerikaanschen Minister van Buitenslandsche Zaken zoo geheel vrij is van alle dubbelzinnigheid. Mij trof het althans, hoe die Minister, na eerst te hebben geantwoord dat een Amerikaansch consul het regt *niet* heeft om oorlogsschepen te ontbieden, later (alsof het eene zaak gold waaromtrent hij zich *kon* vergissen) zeide: Ik heb gedwaald, een consul heeft wél het regt, als de belangen zijner landgenooten het vorderen, oorlogsschepen te laten komen; hetgeen hij daarna nog bevestigd heeft, door deze stellige uitlating, dat de Amerikaansche oorlogsschepen kunnen gaan waar zij willen.

Wat het gesprek met den heer Gorham betreft, men heeft toch wel geen reden om den indruk, dien de heer Gorham te Washington gekregen had van de lezing der nota van den Amerikaanschen consul te Singapore, te wantrouwen, want hij zou toch wel de laatste zijn om iets ten nadeele van een consulaire agent van zijn land te zeggen; en toch heeft hij verklaard, dat de indruk, welken de handelingen van dien consul op hem hadden gemaakt, hoogst ongunstig was. Het schijnt mij dus toe, dat het gebeurde te Singapore tusschen de Atjehnesche gezanten en den Amerikaanschen consul aldaar, niet zoo onschuldig is als men het wil doen voorkomen.

Maar ik kom nog eens hierop terug: het is niet de vraag en moet de vraag niet zijn, of de pogingen van de Atjehnezen om een vreemd protectoraat in te halen al dan niet zouden gelukt zijn. Het feit alleen dat zij dat protectoraat zochten is genoeg tot karakterisering van eene verhouding van Atjeh tegenover ons, die wij niet konden en mogten toelaten, die ons het regt gaf, waarborgen voor de toekomst te vorderen tegen de herhaling van dergelijke pogingen; toen die waarborgen niet verkregen werden, was de *casus belli* aanwezig.

Ik heb alleen over de *regtmatigheid* van den oorlog mijne opinie ontwikkeld, om die te stellen tegenover de daaromtrent tot dusverre vernomen opinien.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Hier worden voortdurend aanhalingen gedaan uit de stukken. Maar als men tien of twaalf keer over dezelfde zaak moet spreken en die aanhalingen telkens worden gedaan, dan heeft men de stukken niet altijd juist voor zich. Zoo heeft de geachte spreker uit Almelo, in vrij krasse bewoordingen gezegd dat, omdat ik een wenk tot de zending van den vice-president van den Raad van Indie heb gegeven, ik het niet had mogen doen voorkomen alsof hij de man der keuze van den Gouverneur-Generaal was. Daargelaten nu dat de Gouverneur-Generaal mij getelegrapheerd heeft de woorden, vroeger door den heer Nierstrasz mij in den mond gelegd: »de vice-president is de man", heb ik hier voor mij den aan de Kamer overgelegden brief van den Gouverneur-Generaal van 25 Februarij, en daarin lees ik: »Vervolgens stelde ik de vraag aan wien de politieke leiding der onderwerpelijke aangelegenheid behoort te worden opgedragen? Algemeen werd 's Raads vice-president, de heer T. N. Nieuwenhuyzen als de aangewezen persoon bij uitnemendheid daarvoor beschouwd. Dit was reeds mijne meening,

toen ik mij nog voor de ontvangst van Uwer Excellenties telegram, ter zake met dien hooggeplaatsten landsdienaar onderhield en hem voor eene taak van zoo veel gewigt en omvang al vast volkomen bereid bevond".

Daaruit blijkt dat vóórdát het telegram, waarin de wenk was gegeven, ontvangen was, de Gouverneur-Generaal den heer Nieuwenhuyzen reeds had gevraagd of hij genegen was te gaan.

Wegens het ver gevorderde uur wordt de beraadslaging verdaagd tot morgen ochtend ten 11 ure in comité-generaal, nadat eerst eene openbare zitting zal zijn gehouden.

ZITTING MET GESLOTEN DEUREN.

17 April 1874.

Voorzitter: de heer **Dullert**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 69 leden, te weten de heeren:

Mackay, Idzerda, Rombach, de Jong, Bredius, Brouwer, Moens, Mees, van Akerlaken, Hingst, Bichon van IJsselmonde, Insinger, Dam, van Loon, Oldenhuis Gratama, van Reenen, Kerens de Wijlre, Borret, Fabius, van Kuyk, Storm van 's Gravesande, de Roo van Alderwerelt, van den Berch van Heemstede, Jonckbloet, Kuyper, Lenting, van Zuijlen van Nyevelt, Schimmelpenninck van der Oije, Goderfroi, Teding van Berkhout, Gevers Deynoot, Mirandolle, van Nispen van Sevenaer, Wintgens, Lambrechts, Blom, Cremers, van Lynden van Sandenburg, Begram, Saaymans Vader, Kien, Nierstrasz, van der Does de Willebois, Sandberg, Schimmelpenninck, Bergsma, Arnoldts, van Harinxma thoe Slooten, Haffmans, Luyben, Heydenrijck, de Ruiter Zylker, van Houten, van Foreest, Smidt, Blussé, de Lange, de Bruyn Kops, C. van Nispen tot Sevenaer, Viruly Verbrugge, Stieltjes, van Wassenauer van Catwijk, Kappeyne van de Coppello, Rutgers van Rozenburg, 's Jacob, Tak, Wybenga en de Bieberstein;

en al de heeren Ministers.

De notulen van het verhandelde in het vorig comité-generaal worden gelezen en goedgekeurd.

Hervatting der beraadslaging over de interpellatie van den heer **MESSCHERT VAN VOLLENHOVEN** en over de door de Regering overgelegde stukken.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Mijnheer de Voorzitter! Ik had gisteren de eer aan de Vergadering te doen opmerken, dat, bij het aanhalen uit mijne redevoeringen over de Atjeh-quaestie, het voor mij zeer moeilijk is, dadelijk na te gaan wat bedoeld wordt. Aan de beleefdheid van den heer Insinger ben ik de mededeeling verschuldigd, dat die geachte spreker pagina 1413 van het *Bijblad* bedoeld heeft.

Ik meen dat dit nog al overeen komt met het telegram.

» Men zeide », ik beantwoordde den heer Nierstrasz, » dat ik de talenten van den gouverneur van de Westkust ligt zou achten. Mijnheer de President! Het heeft mij, even als het geachte lid dat de opmerking maakte, verwonderd, dat de gouverneur van Sumatra niet als commissaris in de eerste commissie is opgetreden, en om die reden heb ik in de nota de reden, daarvoor door het Indisch bestuur gegeven, vermeld. — In de nota staat die vermelding op pag. 31. Wanneer men goed leest, ziet men, dat de Minister alleen de redenen opgeeft, die het Indisch bestuur daarvoor opgegeven had. — » Maar voeg er onmiddellijk aan toe dat, zonder een bevel te geven, dan toch bij wijze van een wenk de aandacht op den gouverneur van Sumatra's Westkust in deze is gevestigd, voor het geval dat de Regering in Indie kon raadzaam oordeelen den gouverneur van Sumatra's Westkust in de bestaande omstandigheden, in dit oogenblik van spanning, uit zijn gewest te nemen. »

Mij dunkt, dit stemt geheel overeen met het telegram.

De heer **van Zuylen van Nyevelt**: Ik heb meer dan eens het gevoelen verdedigd, dat het beleid van de Regering in de zaak van Atjeh niet te regtvaardigen is, en ik zou bij deze gelegenheid om verschillende redenen niet andermaal het woord gevoerd hebben om dit te betoogen. Mijne individuele meening toch was genoegzaam bekend, en ik meen, dat het niet doelmatig zou zijn om op dit punt eene beslissing van de Kamer uit te lokken, althans zeker niet in publieke zitting.

Ik ben het gevoelen toegedaan, zonder dat ik in eenige heimelijke bespreking met andere leden ben getreden, maar naar hetgeen ik hier en daar heb opgevangen over de wijze waarop de stukken ons door de Regering medegedeeld zijn beoordeeld, dat de meerderheid van deze Kamer aan het beleid van de Regering hare goedkeuring niet hechten kan. Ik spreek hier uit eene gevestigde overtuiging, maar die ik natuurlijk niet kan bewijzen. Maar evenzeer als ik overtuigd ben, dat dit de stemming is die in de Kamer domineert, evenzeer zou ik meenen dat het op dit oogenblik onvaderlandslievend en onstaatkundig zou zijn om eene dergelijke stemming door een votum te constateren.

Wij zijn toch, indien wij als leden dezer Vergadering oppositie voeren tegen de Regering, als burgers van Nederland en als vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk, in een toestand van solidariteit met de Regering van Nederland, en ik meen dat het eene verkeerde zaak zou zijn indien een tak van de Vertegenwoordiging op een zoo aangelegen punt in het openbaar een blaam op de Nederlandsche Regering trachtte te werpen. Ik geloof, dat dat niet zou kunnen geschieden zonder dat geheel Nederland een dergelijken blaam zou deelen. En dat, meen ik, moet worden voorkomen.

Buitendien, gesteld dat de meerderheid van deze Vergadering, zoo als mijn gevoelen is, het beleid van de Regering afkeurde en dat openlijk uitsprak, dan zou het gevolg moeten zijn, dat wij eene geheel andere staatkunde omtrent Atjeh zouden volgen.

Na alles wat geschied is, in het tegenwoordig stadium van de zaak, geloof ik, dat terugtreden tot hetgeen mij oorspronkelijk de beste weg zou zijn voorgekomen, geheel onmogelijk geworden is.

Wanneer men overtuigd was dat het geheim gehouden werd, zou men, des noods in comité-generaal, eene dergelijke uitspraak kunnen doen; in eene publieke zitting zou ik dit echter afkeuren.

Ik spreek nu niet van hetgeen reeds door mijn geachten vriend uit Tiel gezegd is, dat het oogenblik om eene ministeriele crisis uit te lokken, niet goed gekozen zou zijn, en ook niet in de bedoeling van de oppositie gelegen heeft, — maar, indien er zooveel redenen waren die mij zouden genoopt hebben over dit punt thans het stilzwijgen te bewaren, ben ik nu toch min of meer genoodzaakt het tegenovergestelde te doen, door den Minister van Kolonien, die mij als het ware heeft uitgetart thans vol te houden dat de oorlog niet was geregtvaardigd.

De Minister heeft er gisteren zijne verwondering over te kennen gegeven dat dit punt niet ter sprake is gebracht, en dat er meer klem is gelegd op de weinige opregtheid, die men in het doen van mededeelingen bij de Ministers meende te hebben opgemerkt.

Indien dus het gezegde van den Minister van Kolonien mij al genoopt heeft het woord te voeren, ben ik daartoe nog meer aangezet door de rede van den heer Godefroi, die gemeend heeft eene poging te moeten wagen om den oorlog als regtvaardig en regtmatig voor te stellen.

Dit acht ik mijn plicht thans te bestrijden, en daarom vraag ik in de eerste plaats wat den oorlog geregtvaardigd maakt?

Het antwoord hierop, Mijnheer de Voorzitter, ligt voor de hand en moet zijn: eene regtmatige oorzaak, eene *justa causa*, zoo als de schrijvers over volkenregt dit noemen. Wanneer dergelijke oorzaak aanwezig is, meen ik dat ook door elke Regering, die er aanspraak op maakt het Christelijk beginsel te volgen, ook in het oog moet gehouden worden dat de oorlog slechts ook dan geregtvaardigd is, wanneer alle mogelijke vredelievende middelen om het doel te bereiken zijn uitgeput.

Aan die twee beginselen getoetst, meen ik echter dat de handelwijze der Regering ten eenenmale moet worden afgekeurd, omdat die eischen door de Regering niet zijn in acht genomen.

Vóór ik zal trachten dit aan te toonen, ontmoet ik eene groote vergissing, waarin mijns inziens de geachte afgevaardigde uit Amsterdam vervallen is, — eene zaak waarop de aandacht wel moet gevestigd worden om tot eene juiste beoordeeling te komen.

De heer Godefroi stelde Atjeh namelijk voor als een Staat, die eigenlijk niet volkomen onafhankelijk was, gelijk hij gisteren met zooveel woorden zeide, tot mijne groote verbazing, die steeg bij het hooren van de argumenten, die een zoo kundig regtsgeleerde als de heer Godefroi aanvoerde om zijne stelling te betoogen. Hij wees op het tractaat van 1824, dat inhoudt, met zooveel woorden, dat de onafhankelijkheid van Atjeh gewaarborgd wordt, en verdedigd tegen alle mogelijke inbreuk, die van de zijde van Nederland daartegen zou kunnen beproefd worden. Hoe dus dit tractaat kan worden aangevoerd als bewijs dat Atjeh niet onafhankelijk zou zijn, verklaar ik niet te begrijpen.

Evenmin kan, naar mijne meening, waarde gehecht worden aan het andere argument van den geachten spreker, namelijk, dat uit het tractaat van 1857 zou blijken dat die soevereiniteit niet in volle mate aanwezig was.

De geachte spreker heeft zich vergist, wat ons allen gebeuren kan, wanneer men uit het hoofd citeert, en de stukken, waarop men zich beroept, niet nog eens na heeft gegaan.

Wat was het betoog van den geachten spreker? Door het tractaat van 1857 zou door Atjeh aan Nederland het regt gegeven zijn (hetgeen ik betwijfel, maar dat was het betoog) om in de wateren van Atjeh eene zekere politie uit te oefenen, en dat, zoodra men zulk een regt aan eene vreemde Mogendheid toekent, men daardoor voor een gedeelte afstand doet van zijn soevereine regten.

Indien dit zoo ware, dan zou daaruit volgen dat het Nederlandsch-Indisch Gouvernement niet soverein was, want het geheele tractaat van 1857 berust op het stelsel van volkomen wederkeerigheid. In art. 5 wordt door Atjeh aan Nederland niets ingeruimd, wat niet wederkeerig aan Nederland wordt geconcedeerd. De argumentatie van den geachten spreker op dit punt gaat in 't geheel niet op.

Neen! Ik beweer, en dat is voor mijne bewijsvoering noodig, dat Atjeh volkomen soverein was en dat is ten overvloede ook zeer duidelijk aangetoond, in eene Nota, door den Minister van Buitenlandsche Zaken gerigt aan de Regering van Turkije.

Nu hebben wij met dien sovereinen Staat Atjeh in 1857 een tractaat gesloten, en wat lezen wij in art. 1? » Van nu aan bestaat er bestendige vrede en vriendschap en goede verstandhouding tusschen het Nederlandsch-Indisch Gouvernement en Z. H. den Sultan van Atjeh en zijne afstammelingen en opvolgers."

Hoe heeft Nederland die verplichting van vriendschap tegenover Atjeh opgevolgd? Bij vorige gelegenheden heb ik het reeds gezegd, maar toen, sprekende in 't publiek, kon ik natuurlijk mijne meening niet op dezelfde onverholen wijze te kennen geven, als nu in comité-generaal kan geschieden. En nu zeg ik dat er nooit groter inbreuk op een dergelijk tractaat kan zijn gemaakt dan door ons is geschied, toen wij, een jaar nadat het tractaat gesloten was, er toe overgingen om verschillende landstreken, die tot Atjeh behoorden, onder onze soevereiniteit te brengen, ten gevolge van het tractaat van Siak.

Dat dit geen hersenschimmige grief, geen onbewezen zaak is, niemand beter dan de Minister van Buitenlandsche Zaken kan dat weten. Die weet even goed als ik welke aanhoudende en ernstige vertoogen van Englands zijde zijn ingekomen om ons juist te beschuldigen dat wij door het tractaat van Siak inbreuk hebben gemaakt op de verplichtingen die volgens het tractaat van 1824 op ons rustten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb op dit oogenblik het archief van Buitenlandsche Zaken niet tot mijne beschikking, maar ik herinner mij zeer goed die betoogen te hebben gezien en gelezen.

Buitendien, ik kan een sterker bewijs aanvoeren, dat zeer ten onregte door ons beweerd is — ik zeg dit in comité-generaal — dat Atjeh geen regt van soevereiniteit over sommige van die Staten, welke wij meenden dat tot Siak behoorden, heeft gehad. Dat bewijs is geleverd door hetgeen onlangs in de *Staatscourant* te lezen stond, dat verschillende dier landschappen thans, na deelgenomen te hebben aan den oorlog van Atjeh, onze soevereiniteit hebben erkend. Wel een bewijs, dat zij uit geheel vrijen wil de zijde van Atjeh tegen ons hebben genomen. Indien zij onderdanen van Siak waren geweest, zou daarvan geen quaestie hebben kunnen zijn.

Ik moet dus tot mijn leedwezen constateren, dat de eerste schending van het tractaat van 1857 heeft plaats gehad door Nederland.

Wat zegt nu art. 4 van dat tractaat: » Het Nederlandsch-Indisch Gouvernement en Z. H. de Sultan van Atjeh zien af van alle vorderingen en aanspraken, die ontstaan zijn voor de sluiting van deze overeenkomst, ter zake van geschillen van welken aard ook. Voorts wordt vastgesteld, dat, wanneer deze overeenkomst zal gesloten zijn, al deze geschillen en vorderingen geheel beslecht en vernietigd zijn, zoodat die nimmer weder kunnen ter sprake komen."

Dus in 1857 werd de spons gehaald over al die vorige vorderingen.

In welk licht komt nu de Nota, in der tijd door den Minister van Kolonien overgelegd, wanneer men op deze bepaling van het tractaat let? Is het bewijs niet volkomen geleverd, dat ik in der tijd met juistheid heb aangemerkt, dat al de grieven, toen tegen Atjeh ingebracht, niets te beduiden hadden, en niet als de oorzaak van den oorlog zijn aangevoerd? Indien toch al die grieven bestonden en daaraan de waarde moest worden gehecht, die blijkens die Nota, daaraan door de Regering gehecht werd, dan zouden ze natuurlijk bij de oorlogsverklaring ter sprake zijn gekomen.

Ik herhaal dus mijne vroegere vraag aan de Regering, welke hare grieven tegen Atjeh waren vóór het zoogenaamde verraad?

Dat is toch niet tegen te spreken, en zoo ja, dan verwacht ik tegenspraak van de Regering, dat lang vóór dat verraad plannen gesmeed werden, in strijd met de onafhankelijkheid van Atjeh, en de Regering lang vóór dat verraad van plan was om, op de eene of de andere wijze, onze suprematie over Atjeh te vestigen.

Indien nu al dergelijke plannen konden geregtvaardigd worden door een beginsel van utiliteit, en men zou kunnen beweren dat dit noodig was om, in het belang van Nederland, allen vreemden invloed te weren, wettigt desniettemin dergelijk stelsel geenszins den oorlog.

Reeds heeft een ander spreker gevraagd, wat men zou zeggen, indien eene Europesche Mogendheid op die wijze zou beweren, dat de invloed van eene andere Mogendheid hier zou moeten worden geweerd?

En nu vraag ik wederom dit: was er dan reden om voor een dergelijken vreemden invloed in Atjeh te vreezen, indien niet onze eigen handelingen aanleiding gegeven hadden, dat Atjeh de hulp van vreemden inriep? Waarom moet men aannemen, dat een land, dat zoo tuk is op zijne onafhankelijkheid als Atjeh, dat bewezen heeft met zooveel moed en volharding die onafhankelijkheid te verdedigen, nu op het oogenblik, zonder dat wij er aanleiding toe gaven, van een deel zijner souvereiniteit ten behoeve van eene andere Mogendheid zou willen afzien? Het geval is niet denkbaar.

Maar zelfs indien men dit aanneemt en met de Regering stelt dat ons belang medebrengt om vreemden invloed op het noorden van Sumatra te weren, meen ik nog dat dat doel volkomen bereikbaar ware geweest langs vredelievenden weg. Ik wijs bijv. op een feit dat niet zeer algemeen bekend is, op een tractaat dat gedurende den Krim-oorlog tusschen Zweden, Frankrijk en Engeland is gesloten. Toen heeft Zweden (ik verdedig het niet, integendeel ik vind het van den kant van Zweden eene weinig loffelijke daad) de verplichting op zich genomen, tegenover de garantie van zijne onafhankelijkheid door Frankrijk en Engeland, om met geene vreemde Mogendheid een tractaat te sluiten dan met goedkeuring van die twee Mogendheden. Indien wij nu tegenover Atjeh een dergelijken eisch gesteld hadden, dunkt mij, dat wij het doel dat de Regering beoogde, waarschijnlijk op die wijze hadden kunnen bereiken.

De spreker uit de hoofdstad zegt: de eigenlijke oorzaak van den oorlog moet gezocht worden in het tractaat van Sumatra; daar lag de kiem van den oorlog in. Ik wil dat niet tegenspreken, maar wat bewijst dat dan? Dat eene voorzigtige en verstandige staatkunde zou gezorgd hebben dat die kiem eene kiem bleef en zich niet op ongelukkige wijze ontwikkelde.

Waar is het bewijs (het is wederom een van die vragen waarop ik tot dusver van de Ministers geen antwoord gekregen heb), dat men ooit aan den onafhankelijken staat Atjeh eenige aannemelijke voorwaarden heeft gesteld? Ik begrijp niet hoe men kan spreken van het aanwenden van vredelievende middelen, wanneer men te doen heeft met een onafhankelijken Staat en eischen stelt zonder daartegenover eenige concessien te doen. Mij dunkt dat, als men op het punt der grensscheiding met Siak eenige faciliteiten gegeven had, dit zeer wel met ons belang had kunnen strooken, men daardoor op voordeelige wijze met Atjeh had kunnen onderhandelen; maar uit de overgelegde stukken blijkt niet, dat men inderdaad iets aannemelijks aan Atjeh heeft voorgesteld.

Ik wacht dus het antwoord van de Regering op de vraag: Kan de Regering bewijzen, dat er vóór het zoogenaamde verraad een *casus belli* tegen Atjeh was?

Ik kom nu tot het nieuwe incident in onze aanraking met Atjeh.

Men heeft het gedrag van den kommandant van de *Marnix* en van den consul te Singapore, bij gelegenheid dat de Atjehsche gezanten zich aan boord van ons oorlogsschip bevonden, zeer naïf genoemd. De Minister van Kolonien is daartegen opgekomen, maar ik moet bekennen dat ik dat woord *naïf* nog niet sterk genoeg vind, want het kwam mij voor, als of men met blindheid geslagen was, dat men niet op de gedachte kwam dat 'slands belang medebragt zich te vergewissen, wat die vreemde Atjehers dan toch te Singapore deden. Dit lag voor de hand; had men het gedaan, waarschijnlijk zou die gansche ongelukkige oorlog zijn vermeden.

Maar was de verontwaardiging, waartoe die stap der Atjehsche gezanten aanleiding had gegeven, wezenlijk te regtvaardigen? Was het niet zeer natuurlijk dat Atjeh hulp zocht bij anderen? Zelfs in het tractaat dat zij met Amerika trachtten te sluiten, was nog geen hostiliteit tegen Nederland gelegen. De mogelijkheid bestond dat Atjeh als soevereine Mogendheid met andere Mogendheden tractaten had gesloten en toch met ons in vriend-

schap ware gebleven. Ik erken dat dit in strijd zou zijn geweest met ons belang en onze staatkunde, maar waar staat geschreven dat Atjeh niet even als met ons, met andere Staten tractaten mag sluiten?

Ik wil nu geenszins beweren dat de Regering niet volkomen goed heeft gehandeld door te trachten het sluiten van dat tractaat te voorkomen; maar als men den toestand beschouwt gelijk hij nu is — want ik beweer niet dat men had kunnen vooruitzien — dan is het nog zeer de vraag, of het niet verkieslijk ware geweest dat dit tractaat ware gesloten, dan dat wij ons nu in deze moeilijkheden bevinden. Ik geef geen bepaald antwoord, maar eene vraag blijft het.

Men heeft dikwijls van dien gevreesden vreemden invloed een zeer overdreven denkbeeld opgevat. Ik herinner mij bijv. uit het begin mijner diplomatieke carrière de ontsteltenis over de vreemde inmenging in Borneo; het was toen als of de geheele zekerheid van ons bestuur in gevaar werd gebracht door die vestiging te Serawak, en toch is ook die storm overgevaaid zonder dat wij er veel last van hebben gehad.

Maar wat daarvan zij, ook de heer Godefroi heeft erkend, dat de vrees voor inmenging van Amerika de Regering van Nederlandsch Indie gebracht heeft in een zekeren overprikkelden, zenuwachtigen toestand; dat is niet te ontkennen. En nu ware het, mijns inziens, de roeping van den Minister van Buitenlandsche Zaken geweest, de gemoederen te calmeren en aan te toonen dat voor zoo buitensporige vrees geen reden hoegenaamd bestond.

Ik neem nu aan het ernstigste geval, dat wezenlijk door dien consul een tractaat met Atjehers geteekend was, wat had men dan nog? Was het een stuk dat eenige waarde had? De Minister van Buitenlandsche Zaken weet beter. Hij weet dat eene overeenkomst, die niet geratificeerd is, van nul en geener waarde is. Hoe moest die ratificatie plaats hebben? Dit kon niet geschieden per telegram. Maanden moesten verlopen eer dergelijk stuk door Amerika was goedgekeurd en een staatsstuk was geworden, dat eenige inmenging van de Amerikaansche vloot in Sumatra had gewettigd. Ik voeg er bij dat volgens de Amerikaansche constitutie die ratificatie moest plaats hebben door den senaat, zoodat het vrij lang had kunnen duren vóór die verleend was, en dat dus verschillende invloeden zich konden doen gelden om, ware dergelijk tractaat gesloten, te zorgen dat de goedkeuring van de bevoegde magt aan het tractaat onthouden werd.

Indien ik de zaak wel begriip, dan was de spil waarom de overhaaste oorlogsverklaring gedraaid heeft, de vrees voor Amerika, de wensch om Amerika voor te zijn. Daarvoor was geen aanleiding, en het pleit voor een verkeerd inzicht, dat men aan die zaak eene buitensporige waarde heeft gehecht. Mij dunkt de Minister van Buitenlandsche Zaken had zijn ambtgenoot moeten kalmeren, hij had er op moeten wijzen dat Amerika steeds het stelsel van Monroe volgt: Amerika voor de Amerikanen. Amerika bemoeit zich niet met buitenlandsche aangelegenheden, waarbij zijn belang niet betrokken is en die aanleiding kunnen geven tot moeilijkheden en verwikkelingen. Dit is eene constante politiek van Amerika. Waarom moest men aannemen dat Amerika in eens eene andere gedragslijn zou volgen? Evenzeer is het bekend, en de Minister van Buitenlandsche Zaken weet dit even goed als ik, dat de Amerikaansche Regering nooit den wensch heeft gekoesterd van het bezitten van kolonien. Amerika wil geene kolonien.

Maar nu neem ik eens aan dat de vrees van de Regering gewettigd was, dan geloof ik — ik mag dit hier in comité-generaal uitspreken — dat de Regering eene zeer groote fout heeft begaan door onze vlag bloot te stellen aan een hoon. Dit is voor mij eene grief en doet mij pijnlijk aan. Ik heb betoogd dat de vrees voor Amerika de oorzaak is geweest voor het ontijdig zenden van eene expeditie. En dat de expeditie op een ontijdig oogenblik is vertrokken, zal door niemand ontkend worden. Maar vóór de expeditie vertrok wist men reeds en telegrapheerde ook de Minister van Kolonien naar Indie, dat men te Washington van de zaak niets wist. Vóór de expeditie vertrok had dus de Regering reeds de wetenschap dat voor inmenging van Amerika geen vrees behoefde te bestaan. Waarom heeft men toen aan de Indische Regering niet in overweging gegeven op grond daarvan de expeditie niet op een zoo ontijdig oogenblik te doen vertrekken? En de ontijdigheid der expeditie is door de Indische Regering erkend, wanneer men let op het rapport, dat aan den Raad van Indie is uitgebracht om het terugroepen van de eerste expeditie te regtvaardigen.

Dezelfde beweegredenen die golden om de expeditie terug te roepen, waren natuurlijk ook van kracht om hare uitzending te voorkomen. Ik meen dus dat zoo min voor als na het zoogenaamd verraad de oorlog gewettigd was.

Thans het tweede punt door mij vooropgesteld. Ook wanneer er eene wettige reden is, betaamt het onze staatkunde niet oorlog te voeren, tenzij bewezen worde dat alle vredelievende pogingen om dien te voorkomen zijn uitgeput. Nu weet ik wel dat de Minister van Buitenlandsche Zaken ons dit 30 April plegtig heeft verzekerd; maar hoe de Minister dergelijke verklaring kon geven met de wetenschap van het ultimatum van den heer Nieuwenhuyzen begrijp ik niet; voorzeker getuigt het niet van eene groote mate van opregtheid. De veroordeeling der Regering op dit punt kan niet beter worden uitgedrukt dan door het telegram van den Minister van Kolonien op den 12den Maart aan den Landvoogd van Indie gezonden: »Gij moet aantoonen dat regtvaardigheid en bedachtzaamheid ons leiden. Daaraan zou kunnen getwijfeld worden als men den eisch van souvereiniteit al te ruw op den voorgrond stelt". De Regering begreep zelve dat er iets odieus, iets excessiefs in het stellen van dien eisch lag; en of eerst één dag uitstel werd gevraagd en twee à drie dagen daarna de eisch toch werd gesteld, doet niets ter zake. Ik beweer dat dit den naam van onderhandeling niet verdient; dat is eene onderhandeling *à la Bismarck*, niet eene die een Nederlandsch staatsman past. Ik moet spreken gelijk ik het meen, en dan geloof ik niet aan de vredelievende gezindheid der Regering.

Eene andere grief, reeds meermalen door mij aangevoerd, is het gebrek aan diplomatieke voorbereiding. Uit het stuk n°. 5 door den Minister van Kolonien medegedeeld, blijkt dat deze Minister naar het schijnt hieromtrent mijne meening deelt, daar hij zijn ambtgenoot voor Buitenlandsche Zaken op dat gebrek wees. In dat stuk wordt ook gevraagd om Engeland in den arm te nemen; en zeer natuurlijk, want Engeland's belang bij het weren van een Amerikaansch soort van protectoraat over Sumatra is welligt grooter dan het onze: Engeland's belangen waren in de straat Malakka grooter dan de onze.

Welke is dienaangaande de houding van Engeland?

Tot nu toe zijn de gevolgen van het buitenlandsch beleid dezer Regering in deze quaestie niet gelukkig. Men heeft door het gemis van die voorbereiding, welke ons zou in staat gesteld hebben de zienswijze van de vreemde Kabinetten omtrent onze verhouding tot Atjeh te kennen, met die zenuwachtigheid welke ook onze Landvoogd in Nederlandsch Indie toonde, op weinig waardige wijze bij de vreemde Kabinetten aangeklopt om op alle mogelijke wijze vreemde inmenging te trachten te voorkomen.

De stukken gewagen ook van stappen door Atjehsche gezanten bij Frankrijk gedaan. De Minister van Buitenlandsche Zaken zal mij wel willen inlichten omtrent hetgeen dienaangaande is geschied.

Over het algemeen zijn de diplomatieke mededeelingen der Regering in hooge mate onvolledig en onvoldoende. Ik heb nimmer sterk aangedrongen op het mededeelen van dergelijke stukken, maar gaat de Regering er eenmaal toe over, dan moeten zij volledig zijn.

Eindelijk wensch ik dat de Minister van Buitenlandsche Zaken in dien zin zijne mededeelingen aanvulle door ons te zeggen, welke op dit oogenblik onze verhouding met de vreemde Mogendheden omtrent de zaken van Atjeh is.

Eene opmerking ten slotte.

De Minister van Kolonien heeft zich eens eene uitdrukking laten ontvallen, waaromtrent ik hem niet hard wil vallen, omdat de Minister die uitdrukking gewis betreurt.

De Minister zeide, dat sommige leden dezer Vergadering, waartoe ook ik zeker behoorde, meer Atjeesch waren dan de Atjehers zelve; dat zij meer liefde voor Atjeh dan voor Nederland hadden. Ik acht het onnoodig mij tegen eene dergelijke aantijging te verdedigen, maar men houde wel in het oog dat niet alleen de oppositie tegen de houding der Regering van belang kon zijn om onzen toestand tegenover Atjeh te kenschetsen en eenigen invloed uit te oefenen op de handelingen der Regering tegenover dien Staat, maar ook om in het algemeen te weten welke politiek de Regering in de buitenbezittingen wenscht te volgen.

Indien nu deze zaak geenerlei tegenspraak bij deze Kamer ontmoette, zou de Regering kunnen denken dat die annexatie-politiek welke zij volgt, in den smaak der Nederlandsche Vertegenwoordiging valt.

Het vijfjarig bestuur van den afgetreden Landvoogd in Nederlandsch Indie heeft zich gekenmerkt door buitengewone rust. Er heeft in dien tijd geene expeditie plaats gehad en ik acht dit een grooten zegen en geluk. Nu zou ik het betreuren dat de tegenwoordige oorlog

de kriegsroem die is ingeoogst en de ophef die daarvan gemaakt is een slechten indruk kon hebben zoodat een andere, minder vredelievende politiek in Indie gekozen werd. En de Kamer zal met mij instemmen dat het eene praktische vraag is aan de Regering: »Wat is uwe politiek ten aanzien van de andere buitenbezittingen, loopen wij gevaar om dezelve redenen, die ons in oorlog gebragt hebben met Atjeh, ook daar in oorlog te komen?" Ook op dit punt hoop ik dat de Regering wel zoo goed zal willen zijn mij een antwoord te geven.

De heer **Fabius**: Toen ik in Indie als chef van het marine-departement werkzaam was, werd tot eene expeditie naar Siak besloten. Dien ten gevolge had ik conferentien met den Landvoogd over de middelen om die expeditie te bewerkstelligen en gereed te maken. In die conferentien kwamen van zelf ter sprake, welke de gevolgen van die expeditie zouden kunnen zijn, en de vraag, of wij daardoor niet in verwickelingen met Atjeh zouden komen. Naar mijne meening bestond daartoe wel degelijk de vrees, en wel omdat wij niet genoegzaam waren voorbereid een oorlog te voeren tegen een zoo uitgestrekt gebied met zulke uitgebreide kusten en zulk eene fanatieke Mohammedaansche bevolking. Naar aanleiding daarvan herhaalde ik dan ook met den meesten aandrang en kracht, dat men toch vooral de zeemagt in Indie in dien staat zou brengen, dat men op alles voorbereid kon wezen, dat men bijv. ook stoombarkassen zou aanschaffen. Daaraan is evenwel geen gevolg gegeven, en zelfs in 1870 of 1871 werd door den toenmaligen Minister van Marine besloten, om de zeemagt in Indie te verminderen met twee schroefstoomschepen 1ste klasse, en wel met het oog om in Amsterdam een zeer groot ramtorenschip te bouwen. Dat schip is in 1871 op stapel gezet, maar wanneer het in het water zal komen is eene vraag.

In Nederland teruggekeerd, bevond ik mij den 1sten April 1873 in Zwolle. De vriend waarbij ik logeerde bragt mij 's morgens een telegram, waaruit ik las: de oorlog tegen Atjeh is verklaard. Ik schrikte, ik was bekend met de middelen, die men in Indie had, en zeide: »De Hemel beware ons, wij krijgen slaag." Ik schrikte ook, daar ik dacht aan het ver gevorderd jaargetijde, want ik was eenige jaren te voren in het laatst van April in Atjeh geweest, en had toen ondervonden welke hevige deining daar op de kust staat, zoodat ik, naar boord terugkeerend, heel blij was met een sloep vol water aan boord te komen.

Die ontstane vrees is, gelijk ik reeds zeide, helaas, bevestigd geworden. Ik wil daarover nu niet verder uitweiden, maar ik voel mij verplicht, nu wij toch in comité-generaal zijn, mede te deelen waaraan, mijns inziens, de oorlog met Atjeh te wijten is. Ik geloof toch dat die oorlog het gevolg is van handelingen van Engelsche en andere fortuinzoekers in Singapore en Poeloe-Pinang, en wel om de volgende redenen.

Het was reeds lang bekend dat bij vele inwoners van beide Engelsche bezittingen eene groote begeerte bestond om zich in het vruchtbare Atjeh neder te zetten, en ook om zich in Deli te vestigen; men wist dat in Atjeh rijke mijnen zijn en dat in Deli onder anderen eene soort van tabak groeit, niet inferieur aan die van Manilla. Die liefhebbers durfden zich in die streken echter niet neêrzetten onder het ellendig bestuur van Atjeh, dat hun geene de minste zekerheid gaf voor de veiligheid van hunne personen en bezittingen.

Wanneer het nu zoo ver te brengen was dat de Nederlandsche vlag te Atjeh woei, met de verzekering dat Nederland bescherming zou verleenen aan allen die zich aldaar zouden nederzetten, dan zouden bedoelde liefhebbers regt hebben om bescherming van ons te eischen.

Na sluiting van het Siak-tractaat schrijven velen den oorlog toe aan de intriges, niet alleen van Engelsche kooplieden, maar ook van den Amerikaanschen consul, die zich bij de bewoners van Singapore en Poeloe-Pinang verdienstelijk wilde maken, misschien ook . . . ik laat dit echter daar.

Gelukt het ons dapper leger en onze brave zeemagt Atjeh te onderwerpen en wil men het annexeren, dan vrees ik van die annexatie de treurigste en ellendigste gevolgen, want dan zullen de intriganten in de Engelsche bezittingen hun doel bereikt hebben, en zich in Atjeh nederzetten onder de bescherming der Nederlandsche vlag; en wanneer nu Engelsche planters in Atjeh vermoord, of hunne bezittingen door vijandige Atjehnezen verbrand worden, zal er dan niet een verbazende schreeuw opgaan en zal Engeland ons daarvoor niet verantwoordelijk stellen? Indien wij de magt niet bezitten om de Engelsche onderdanen te beschermen of te wreken, is het dan niet te verwachten dat Engeland tot ons komt en zegt:

Gij kunt dat niet doen-en dus, zullen wij het zelf doen? Zal dit niet het gevolg zijn van de annexatie? Ik ben dus opgestaan om mijne vrees te keenen te geven voor die gevolgen, te meer daar de Minister van Kolonien vroeger heeft gezegd, dat die annexatie wensch noch doel is.

Ik wil in een voorbeeld aantonen hoever die bescherming van Engelsche onderdanen getrokken wordt. Weinige jaren geleden werd het huis van een Engelschen jood uit Gibraltar, Pacificus genaamd, onteigend. Hij beschouwde die onteigening als wederregtelijk, en schreef onmiddellijk naar Malta waar de Engelsche admiraal Lyons zich bevond, met het gevolg dat die admiraal weinige dagen later met drie linesche pen in de Piraeus kwam om Pacificus weer in zijn huis te zetten, wat ook gebeurde.

Zoo iets zou in Atjeh kunnen gebeuren, wanneer zich daar Engelsche planters gingen neêrzetten. Dan is het te laat, en zullen wij de treurige gevolgen van die annexatie en dat Siak-tractaat in zeer ruime mate ondervinden; wij zullen dan staan voor een fait accompli.

Ook geloof ik dat zulk eene uitbreiding van gebied voor Nederland zeer bedenkelijk is en gevaarlijk kan worden; want spoedig zal 't ons ontbreken aan personeel en middelen om dat gezag op die groote uitgestrektheid overal te handhaven.

In gemoede acht ik mij dus verplicht mijne stem tegen die annexatie te doen hooren en den wensch te uiten dat het aan deze Regering moge gelukken eene eervolle vrede te verkrijgen, zonder uitbreiding van gebied in den Indischen Archipel.

Wij hebben nu reeds dikwijls moeite om ons gezag op Borneo en Celebes enz. te handhaven.

Een groot staatsman zeide eens dat een klein land dat uitgebreide overzeesche bezittingen heeft, zijn eigen ondergang berokkent, wanneer het die bezittingen te ver boven zijn magt uitbreidt.

Ik moet daarom de anexatie, met de verantwoordelijkheid daarvan, ten zeerste vreezen. Buitendien, waartoe leidt eene veroveringspolitiek?

Men ga eens na wat in Europa in deze eeuw heeft plaats gehad.

Napoleon I zond een leger af om Spanje te veroveren en zijn broeder op den troon te zetten. Dat is de weg geweest tot zijn ongeluk. Rusland volgde. Het groote leger ging in de woestijnen van dat land te niet; een groot deel verdrong in de Beresina. Napoleon zelf eindigde op St. Helena.

Men herinnere zich verder wat in Mexico is gebeurd.

Bazaine werd daarheen gezonden met een groot leger. Wat was de afloop. Keizer Maximiliaan werd gefusileerd, zijne vrouw krankzinnig; Napoleon stierf in Engeland in ballingschap, en Bazaine zit in de gevangenis. Gevolgen van veroveringspolitiek.

Ik wil hier niet als beschuldiger optreden om dit Kabinet te dwingen heen te gaan, waarvan deze zijde der Kamer, in verschillende dagbladen, zoo dikwijls op honende en oneerlijke wijze is verdacht gemaakt. Ik ben alleen opgestaan om eene waarschuwende stem te doen hooren tegen de veroveringspolitiek en de annexatie. Mogt mijne stem niet die geweest zijn van den roepende in de woestijn!

De heer **Cremers**: Ik had gehoopt in het comité-generaal niet te behoeven het woord te voeren, omdat hetgeen ik te zeggen heb even goed, en welligt beter, in de openbare vergadering zou kunnen worden medegedeeld. Het zal welligt noodzakelijk zijn om in de openbare vergadering te herhalen wat ik nu zal zeggen, maar ik meende dat het mijn plicht was op te komen tegen eene bewering van den heer van Zuylen.

De geachte spreker heeft breedvoerig betoogd dat de oorlog niet geregtvaardigd is, omdat er geen *casus belli* zou aanwezig zijn.

Ik herinner dat door den heer van Lynden gezegd is, dat wij sinds jaren tal van verneederingen en beledigingen van Atjeh hebben moeten verduren. Volgens een ander spreker, die ook het beleid der Regering afkeurt, werd op onze vertoogen tegen strand- en zeeroof door Atjeh niet gelet en de zee onveilig gemaakt. Onze vlag, zeide hij verder, werd gehoond, en tegenover die feiten »moesten wij eene lankmoedigheid toonen, die geen schoone bladzijde in onze geschiedenis uitmaakt". Toen echter werden ons de handen gebonden door de verklaring van het tractaat van 1824. Niet alleen mogten wij geen inbreuk maken op Atjeh's onafhankelijkheid, maar zelfs geen vijandelijken maatregel nemen tegen dien Staat.

Toen echter door het Sumatra-tractaat die belemmering was opgeheven, was eindelijk het oogenblik daar om stappen te doen ten einde de rust en de veiligheid in den Oost-Indischen archipel te verzekeren, eene verplichting die wij op ons hadden genomen, maar die tevens in ons eigen belang was, want, wanneer wij het niet deden, zou alligt eene andere Mogendheid het ons uit de hand nemen.

Toen nu van onzen kant eindelijk vertoogen werden gedaan tegen den zeeroof en den menschenroof die daar plaats vonden, en waartegen wij moesten waken en volgens het tractaat van 1824 en volgens een vroeger tractaat van 1818, en volgens een besluit van den souverainen Vorst van 1814, werd op die vertoogen niet alleen geen acht geslagen, maar Atjeh trachtte verbindtenissen aan te knoopen met andere Mogendheden tegen ons, en onder onze oogen ging het voort zich te versterken en tegen ons te wapenen.

Dit alleen is volgens mijn gevoelen reeds een *casus belli* en zou het ook zijn tusschen Europeesche Mogendheden.

De schrijver over volkenregt, Hautefeuille, zegt: » La guerre est non seulement un droit, elle est souvent un devoir pour les peuples. Si les droits d'une nation sont méconnus par une autre nation, si son indépendance est menacée, son honneur attaqué, sans qu'il soit possible d'obtenir une juste satisfaction par les voies amiables, par les représentations, son devoir est de recourir aux armes."

Alleen ook op grond van de wapeningen heeft voor een vijftiental jaren Oostenrijk aan Italie den oorlog verklaard en in 1866 Pruisen aan Oostenrijk. Maar hier is het bovendien een heel ander geval. Wij staan hier niet tegenover een geciviliseerden Staat, waar men alleen met het volkenregt in de hand heeft te oordeelen, maar tegenover een barbaarschen roofstaat; en dat men daarover anders moet oordeelen, heeft de geachte spreker uit Arnhem zelf toegegeven. Hij zeide toch in de zitting van 23 Mei 1873: » Ik meen dat men in onze verhouding tot de bevolkingen van Indie verkeerd doet niet het groote onderscheid in acht te nemen, dat bestaat tusschen de verhouding van Europeesche beschaafde Staten onderling en de verhouding van een beschaafden tot een minder beschaafden Staat. Van daar dan ook dat ik niet ten volle het zeer ongunstige oordeel onderschrijf, dat over de regtmaticheid van den oorlog geveld wordt."

De geachte spreker beweert, dat wij in de eerste plaats hebben inbreuk gemaakt op de integriteit van Atjeh, en dat wel door het tractaat van Siak. Het is eene zware beschuldiging, ingebracht tegen eene conservatieve Regering. Ik meen echter, dat zij niet geheel juist is, want wij hebben bij het tractaat van Siak van 1857 altijd de beweringen volgehouden, die ook vroeger, en sedert langen tijd reeds, door de Oost-Indische Compagnie volgehouden waren.

De geachte spreker komt op tegen de bewering van den heer Godefroi, die Atjeh voorstelt als een Staat, die niet geheel onafhankelijk is. Ik zal het lange betoog van den geachten spreker niet volgen. Alleen wensch ik op te merken, dat nog altijd en van de Engelsche en van onze zijde beweerd is, dat Atjeh stond onder onzen invloed. Maar bovendien moet ik wijzen op hetgeen de geachte spreker uit Arnhem in de zitting van 23 Mei 1873 gezegd heeft: » Maar wanneer men ", sprak hij, » mijne stelling aanneemt, die door den geachten spreker uit Amsterdam beaamd wordt, namelijk dat Atjeh anders dan als eene Europeesche Mogendheid moet beschouwd worden, hetgeen naar mijne overtuiging het geval is, juist omdat wij te doen hebben met eene Mogendheid, die nu reeds min of meer *onder onze suzeriniteit staat*." Toen noemde de geachte spreker Atjeh eene Mogendheid, die min of meer onder onze suzeriniteit staat, en nu komt hij op tegen de bewering van den heer Godefroi, dat Atjeh niet zoo volkomen onafhankelijk is.

Eindelijk zou de geachte spreker er niet zoo bijzonder veel bezwaar in zien, als Atjeh een tractaat had gesloten, of als eene vestiging van eene vreemde Mogendheid in Atjeh had plaats gehad. De heeren Fagel, Falck en Elout dachten er anders over; zij schreven dat het groote voordeel van het tractaat van 1824 en de daarbij gevoegde nota's daarin gelegen was, dat *geheel* Sumatra voortaan *alleen* onder onzen invloed zou staan, met uitsluiting van alle andere Mogendheden.

Bovendien, om te doen uitkomen dat het gevaar van de bemoeijingen van den Amerikaanschen consul niet zoo gering was als sommige sprekers willen doen voorkomen, moet ik

herinneren dat reeds in 1824 door de Engelsche en de Nederlandsche gevolmagtigden gewezen werd op het gevaar, dat de Vereenigde Staten vroeger of later zich met Atjeh zouden verbinden en er eene vestiging zouden doen.

Eindelijk, onlangs is een werkje verschenen van den heer Elout van Soeterwoude, een man, die bekend is met de Indische zaken en daarover veel geschreven heeft, en die ook in den Raad van State, waarmede de Regering over al de genomen maatregelen heeft geraadpleegd, kennis heeft genomen van al de stukken, door de Regering overgelegd.

De heer Elout nu schrijft: » Een volk (Atjeh), in 1602 ons niet ongenegen en nog in het genot van Arabische beschaving, thans een rooverstaat, jegens Nederland vervuld met fanatische haat, waarvan de ontwikkeling door eene rei van omstandigheden sedert 1824 is bevorderd. Voorzigtigheid was hier pligt. Immers, zie ik wel, dan stonden we voor twee gevaren. Het eene bedreigde Neerland's onverdeeld gezag, magt en invloed. Het andere de veiligheid in de wateren des Archipels. Een tijdig verhoeden van » *faits accomplis* » was der Regering opgelegd. Zij heeft zich daarvan na ernstig en gemoedelijk overleg in het besef harer groote verantwoordelijkheid, met beleid en veerkracht gekweten. »

De heer **Codefrot**: Ik moet hetgeen in de rede van den geachten spreker mij betreft, kortelijk beantwoorden. Ik moet daarbij nog even op den voorgrond stellen, dat voor mij de *regtmaticheid* van den oorlog geheel onafhankelijk is van de vraag, of de oorlog *tempore utili* is begonnen, of hij met beleid is ondernomen. Daarop kan men niet genoeg letten; anders wordt de quaestie van het beginsel ten onrechte door de toepassing overheerscht; dit is bij menigeen het geval, die het Regeringsbeleid in deze zaak bestrijdt.

De geachte afgevaardigde uit Arnhem beweert dat er geene reden bestond om oorlog te voeren, want om oorlog te voeren moet er zijn eene regtmaticge reden, een *justa causa*. Ik vraag al dadelijk, welk moet het karakter, welke de aard zijn dier *justa causa*? Moet het zijn eene regtmaticge reden *in foro juridico*, of *in foro morali*? Moet die reden regtmaticg zijn uit een *juridiek*, uit een *moreel* oogpunt? Wilde men daaraan de gevoerde oorlogen toetsen, dan zijn er zeker weinige oorlogen die *regtmaticg* zijn. Werd niet de onderneming van meer dan een oorlog geïnfloenceerd uitsluitend door het politiek belang? En sedert wanneer is het politiek belang synoniem met eene *justa causa*? Zelfs dus volgens Europesche begrippen is het onmogelijk te beweren, dat voor elken oorlog, ook zelfs uit het oogpunt van het politiek belang, eene strikt regtvaardige reden moet bestaan.

En nu herinner ik verder aan het verstandig woord door den geachten afgevaardigde gesproken op 23 Mei 1873: » Wij staan hier niet tegenover een Europeschen Staat. » Wij hebben hier dus niet te doen met Europesche begrippen, niet met de beginselen, waardoor de oorlogvoering tusschen beschaafde natien beheerscht wordt. Moest het bestaan eener *justa causa* in de opvatting van den geachten spreker de voorwaarde zijn der geoorloofdheid van den oorlog, dan zou ook de voortzetting van dien oorlog onregtmaticg zijn. En wat zeide nu de geachte afgevaardigde zelf op 23 Mei 1873? » Ik heb nooit beweerd, dat men nu het zoeken van vrede met Atjeh op den voorgrond stellen moest. Ik heb integendeel gezegd, dat ik het hoogst onwaarschijnlijk achtte, dat wij ons doel nu op andere wijs als door oorlog zouden bereiken. »

Hoe strookt dit met het beweren dat hier de *justa causa* ontbreekt. De geachte afgevaardigde uit Arnhem had zich met kracht tegen voortzetting van den oorlog moeten verzetten, elken cent, die daarvoor werd aangevraagd, moeten weigeren.

Maar wij hebben hier niet te doen met de verhouding tusschen twee soevereine Staten. Wij hebben hier te doen met eene verhouding, die beheerscht wordt door ons koloniaal-politiek belang. Wat is dat belang? De beveiliging van ons koloniaal bezit tegen gevaren, waaraan dat bezit kan blootgesteld zijn zoowel door Indische als door vreemde Europesche invloeden. Dat belang verklaart het bestaan van tractaten als die van 1824, van 1857, van 1871. Die verdragen, vooral de verdragen van 1824 en 1871, zijn onverklaarbaar, hadden wij hier te doen met eene verhouding tusschen twee soevereine Staten. De geachte afgevaardigde uit Arnhem echter, zegt dat ik mij juist op dit punt vergis. Ik ben daarvan nog niet overtuigd. Waarin zou mijne vergissing bestaan? Het tractaat van 1824 bevat de verbindtenis, door ons aangegaan, om, al is het dan ook met eerbiediging van Atjeh's onafhankelijkheid

in de *Atjehsche wateren* politie uit te oefenen, handel en scheepvaart te beveiligen. Het is met het voorbehoud eene onmogelijke verbindtenis, die wij op ons namen; maar ik laat dit ter zijde. Wat is nu uitoefening van politie in de Atjehsche wateren op Atjeesch grondgebied? Is dit iets anders dan de uitoefening van een soeverein regt, dat ware Atjeh een Europeesche Staat, toch ongetwijfeld aan Atjeh zelf toekwam? Is dus die verplichting, die wij jegens Engeland op ons namen iets anders dan eene inbreuk op Atjeh's soevereiniteit En, — hier in eene geheime zitting, mag ik die vraag doen — wat beteekende eigenlijk die eerbiediging van Atjeh's onafhankelijkheid? Wat anders, dan het beding tusschen twee koloniale Mogendheden van den Indischen archipel, dat een Indisch gebied niet door de eene Mogendheid zal worden geannexeerd zonder toestemming der andere, dat wij Atjeh niet zullen inpakken (men vergeve mij deze triviale uitdrukking) zonder toestemming van Engeland; zoo iets is alleen begrijpelijk in het licht der *koloniale* politiek.

De geachte afgevaardigde uit Arnhem vergiste zich omtrent hetgeen ik gisteren zeide van het tractaat van 1857. Ik zeide alleen dat dezer dagen een Engelsch dagblad — ik meen *the Shipping and Mercantile Gazette* — beweerde, dat dit tractaat reeds te kort deed aan de onafhankelijkheid van Atjeh, die volgens het tractaat van 1824 onzerzijds moest worden geëerbiedigd. Ik acht dit beweren niet geheel onjuist. Ik haalde het aan tegen de voorstelling van Atjeh als volkomen onafhankelijken staat. Maar in dit opzicht kan men het tractaat van 1857 ter zijde laten, al geef ik toe dat het de soevereiniteit Atjeh eerbiedigde; op grond dat daarbij reciprociteit was bedongen; dan zal toch wel die verhouding veranderd zijn door het tractaat van 1871? Sterker dan daarbij geschiedt, kan toch wel niet beschikt worden over de soevereiniteit van een vreemden staat. Want het tractaat is niet anders, dan de opheffing van den waarborg van Atjeh's onafhankelijkheid in 1824 bedongen. Dat tractaat heeft den laatsten hinderpaal weggeruimd tegen het doen gelden van ons *mogelijk* belang om Atjeh te annexeren. Ik kan dus niet genoeg mijne bevreemding herhalen, dat er zijn, die voor dat tractaat hebben gestemd, en nu daaraan eene zoo onverklaarbare betekenissen geven, onverklaarbaar, als men in dat tractaat, niet wil gelegen zien het doel, om, in ons koloniaal-politiek belang, ten aanzien van Atjeh te handelen, zonder eerbiediging zijner onafhankelijkheid. Dat tractaat beoogde immers wat gisteren de geachte afgevaardigde uit Delft aanvoerde, het weren van elken vreemden invloed, van elk vreemd protectoraat dat zich in Atjeh ten onzen nadeele zou kunnen doen gelden. En als het nu een feit is, dat Atjeh juist *dat* doel van het tractaat heeft willen tegenwerken, door onvermoeid overal te zoeken naar vreemden invloed, naar vreemd protectoraat, bragt dan niet ons koloniaal-politiek belang mede, zonder daarom dadelijk Atjeh met leger en vloot te overvallen, ten minste afdoende waarborgen te eischen voor de toekomst tegen die benadeeling van ons belang. Of nu de middelen, om dat belang met de wapens in de hand te vindiceren, zijn aangewend met eene overhaasting, die de reden *kan* geweest zijn van het mislukken der eerste expeditie, die vraag blijft op zich zelve staan, wil men zich, waar het *het beginsel* geldt, niet laten influenceren door de wijze waarop het is toegepast geworden.

Ik kan het niet genoeg herhalen: het feit alleen dat Atjeh gehandeld heeft in strijd met het doel dat wij door het tractaat van 1871 hebben trachten te bereiken, het feit dat ons koloniaal-politiek belang door die daad van Atjeh werd gedwarsboomd en benadeeld, in dat feit alleen lag, konden wij geene waarborgen verkrijgen voor de toekomst, een volkomen geregtvaardigde *casus belli*.

De zitting wordt voor een kwartier uurs geschorst.

Daarna wordt de beraadslaging over de interpellatie van den heer Messchert van Vollenhoven en de overgelegde stukken voortgezet.

De heer **C. van Nispen van Sevenaer**: Mijnheer de Voorzitter! Bij de beraadslaging over de begroting van Kolonien heb ik mijn oordeel over het beleid van den Minister opgeschort, op grond van ongenoegzame inlichtingen omtrent den oorlog met Atjeh. Daardoor heb ik mijns inziens het bewijs geleverd, dat ik de zaak als zeer ernstig beschouw, maar

tevens ook zonder eenig vooroordeel wil te werk gaan, en eerlijk en onpartijdig wil handelen.

Nu ons echter de noodige inlichtingen zijn verstrekt, staat het mij niet meer vrij, mijn oordeel ten eenen male te verzwijgen, voor zoover dat bepaald gevestigd is.

Het punt van uitgang der Regering betreffende de zaak van Atjeh is geweest: *uitbreiding van gezag, is doel noch wensch*. Na het lezen der stukken ben ik tot de overtuiging gekomen, dat de Regering zich welligt omtrent hare eigene bedoelingen bedriegt, (illusie maakt), maar dat doel en wensch wel degelijk uitbreiding van gezag is geweest. Het tegendeel te zeggen is, volgens mijne bescheiden meening, eene *protestatio actui contraria*, een protest in strijd met de feiten.

Ik zal dit met een paar woorden bewijzen. Ik doe een beroep op de geschiedenis, zoo als die onder anderen blijkt uit de nota der Regering onder n°. 141, n°. 1, gedrukt bij de stukken van 1872—1873, rakende de betrekkingen van Nederland met Atjeh sedert 1824 tot 1873. Wij hebben op Borneo en Sumatra sedert jaren niet anders gedaan dan voor en na ons gezag uitbreiden. Die feiten zijn reeds een bewijs voor de stelling, dat uitbreiding van gezag wel in de bedoeling lag. Maar in de nota zelve zien wij op pag. 17 en 18 vermeld wat gebeurd is met Siak en hoe wij bij die gelegenheid Atjeh te na gekomen zijn, ten minste naar de opvatting van Atjeh, alsmede van Engeland. Op bladz. 18 blijkt dat Nederland en Atjeh beiden eene regeling van grenzen noodig achtten, en dat onder Siak zich een tal van staatjes bevinden, welke Atjeh voor zich vindiceerde. Volgens Engeland waren wij daaromtrent in ons ongelijk.

Ik lees op bladz. 10 der nota:

» In de met de Britsche Regering gewisselde stukken, hebben wij onze regten in die onderhoorigheden uitdrukkelijk moeten handhaven tegenover de bewering van Engeland, dat de regten van Siak niet bewezen waren."

Eene dergelijke moeilijkheid is ontstaan in 1863 ten aanzien van Deli en Langkat, zooals op pag. 19 van de nota voorkomt.

Iets soortgelijks is gebeurd in 1865 ten aanzien van de staten Assahan, Serdang, Langkat, Jemian en van Singkel, zie pag. 21 en 22. En bij gelegenheid van de zaak met Serdang en Assahan, hebben wij zelfs niet eens eene waarschuwing naar Atjeh gezonden, tegen welks troepen wij gingen strijden. Men rekende dat onnoodig. (Zie pag. 21.)

Het sterkste echter spreekt onze houding regtstreeks tegenover Atjeh in lateren tijd. In 1865 hadden wij de laatste aanraking met Atjeh gehad (Zie pag. 22 van die nota.) Wel was nog in 1867 eene beleefdheid gewisseld. Toen was men in zoo goede verstandhouding met Atjeh, dat men aan den Sultan liet weten dat er een nieuwe Gouverneur-Generaal was opgetreden. Nu echter verandert de houding in eens. Den 24sten Junij 1870 rigt de toenmalige Minister van Kolonien aan den Gouverneur-Generaal een brief, die voorkomt op pag. 26 van de nota, waarin ik lees:

» Mogt te dien aanzien tot dusver te weinig zijn gedaan, welligt uit bezorgdheid dat eene aanraking met Atjeh verder zou leiden dan vooraf te berekenen viel, voortaan mag dit geen reden zijn van onthouding, waar inmenging pligt is. Integendeel behoort tegenover Atjeh eene waakzame en meer voortdurende contrôle te worden uitgeoefend, gepaard met of achtervolgd door de maatregelen van repressie, welke de handelingen van Atjeh zouden mogen uitlokken.

» Ook ter bevestiging van onzen invloed in de bij Atjeh gelegen districten van Sumatra en ter verdediging van de bevolking aldaar tegen kuiperijen of aanslagen van Atjehers, is een meer werkdadig optreden, in den bewusten zin, naar het schijnt, onmisbaar. Voor's hands is daarbij in acht te nemen de belofte, in 1824 afgelegd, om de onafhankelijkheid van dien Staat te eerbiedigen, ofschoon mag worden verwacht dat wij van die belemmerende belofte eerlang ontslagen zullen worden.

» Eene doortastende staatkunde brengt mede, dat wij ons niet tevreden stellen met de bestraffing, casu quo, van onregtmatische handelingen, in Atjeh gepleegd jegens vreemdelingen, maar dat wij meer in het algemeen aan den handel en de scheepvaart die mate van veiligheid verschaffen, waarop mag worden gerekend in streken, waar eene Europeesche Mogendheid haren invloed doet gelden."

Daarin wordt dus op den voorgrond gesteld: 1°. *doortastende staatkunde*, maar 2°. ook

dat men spoedig hoopt *ontslagen te zijn van den band der onafhankelijkheid van Atjeh*, bij het tractaat van 1824 opgelegd. Dat was in 1870. En ik meen dat dit hetzelfde stuk is dat door een der geachte sprekers uit Nijmegen eene vorige maal is aangehaald in tegenstelling met de handelwijze van denzelfden Minister van Kolonien, die een dag vroeger of een dag later, zich er over verheugde dat hij de formatie van het leger met duizend man had kunnen verminderen. Doch dit in transitu.

Doel en wensch was dus uitbreiding van gezag, zelfs ten koste van de onafhankelijkheid of de integriteit van Atjeh. Al wat ik heb aangehaald had min of meer die strekking en ook dat gevolg.

Volgde het tractaat van 1871 met Engeland.

Nu heeft men het tractaat van 1871 toch zeker om geen andere reden gesloten, dan om de handen tegenover Atjeh vrij te hebben en het des noods te kunnen annexeren. Wat zou anders de beteekenis kunnen zijn van het tractaat van 1871? Ik wil het gevraagd hebben. In 1871 is men dan ook reeds begonnen verkenningen te doen, zoo zeer bestond het plan om later actief op te treden; dit is te lezen op pag. 26, 29 en 30 van dezelfde nota. In 1871 komen de *Marnix* en de *Djambi* voor Atjeh; de *Djambi* wordt ontvangen en men vertrok vriendschappelijk, niettegenstaande men het voornemen had Atjeh den een of anderen keer aan te tasten. In 1871 wordt het aan Atjeh onderhoorige Edi geblokkeerd; zie pag. 27 en 28 van de nota.

Precieus is vooral hetgeen op pag. 29 staat.

Ik lees daar: »De wijze, waarop die invloed, namelijk van Nederland over Atjeh, zou worden uitgeoefend, was steeds een moeilijk vraagstuk gebleven, *maar dit kon niet altoos onopgelost gelaten worden. Eene oplossing kon alleen verkregen worden: of door geweld, of door de minnelijke medewerking van Atjeh.* Voor de Regering, die natuurlijk geen geweld wilde, bleef dus niets anders over dan nogmaals eene poging te doen om Atjeh tot minnelijke medewerking over te halen."

Het is volkomen duidelijk dat men aan eene minnelijke schikking de voorkeur gegeven heeft; dat staat geschreven en dat spreekt van zelf. Maar er staat ook, dat onze invloed, ons protectoraat, op en over Atjeh zonder lang dralen moest worden gevestigd, en gevestigd des noods met geweld. Het was derhalve, zoo als ook hier blijkt, wel degelijk te doen om uitbreiding van gezag.

Op pag. 30 lees ik in den brief van 24 April 1872 van den Minister van Kolonien aan den Gouverneur-Generaal wat van onze zijde alzoo aan Atjeh moest worden voorgehouden, en daarbij de volgende woorden: »Dat onze raad en hulp reeds een en andermaal door de kleine Staatjes van noordelijk Sumatra is gevraagd;

» dat wij ons te minder aan het verleenen daarvan kunnen onttrekken, omdat de invloed van Atjeh daar gering schijnt of ongaarne wordt ondervonden;

» dat wij echter gaarne in goede verstandhouding blijven met Atjeh, en dat, als Atjeh onze ernstige voornemens en onze goede bedoelingen goed begrijpt, het ook zal moeten inzien, dat het in het belang van den voorspoed en welligt van de integriteit van Atjeh kan zijn, dat het zich niet verzet tegen de wenschen van sommige Staten naar vrede en bescherming, maar dat het integendeel, bij het algemeen worden van die wenschen, de waarborgen zoekt te verkrijgen, die daarvoor verstrekt kunnen worden in eene goed ge-regelde verhouding tot het Nederlandsch Gouvernement."

Bijzondere opmerking verdienen nog de op pag. 31 en 32 voorkomende instructien verstrekt aan de heeren Schiff en van de Wall, die slechts uitvloeisels waren van den zoo even aangehaalden brief. Zij zijn vervat in deze woorden: »zoo is, uitgaande van het door een en ander aangewezen standpunt, tot de bij het besluit van 31 Augustus 1872 bepaalde zending besloten, met het doel om, langs minnelijken weg, eene vredelievende vestiging van den Nederlandschen invloed in Atjeh en zijne onderhoorigheden te beproeven, en den vorst van dat Rijk tot het besef te brengen, dat zijn belang niet alleen eene goede verstandhouding met, maar ook eene nauwe aansluiting aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement medebrengt » *ter verzekering tot op zekere hoogte van de verdere integriteit van dat rijk.*"

En verder: b. »'s Gouvernements goede diensten aanbieden tot het herstellen van eene gewenschte vriendschappelijke verhouding tusschen Atjeh en zijne onderhoorigheden, waar die verbroken mogt zijn, of dáár, waar onderhoorigheden onderling met elkander in vredebreuk

verkeeren; onder dien verstande evenwel, dat alsdan ter zake van zoodanig herstel eene akte van overeenkomst of compromis moet worden opgemaakt, waarbij partijen zich tegenover het Gouvernement van Nederlandsch Indie tot eene stipte nakoming der daarbij over en weer te bedingen voorwaarden verbinden en voor gezegd Gouvernement het regt wordt bedongen om op die nakoming toe te zien en daarover te waken." Dat is een adieu aan de onafhankelijkheid van Atjeh, dat is het protectoraat van Nederland op de meest krachtige manier gevestigd, dat is zoo ooit, uitbreiding van magt en gezag.

» Mogten die openingen — zoo lees ik verder — geen welwillend oor ontmoeten, dan zullen de Gouvernements-commissarissen geene met 's Gouvernements waardigheid te vereenigen pogingen onaangeroerd laten, om den bestuurder van Atjeh tot andere inzigten te brengen, en, zoo zij daarin niet mogten slagen, hem, zoo indrukwekkend mogelijk, verantwoordelijk stellen voor al de nadeelen, die uit de door hem betoonde ongeneigdheid, om aan de welwillende bedoelingen van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te beantwoorden, voor de integriteit van zijn Rijk eventueel mogten voortvloeijen."

In art. 8 staat: »Bij elke geschikte gelegenheid zullen de Gouvernements-commissarissen doen uitkomen, dat het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, hoe afkeerig ook om zich verder uit te breiden, ten nadeele van Atjeh, vast besloten is, om niet terug te komen op de handelingen, waaruit de thans bestaande grenslijnen tusschen de wederzijdsche bezittingen zijn voortgevloeid". Daarin ligt de erkenning, in goed Hollandsch, dat wij reeds te voren ten nadeele van Atjeh geannexeerd hadden, en dat wij besloten waren te houden, wat wij éénmaal aan Atjeh hadden ontnomen.

Nog lees ik daar ten slotte: »terwijl zij bij het ondervinden van bepaalde aarzeling in eene welwillende beantwoording aan de openingen te doen volgens art. 5, op eene omzigtige wijze zullen moeten laten doorschemeren, dat bij gebreke van dergelijke beantwoording, hoe ongaarne ook, het Nederlandsch-Indisch Gouvernement in de noodzakelijkheid zou kunnen komen om de zijne bescherming inroepende onderhoorigheden onder Nederlands souvereiniteit in te lijven".

Nu wilde ik toch wel eens weten of wij zelven, als Pruisen of Frankrijk ons eens zulke eischen stelden, of wij dan niet zouden overtuigd zijn dat het die Rijken te doen ware, om bepaald een einde te maken aan onze onafhankelijkheid?

Laten wij ons zelven eens stellen in de positie van Atjeh, dan geloof ik, dat men dit gaaf zal toegeven.

Overigens kan ik wijzen op de telegrammen van 18 Februarij, 4, 7, 10 en 12 Maart, uitgegaan van den Minister van Kolonien; op den brief van Kolonien aan den Gouverneur-Generaal dd. 20 Februarij 1873; op het telegram van 3 en van 12 Maart van den Gouverneur-Generaal aan Kolonien; op de instructie van 4 Maart 1873 van den Gouverneur-Generaal voor den Gouvernements-commissaris, en die van 16 April, uitgegaan van kolonien. Het is mij in een woord duidelijk, dat *wensch* en *doel* wel degelijk was: *uitbreiding van gezag*.

Maar welke conclusie trek ik nu daaruit?

In de eerste plaats deze, dat de Minister niet had moeten zeggen, wat hij gezegd heeft, dat namelijk uitbreiding geen doel of wensch was, want dat was integendeel juist de zin der gepleegde handelingen en der gebezigde woorden. Ik betreur het dat de Minister dit gezegd heeft, omdat men door zulk eene verkeerde voorstelling van de zaak, eene groote verwarring van denkbeelden doet ontstaan, en eene oppositie in het leven roept, die geenszins ongegrond is, maar waarbij het hoofdpunt uit het oog wordt verloren. Immers ik houd vol dat uitbreiding van gezag in de gegeven omstandigheden *doel en wensch* moogt zijn; maar men had dit dan ook rondweg moeten zeggen. Dan had men eene waardige en goede houding aangenomen.

In omstandigheden als de onderhavige houd ik die uitbreiding in zekere mate voor onvermijdelijk; men lette op dat ik druk op: *in zekere mate*.

Die overtuiging is bij mij versterkt door het lezen van de geheime stukken. Ik geloof dat wij op Sumatra niet kunnen toelaten vestiging van vreemden invloed. Wij konden die in casu niet anders weren dan door oorlog, en er waren redenen om hiermede spoed te maken. Die vestiging van vreemden invloed toch kon elk oogenblik plaats vinden, en wij konden op die wijze komen te staan voor een *fait accompli*, in plaats van zelven daarmede

vóór te zijn. Erger nadeelen zouden daaruit zijn ontstaan, dan zich daarvan op Borneo, waar wij niet volkomen in ons regt waren, en wel te Serawak met James Brooke, hebben doen gevoelen. 's Lands belang bragt dus mede dien vreemden invloed zoo spoedig doenlijk onmogelijk te maken. Ik ontleen bijv. een argument voor die noodzakelijkheid aan de houding van Italie. Ik herinner daarbij aan iets wat door vele leden der Kamer welligt vergeten of niet opgemerkt is: de woedende taal die meerdere Italiaansche dagbladen voerden over de expeditie van Nederland tegen Atjeh, zoodra die bekend werd. Ik zeg niet zeker dat het Italiaansche Gouvernement zoo dacht, maar toch wel eene groote partij in Italie. Men wilde onder anderen eene penitenciaire inrigting op Atjeh, met al den nasleep der onaangenaamheden, die daaruit zouden voortvloeijen voor de bureu.

Ik kan mij in comité-generaal vrij uitlaten, zonder vrees van eenig landsbelang te zullen benadeelen, en dan moet ik zeggen, dat de houding van het Amerikaansch Gouvernement ook dikwijls die is van eene magtige en insolente republiek. Wij zouden ook wel eens van die insolentie hebben kunnen lijden. Ik geloof niet dat het voorzigtig zou zijn geweest om Amerika's invloed in Atjeh toe te laten, of bij de handelingen van den Amerikaanschen consul in te slapen. Men moet niet vergeten dat er een groot onderscheid is tusschen eene republiek en een éénhoofdig gouvernement. De president van eene republiek is soms afhankelijk van den drang eener partij die hem op het kussen heeft geholpen. Die partij kan begrijpen dat de eer der republiek er mede gemoeid is een consul te handhaven of een verkregen handelsvoordeel te behouden. De Koning, bij eene eenhoofdige Regering, blijft in allen gevalle boven de partijen. Ik geloof dus dat gerustheid en stilzitten op dit punt niet te regtvaardigen waren geweest.

Daar moest ook bij tijds een einde worden gemaakt aan de betrekkingen van Atjeh en Turkije in deze zaak.

Een groot deel der bevolking in onze Indische bezittingen toch behoort tot de Mohammedaansche godsdienst, en reeds de zedelijke steun door Turkije aan Atjeh verleend, zou in sommige omstandigheden genoeg zijn geweest, vooral wanneer de zaak lang geduurd had, om opstand in onze kolonien te verwekken. Men moest zoo spoedig mogelijk een einde aan de zaak maken. Het is eene aller fataalste omstandigheid, die mij niet zonder bekommering laat, dat de oorlog in Atjeh nog voortduurt. Ik ben niet gerust voor de gevolgen, die dat voor de rust onzer Oost-Indische bezittingen kan hebben.

Wij hadden dus een zeer appreciabel en duidelijk belang, om ons gezag in Atjeh uit te breiden en om spoed met de zaak te maken. Ik heb hier het woord *belang* gebruikt. Want die zegt *belang*, zegt daarom nog niet *regt*. Ik kan het grootste belang hebben om het huis van mijn buurman te annexeren, maar daarom heb ik nog geen *regt* om dit te doen. Ik geef toe, dat, in materie van politiek, *regt* en *belang* iets nader bij elkander liggen dan in het gewone leven. Moet ik echter de slotsom van mijne beschouwingen hierover mededeelen, dan ben ik na eenigen twijfel tot dit resultaat gekomen, dat Nederland in elk geval *regt* had te beletten, dat tegen zijne regten en dierbaarste belangen wierd zamengespannen door een Staat als Atjeh, met een of meer andere Rijken. Het was een *regt* van Nederland daar voorzorgen tegen te nemen, en daarom ben ik van gevoelen, dat de oorlog en op het punt van *regt* en op het punt van *belang*, in zoover ik thans heb gezegd, genoegzaam gerechtvaardigd was. Er werd geïntrigeerd en zamengespannen tegen de regten en belangen van Nederland. Dat mocht Nederland zich niet straffeloos laten welgevallen.

Niet dat ik het niet zeer begrijpelijk vind wat Atjeh deed. Atjeh beschouwde zijne onafhankelijkheid en integriteit als grootelijks en sedert lang bedreigd, en ik geloof niet ten onregte. Atjeh begreep zeer goed wat er met Atjeh gebeuren zou. Het stond voor Atjeh vast, dat het moest worden opgegeten; de vraag was maar met welke saus, hetzij met geweld, hetzij met goedwilligheid. Maar het onbeschaafde Atjeh verkeerde in het geval van in het geheel niet opgegeten te willen worden, en met geen saus hoegenaamd. Van daar de zeer eenvoudige en natuurlijke vraag van Atjeh om hulp en bescherming. Volgens de nota van de Regering heeft Atjeh niets gedaan dan hulp en bescherming vragen, en heeft het, ter verkrijging daarvan, handelstractaten en vestigingen aan vreemde Mogendheden willen toestaan. Ik kan in de houding van Atjeh geen *verraad* zien. Dat woord *ver-*

raad is zeer ongelukkig gekozen. Hoe kan ik verraad plegen jegens iemand, tegen wien ik, al zij het ook nog niet op voet van oorlog, dan toch vijandig over sta? Ik begrijp verraad, als ik door betrekkingen van vriendschap of onderhoorigheid aan iemand verknocht ben, en hem voor het uiterlijke vriendelijk behandel, maar in stilte mij vijandig jegens hem gedraag. Men had het woord *verraad* dus niet moeten bezigen; had men alleen *trouweloos* gebruikt, dat ware goed geweest. Trouweloos heeft Atjeh gehandeld met onze schepen te gebruiken om tegen ons samen te spannen; met uitwendig geheel anders te handelen dan in het geheim; met ons door allerlei voorwendsels om den tuin te leiden.

Ik heb overigens noch verraad noch trouweloosheid noodig; ons belang en ons recht bragt mede voor onze belangen en regten te waken. Ik vind dus dat de oorlog in zooverre (ik druk nog eens op die woorden: *in zooverre*) geregtvaardigd is.

Maar nu vraag ik: deden wij ook *verstandig*, in de gegeven omstandigheden, dien oorlog aan te vangen? Hier kom ik tot eene tegenovergestelde conclusie. Men had zich door vroeger pligtverzuim zelf buiten staat gesteld dien oorlog te voeren. Men was bekend met den treurigen toestand der krijgsmiddelen, uit dat pligtverzuim geboren: toch maakte men oorlog. Men was niet in staat oorlog te voeren: toch deed men het. Men had geen de minste notie van den vijand, dien men bestrijden ging: toch maakte men oorlog. Wel had men een oogenblik behoefte gevoeld zich die notie te verschaffen, maar men bezat die niet; men was overtuigd van eigen onwetendheid, en toch maakte men oorlog.

Het kan voor mij van groot belang zijn een rooverbende aan te vallen, maar als ik niet gezorgd heb voor wapenen, voor manschappen, voor leeftocht en voor wat meer noodig is, dan is het hoogst overstandig die bende aan te vallen. Als ik ziek ben of niet sterk genoeg, of ik heb mijn stok te huis gelaten, dan moet ik, al zou ik het volste recht hebben om iemand die mij aanrandt, een pak slaag te geven, in mijn eigen welbegrepen belang daarvan afzien. Wat ik dus afkeur, is dat de oorlog is begonnen zonder de noodige kennis, zonder de noodige middelen, en met de wetenschap dat beiden ontbraken. Het meest neem ik echter kwalijk, dat men niet genoegzaam gereed was. Ik vraag: wat zou er gebeurd zijn, als eens een groote opstand in Indie ware losgebarsten? In casu wist men drie jaren vooruit, dat er oorlog zou ontstaan.

Ik behoef aan de leden der Kamer niet te herinneren de woorden, voorkomende in de telegrammen. In dat van 22 Februarij staat: *»Toestand van marine treurig;»* in dat van 4 Maart: *Door onze treurige vloot kan Commissaris eerst 7 dezer vertrekken.* Volgens den brief van 25 Februarij van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Kolonien: *»ziet het er allertreurigst uit met de marine.»* De generaal Kroesen verklaarde in den Raad van Indie, dat men volkomen onbekend was met de getalsterkte van den vijand; de heer Schiff rapporteerde dat de sjabandar hem heeft gezegd dat er 60 000 strijders in Atjeh waren aan den kant van den Sultan. Dit cijfer moest tot voorzigtigheid nopen, want dit waren nog niet alle soldaten, alleen zij die het hielden met den Sultan. In de zitting van den Raad van Indie dd. 20 April werd in één woord gezegd, dat het met alles allertreurigst uitzag; dat men geheel onbekend was met den toestand, voor het oogenblik geheel onmagtig tegenover Atjeh en dat er — en dat doet de deur toe — *zelfs te weinig ammunitie was in Indie om den oorlog voor te zetten.* Dit is nu iets waarmede ik volstrekt geen vrede kan hebben. Ik weet zeer goed dat dit hoofdzakelijk is te wijten aan een Minister die nu is afgetreden. Maar de Minister van Kolonien kan zich daarmede niet vrijpleiten; hij is naast dien Minister van Marine gaan zitten, wetende dat de toestand zoo treurig was, en hij is naast hem *blijven* zitten. Of wist de Minister van Kolonien dat niet? Hoe wordt de Minister dan aan zijn Departement ingelicht? En als hij het in den aanvang niet wist, hoe spoedig is hij het dan te weten gekomen? Toch lang genoeg voor het aftreden van den Minister van Marine. En wat moest er gedaan worden om van dien Minister van Marine verlost te worden? De Kamer heeft zijn budget verworpen, anders zat hij er nog.

Ik kan dus het koloniaal beleid met opzigt tot dezen oorlog niet goedkeuren.

Nog een punt van bezwaar, vroeger door mij aangevoerd, was de verlaging van de tarieven, op het oogenblik dat men wist *»dat er oorlog zou worden gevoerd.»*

Ik vraag: wat is dat voor politiek?

Toch wensch ik op dit oogenblik geen votum tegen het Ministerie uit te brengen. Ik

zou meenen daarmede verkeerd te handelen, om twee redenen: 1°. omdat de oorlog met Atjeh niet is geëindigd, en zelfs een tijdperk van uitstel zal moeten intreden, zoodat een ander Gouvernement op dit oogenblik zeer moeilijk zou kunnen handelen, en 2°. met het oog op den stand en de houding der politieke partijen, waarop ik reeds bij de behandeling der begrooting van Kolonien gewezen heb.

Voor mijn gevoelen heb ik tot bondgenoot den heer Fabius, die zoo even zijne waarschuwendende stem hooren deed, en de heeren van Zuylen en van Lynden, die beiden verklaarden dat het hen niet te doen is het Ministerie omver te werpen, en nog anderen. Vooral echter wijs ik op de waarschuwendende stem van den heer Fabius. Met hem geloof ik, dat het eene vraag is of wij met geweld Atjeh *kunnen* annexeren; ik vrees dat de offers voor ons te zwaar zouden kunnen zijn. Ik ben o. a. niet verzekerd dat wij steeds over het noodige *personeel* zouden kunnen beschikken. Van de geldquaestie spreek ik nog niet eens. Ik geloof dus dat wij wel zullen doen hoe eer hoe beter, *zoo spoedig onze eer en ons belang het toelaten*, aan den oorlog met Atjeh een einde te maken, want om met generaal van Swieten, en ik meen ook met den Minister, voorop te zetten, dat wij niet zullen ophouden voor wij Atjeh veroverd hebben, zou ik een hoogst onvoorzigtig besluit noemen. Wie waarborgt ons dat het in Indie altijd rustig zal blijven? Wie waarborgt ons voor andere eventualiteiten?

De reden waarom ik in comité-generaal gesproken heb is: vooreerst omdat ik sommige zaken in het belang van het land liever niet in het publiek wilde doen hooren; ten tweede omdat ik verzoek omtrent vijf punten eenigzins meer vertrouwelijke inlichtingen te mogen ontvangen:

- 1°. Zal er in het volgend seizoen eene nieuwe expeditie gezonden worden?
- 2°. Is het bericht juist dat de blokkade van sommige Staten, die de Nederlandsche vlag erkend hebben, eenvoudig is opgeheven?
- 3°. Denkt de Minister met genoegzame zekerheid in het volgende jaar over het noodige personeel te kunnen beschikken, tot voortzetting van een oorlog?
- 4°. Vreest de Minister niet een hoogst nadeeligen invloed van den oorlog tegen Atjeh op ons Nederlandsch leger?
- 5°. Blijft de Minister volharden bij zijn denkbeeld van annexatie, in den zin van direct bestuur?

Wordt de blokkade niet gehandhaafd ten aanzien van Staten die onze vlag erkend hebben, dan zou Atjeh niet buiten de gelegenheid zijn zich, zij het dan ook op bedekte wijze, van ammunitie te voorzien, en dit zou ik in het belang van ons land betreuren.

Ik meen met vrijmoedigheid en openhartigheid maar ook met billijkheid te hebben gesproken. Voor dwalen zijn wij allen vatbaar, maar tevens hoop ik dit te zijn voor overreding en beter inzicht, wanneer ik werkelijk in dwaling verkeer.

De heer **Kuyper**: Mijnheer de Voorzitter! Zoo ge mij vergunt wensch ik mijn advies te beginnen met de voorlezing van de navolgende woorden uit het *Bijblad* der zitting van 7 Julij 1871. Daar leest men op blz. 1674: »Ware het niet beter, verkieslijker, meer in het belang van de Regering zelve geweest, indien zij de stukken, die nu ter inzage op de griffie zijn gelegd, had laten drukken, voorafgegaan van eene korte historische nota, en besloten met eene verdediging van vorm en inhoud van het tractaat? Wij behandelen hier niet onze eigen zaken, maar die van het Nederlandsche volk, en heeft dit in dergelijke zaken geen regt op openbaarheid? Staat er in die stukken iets, waarvoor men de openbaarheid behoeft te schromen? Was daartoe het verlot van het Engelsche Kabinet noodig? Ik betwijfel het zeer; maar al ware het zoo, zou dat verlot zeker niet geweigerd zijn. Waarom het dan niet gevraagd? Nog is mijn advies aan de Regering: publiceer die stukken hoe eer hoe beter.»

Die woorden, aan den stijl ligt herkenbaar, werden destijds door den tegenwoordigen Minister van Kolonien, toen afgevaardigde voor Rotterdam, tot den Minister van Bosse gerigt bij de behandeling van het Sumatra-tractaat. Ik neem ze thans over en rigt ze op mijne beurt tot deze Regering. Ook ik vraag: Welke oorzaak is er dat de stukken van dit dossier, niet slechts enkele, maar allen geheim moeten blijven? Reeds de nomenclatuur van den inventaris toont, mijns inziens, dat althans verscheidene dezer kopijen voor publiekmaking zeer wel geschikt zijn. Welk bezwaar bijv. laat zich denken tegen de uitgave der nos. 5, 6,

8, 9, 10, 11, 12, 13, 15b (ik begrijp dat 15a moeilijk kan gepubliceerd worden), 16, 20, 22b, 23 en 24? De overige laat ik rusten. Werkelijk komen daarin uitdrukkingen voor die voor openbaarmaking doen terugdeinzen, uitdrukkingen, door enkele onzer agenten gebezigd, die met de diplomatieke vormen weinig stroken, en welligt in het buitenland een min gunstigen indruk zouden maken.

Eene tweede vraag, waartoe het dossier aanleiding geeft, is: waarom is de Regering thans eerst tot de mededeeling dezer stukken aan de Kamer overgegaan? Voor elke daad moet een *ratio sufficiens* bestaan. Er moet een antwoord te geven zijn op de vraag: waarom toen niet en nu wel? Schuilt de oorzaak welligt in hetgeen de Minister van Kolonien in de zitting van 23 Mei jl. verklaarde, »dat, zoo lang de oorlog duurde, van hem de toezegging tot overlegging der stukken niet was te wachten»? Let wel, zelfs met de toezegging, die naar tijdsorde aan de overlegging zelve nog voorafgaat. En nu kregen wij ze toch. Thans is de Regering met stukken voor den dag gekomen? Ze liggen ter griffie. Mag men hier dan uit opmaken dat de Regering *den oorlog* metterdaad reeds als geëindigd beschouwt? Dit is te waarschijnlijk, wijl bij overlegging door de Regering is aangekondigd dat voortaan inbezitneming van Atjeh hare gedragslijn zou zijn. Is deze gissing juist, dan behoort op dezen oogenblik Atjeh's grondgebied reeds formeel tot onze Indische bezittingen.

Maar ook al is deze gissing juist, ook dan nog blijf ik vragen waarom de Regering deze stukken niet reeds vroeger ter griffie heeft gedeponceerd? Bij aandachtige lezing vraagt men zich telkens af, waarom door de Regering niet reeds bij vroegere interpellaties inzage van deze stukken gegeven werd, zoo niet van alle, dan toch van de interessantste, die de Kamer geheel op de hoogte der zaak zouden gebragt hebben? Was hiervoor oorzaak?

Doch ook al bestond hiertegen bezwaar, nu de stukken eenmaal zijn overgelegd, mag men bij halve publiciteit wel staan blijven en de Regering zal dunkt mij goed doen, met zich reeds nu hierover uit te spreken. Kon ze tot algeheele publiciteit overgaan dan kon de beraadslaging in comité-generaal ophouden. Ik veroorloof mij daarom de vraag of de Regering bereid is, zich daarover aanstonds uit te spreken en zal even wachten op antwoord. Alleen zoo dit uitbleef of ontkennend was, kan deze discussie in comité-generaal worden voortgezet.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Mijnheer de Voorzitter, Wanneer de heer Kuiper was gaan zitten, dan zou de Regering natuurlijk bereid zijn geweest te antwoorden; daar de geachte spreker dit niet deed, wachtte ik dat sein af.

Ik zal nu niet antwoorden op al de door hem gestelde vragen, maar alleen zeggen, dat de Regering ongenegen is om het geheim der stukken op te heffen.

De heer **Kuiper**: Mijnheer de Voorzitter. Ik dank den Minister voor zijne verklaring. We gaan dus in comité-generaal voort, en nogmaals op het dossier terugkomend vraag ik: of nu de Regering ook genegen is, de verzameling vollediger te maken?

Reeds de heeren van Lynden van Sandenburg en van Zuylen wezen er op: er ontbreken stukken. Ik geloof dit ook. Zou bijv., tot het vellen van een juist oordeel over deze zaak, niet nog de overlegging wenschelijk zijn van het mailrapport van 9 Januarij; van het Hongkong-telegram dat te Batavia ontvangen werd; opgaven van de eischen door belanghebbenden bij onze Regering gedaan, blijkens de instructie van den resident Schiff; statistieke opgave van de gevallen van zee- en menschenroof, waarvan Atjeh telkens beschuldigd wordt. Ik dring op die overlegging ten zeerste aan. Immers naar gelang ze uitvielen zouden ze ons oordeel over deze quaestie wijzigen kunnen.

De eisch, dat men alles wat kan gegeven worden, ja, ik zou haast zeggen alles wat er bestaat, ons ter hand stelle, klemmt voor mij nog te meer, wijl ik niet instem met die sprekers der oppositie, die het oirbaar achten deze discussie zonder votum te eindigen. Mij dunkt dit kan niet. De Kamer, die nu reeds herhaaldelijk haar oordeel heeft opgeschort over het regeringsbeleid in zake de oorlogsverklaring aan Atjeh, kan van dat dossier niet finaal afstappen zonder een oordeel uit te spreken. De Regering heeft daarop regt. Telkens herhaalde de Minister zijn beweren, dat er goed, voorzigtig en regtvaardig gehandeld was, en verklaarde onverholen: wanneer gij, Kamer, meent dat verkeerd is gehandeld, spreekt het uit en ik zal wijken. Men deed dit niet, en kon het niet doen, wijl oordeelvelling

ondenkbaar was zoolang de stukken nog niet in onze handen waren. Maar thans vervalt deze exceptie. Thans zijn de stukken overgelegd. Thans is men in staat om te oordeelen; waarom, zoo vraag ik, zou de Kamer dan nu nog aarzelen om het regeringsbeleid hetzij goed of af te keuren. Tot eene beslissing moet het toch eens komen. Op goedkeuring heeft de Regering regt, indien er werkelijk eene meerderheid in de Kamer voor haar beleid is, maar ook op afkeuring heeft de natie regt, wanneer de overtuiging van de meerderheid is, dat zij de zienswijze der Regering niet deelt.

Ik ga niet meê met den heer van Nispen, die een oordeel ontried met het oog op den politieken toestand. Behoeft men daarnaar te vragen? Ik behoor stellig niet tot hen, die op dit oogenblik aftreding van het Kabinet wenschen. Veeleer hoop ik eene vriendschappelijke houding tegenover het Kabinet aan te nemen, en zou, voor zooveel mij betreft, dit Kabinet nog gaarne een drielal jaren aan het bewind zien. Die verklaring doe ik met opzet, om reeds bij mijn eerste optreden te constateren, dat mijns inziens een Kabinet uit de oppositie, gelijk die dusver in deze Kamer gemêleerd was, een ramp zou zijn voor het land. Onze rigting mag dan ook mijns erachtens nooit medewerken om aan een dergelijk Kabinet het beleid van zaken in handen te geven, niet wijl er onder deze oppositie geen mannen zijn van talent, volkomen in staat het bewind te voeren, maar omdat, zoo ik meen, de politieke levensbeweging van ons volk daardoor verkeerd zou worden geleid.

Dat ik niet te min reeds nu een votum der Kamer wensch, hangt dan ook zaâm met mijne overtuiging, dat zulk een oordeel, ook al was het ongunstig de Regering niet noodzakelijk tot aftreden zou behoeven te nopen. Het staat natuurlijk aan haar zelve om de Kabinets-quaestie te stellen. Maar toch onderwerp ik aan haar oordeel de vraag, of het niet zeer denkbaar is dat de Minister, mijns inziens, de zaak verkeerd heeft geëntameerd en niet te min, nadat de oorlog een fait accompli is geworden, in mijn oog, de regte man is om de zaak ten einde te brengen.

In dien zin tot mijn oordeel over de stukken zelve komende, moet ik natuurlijk in een retrospective beschouwing treden over de drie phases waarin het Regeringsbeleid zich voordoet en wil aantoonen, dat het Regeringsbeleid van 1871 af tot 25 Januarij 1873 niet slechts verdedigbaar is, maar goedgekeurd dient te worden; dat haar beleid in het gebeurde te Singapore daarentegen onverklaarbaar is en eindelijk, dat stellen van het ultimatum aan Atjeh op het oogenblik waarop dit plaats greep nooit te regtvaardigen noch te verdedigen is.

Tot op 25 Januarij verdedig ik de Regering en stem niet in met den geachten spreker die mij voorafging, voor zoover hij meende dat reeds voor dien datum agressieve staatkunde in het regeringsbeleid tegenover Atjeh zichtbaar was.

Ik geloof dit niet. Wel erken ik dat er enkele uitdrukkingen voorkomen die bedenkelijk zijn in de nota van den heer Schiff, waar hij zegt »dat men nu eene goede *casus belli* heeft». Dit verradt zeker min goede denkbeelden, die in de hoogere ambtenaarswereld van Nederlandsch Indie ingang vonden. Maar dit bewijst de schuld der Regering niet. Integendeel zij is, mijns inziens, in haar eerste beleid tot 25 Januarij volkomen ter goeder trouw geweest.

De beschuldiging van onopregtheid den Minister telkens voorgeworpen beaam ik dan ook allermint. Met opzet heb ik de woorden door den Minister bij de verschillende interpellatie gebezigd, onderling vergeleken, en, ja, gevonden dat in sommige uitdrukkingen iets dobbelens lag, (na het vele dat reeds over die zaak te spreken viel en bij 's Ministers volubiteit van geest, verklaarbaar) maar van eene intentie om de Vergadering te misleiden, eenige zucht om eene onware voorstelling van de toestanden te geven, heb ik geen spoor ontdekt.

Toen de oppositie het regeringsbeleid ook vóór 25 Januarij aanviel verloor ze uit het oog dat de Regering na de sluiting van het Sumatra-tractaat, ja, zeer goed wist dat de eventualiteit van een oorlog voor de deur stond, maar tevens de opportuniteit, oorlog te verklaren in hare magt meende te hebben. Dat het tot een oorlog kon komen, zag ze in, maar meende dat niemand haar tot het voeren van dien oorlog zou kunnen dwingen dan op het tijdstip dat haar gelegen kwam.

Sinds 1824 stond Atjeh onder curatele van Engeland en werd eerst in 1871 weer vrij man.

Eerst van dat oogenblik af stond het derhalve tegenover Nederland in gelijke verhouding als elk ander rijk. Evenmin als met eenig ander naburig Rijk de mogelijkheid van oorlog mogt ontkend worden, mogt men dit opzigtens Atjeh doen. Dit noopte de Regering den generaal

Kroesen voorloopige opnemingen te laten doen, maar dwong haar nog niet tot het nemen van maatregelen, als moest het reeds onverwijd tot een oorlog met Atjeh komen. Aan een incident dacht men niet. Het eerste stadium, dat der langgerekte onderhandelingen, was nog nauwelijks geopend.

Dit beleid keur ik niet af.

Na 25 Januarij, in de tweede phase echter, is het Regeringsbeleid, mijns inziens, onverklaarbaar.

Wat in Singapore gebeurd is komt mij voor niet *serius* te zijn geweest, in dien vollen zin des woords, die alleen oorlogsverklaring kon wettigen. Er is daar, ik zal niet zeggen een *farce* gespeeld, maar toch een *drama*. Er is loos alarm geslagen. Er is een intrigue op touw gezet, die, kon ze uit de stukken worden overgenomen, den inhoud voor een boeienden roman zou leveren. De personen die er in optreden, zijn werkelijk interessante karakters. Stroom en vuur worden zaamgebracht, de vlam slaat uit en ons land is er de dupe van. Hoofdpersoon daarbij is de majoor Studer, die door den gezant van zijn eigen Kabinet te 's Gravenhage *a fool* wordt genoemd. De tweede in rang is onze consul-generaal Read, die min of meer aan *monomanie* lijdt. Tongkoe Moh Ariffin heeft tusschen deze twee als *souffleur* gefungeerd en de heer Loudon is *de dupe* geworden of liever, heeft in de waardigheid die hij bekleedt, onze natie dupe der historie gemaakt. Kleur ik te sterk? Dat Read meer of min monomaan is, blijkt, dunkt mij, uit de stukken onweerslegbaar. Hij lijdt onder de idée fixe dat oorlogsschepen, die de straat van Malakka doorkomen, het op Atjeh hebben gemunt. Eerst zijn het de Amerikaansche schepen die uit Hongkong zullen komen, dan twee Fransche, die naar Atjeh op weg zijn om goudmijnen te exploiteren; dan is het weer het Duitsche oorlogsschip *de Nympe*, dan zijn het of Italiaansche of Turksche. Maar welk schip ook, met een kanon aan boord, om of bij Singapore komt, dit weet hij zeker, is gezonden om ons de pas in Atjeh af te snijden.

Ik ontken daarom niet dat de heer Read een actief en uitnemend handelsagent is, maar dat hij menschenkennis mist en lichtvaardig handelt, toont het dossier. Reeds in September hoorde hij dat de Atjehsche gezant onderhandelingen had aangeknoopt met Amerika; en wat doet hij nu? Zonder den Gouverneur-Generaal ook maar met een woord hiervan kennis te geven, gaat hij kalm voor handelszaken naar Siam en laat de leiding der zaken in Singapore over aan een ondergeschikten spion. Dat noem ik lichtvaardig. Veel menschenkennis mag aan Read evenmin toegekend, althans hij doorziet noch het karakter van Jenkins noch de *Racchia*, is jegens ieder achterdochtig, ziet in elken vreemden agent, hoe solide ook, niets dan een indringer. Majoor Studer, Amerikaansch consul-generaal is iemand die het zichzelf druk maakt, in zonderlinge plannen vermaakt schept en zich bemoeit om een zekeren rol te spelen. Maar of hij serieus is? Verbeeld u een Consul-Generaal te Singapore die niet eens weet dat in 1857 een tractaat door ons met Atjeh gesloten is, en dat nog eerst moet laten onderzoeken. Kon iemand die de eerste elementaire kennis van Atjeh's verhouding tot ons miste, ooit een ernstigen coup slaan? Tusschen die beiden in nu staat als *trait d'union* Tonkoe Mohammed Ariffin, een doortrapte, geslepen intrigant, die, het is niet te sterk gezegd, kan liegen of het gedrukt is. Hij spreekt Engelsch als water, maar komt bij den Amerikaanschen Consul en zegt: *Laat ons de discussie in 't Maleisch voeren, want ik ken geen Engelsch!*" Op de vraag kent gij den heer Read, antwoordt hij: vroeger heb ik den ouden heer Read gekend, maar den Consul ken ik niet. En een uur te voren was hij nog bij hem. Ariffin is een kruiper die aan Read schrijft: *Ik sta onder de schoenen van den grooten Consul-Generaal!*" Hij is iemand die altijd kort bij kas is en geld behoeft, en toch nog voor geeft onbaatzuchtig te zijn. Hij durft verhalen dat hij 300 doll. van den Amerikaanschen Consul heeft afgeslagen. Is het dan zoo zeker vraag ik, dat een dergelijk man, die het spel in handen heeft, tusschen Studer en Read in staat en ze met elkander in contact brengt, wel in ernst, in elk opzicht op onze hand was; zoo zeker dat we door zulk een man, die met het leukste gezigt de grofste onwaarheden spreekt, misschien niet zelve werden misleid? Mogt op het getuigenis van zulk een man tot zulk eene expeditie worden besloten.

Nu keur ik niet af dat onze consul-generaal meende van dien Ariffin gebruik te moeten maken; men heeft, leider, ook spionnen noodig, maar de heer Schiff heeft te regt gezegd,

dat, al heeft Atjeh trouweloos gehandeld, Holland dat niet mag nadoen. Daarom moest ook onze spionage zijne grenzen hebben gehad, en althans directe leugen niet zijn bevoor-derd. Bovendien bij het gebruiken van Ariffin was contrôle onmisbaar, ten einde na te gaan of de inlichtingen door hem gegeven te vertrouwen waren. Dat is niet gedaan. Is dit niet eene ernstige fout?

Eindelijk, de Gouverneur-Generaal is de dupe geworden. Ik heb de eer niet den heer Loudon persoonlijk te kennen, maar de stukken gaven mij den indruk, dat hij een eenmaal opgevat denkbeeld niet ligt loslaat, en, door zulk een denkbeeld gedreven, ten eenen male die bezadigdheid en kalmte van oordeel verliest, die in zijne hooge betrekking noodig waren, om in de zoo gewigtige zaak van Atjeh te onderscheiden wat waarheid was en wat op verlichting berustte.

Ik meen dat min gunstig oordeel te kunnen staven. Of welke pogingen heeft de Gouverneur-Generaal aangewend om de echtheid der hem gezonden berigten te onderzoeken? Hij ontvangt mededeelingen van Read, schrijft er over aan den Gouverneur-Generaal van de Strait Settlements, en, niettegenstaande dat deze hem geruststelt, gaat hij toch door. Hij ontvangt een telegram uit Hongkong (in welke bewoordingen weten wij niet, het ontbreekt in het dossier), dat er onverwijd Amerikaansche oorlogsschepen uit Hongkong zullen komen. Hij seint aan den Minister van Kolonien »of het waar is?» — erkent dus zelf dat hij niet zeker van zijne zaak is, en niettegenstaande uit den Haag geen antwoord gezonden wordt, beschouwt hij de zaak als zeker en rigt er zijne handelingen naar in. Niet de feiten, maar zijn eenmaal opgevat denkbeeld van eene Atjeesche expeditie leidt hem en speelt hem voor den geest, ook waar hij, ik neem aan te goeder trouw, anders sprak. Dat blijkt uit het verslag van den Raad van Indie, waarin tot de expeditie besloten is. Destijds was er nog geen sprake van eene expeditie, maar enkel van een magtsvertoon. En wat zien we nu? Bij de vraag, wie de opperbevelhebber zal zijn? stelde de Gouverneur-Generaal voor, »om het opperbevel te geven aan den eersten officier van dat wapen, dat de hoofdrol bij de expeditie zou vervullen." En nu volgde daarop dat dit »derhalve de *kommandant der landmagt*" was. Is sterker bewijs denkbaar? Men zendt eene vloot met eene zekere troepenmagt, zoo men zegt enkel tot vertoon, ten einde gedekt te zijn voor alle eventualiteiten. Dus zou men denken dat het wapen, dat de hoofdrol te vervullen had, de *zeemagt* was. Maar neen, de Gouverneur-Generaal stelt voor om het opperbevel aan den *kommandant der troepen* op te dragen. Hoe is dit te verklaren, indien de Gouverneur-Generaal niet destijds reeds het vaste plan had om de troepen te Atjeh te doen landen.

Blijkbaar bestond dan ook tusschen den Gouverneur-Generaal en den Minister van Kolonien een verschil van staatkunde, waarbij de voorzigtigheid aan de zijde van den Minister, de consequentie en de doortastendheid aan de zijde van den Gouverneur-Generaal waren. De taktiek van den Gouverneur-Generaal is zeer klaar en duidelijk; hij wil de expeditie zenden, ook al bestaat er van de zijde van Amerika en Italie geen gevaar meer, en daarbij moet de landmagt de hoofdrol vervullen. Daarentegen vindt men bij den Minister van Kolonien eene dubbele phase van politiek. Eerst is het uit de stukken duidelijk, dat hij eene zeer voorzigtige staatkunde wil en met beleid waarschuwt: »Ga niet af op losse gronden, doe het zóó dat wij niet in moeilijkheden geraken, doe het zoo dat wij nog steeds tot eene vredelievende oplossing komen kunnen!" Ik heb geene reden om de opregtheid van die waarschuwingen van den Minister te betwijfelen, en ik doe het ook niet. Maar daarop is de Minister gejaagd geworden door telegrammen van den Gouverneur-Generaal; de Indische Regering komt telkens met een nieuw telegram en drijft telkens verder, en ik vraag het aan ieder die de telegrammen las, of ze niet onloochenbaar den indruk geven, dat de Minister van Kolonien telkens verder van zijn standpunt af geraakt en toegegeven heeft aan de overdreven eischen van den Gouverneur-Generaal? Ik maak den Minister daarvan volstrekt geen verwijt. Hij kon in de phase, waarin toen de zaak stond, niet al de details beoordeelen zoo als wij, nu wij de stukken voor ons hebben, en moest dus wel uitgaan van de onderstelling: de verantwoordelijkheid voor de berigten rust niet op mij, maar op het hoofd der Regering in Indie. Ik wijs er dan ook op, niet om er Zijne Excellentie een verwijt van te maken, maar alleen om het verschil in zijn politiek te constateren.

Uit alles blijkt, dat wij, zoo hier als te Batavia, door loos alarm zenuwachtig geworden,

in een toestand zijn geraakt, waarin de zedelijke verantwoordelijkheid 'al minder en minder toerekenbaar werd, maar die ons tot het ongelukkige resultaat heeft geleid, waarvoor wij thans staan.

Er zijn ook andere staatslieden in de scène van Singapore betrokken, en ik wenschte wel dat ik zeggen kon dat het staatslieden waren van de Nederlandsche diplomatie. De mannen bedoel ik, door de Engelsche Regering te Singapore geplaatst als gouverneur en secretaris, de heeren Ortt en Birch. Deze hebben in deze geheele zaak blijken gegeven van bezadigdheid en staatsmanswijsheid. Zij hebben met menschenkennis gehandeld, zij hebben berigten gegeven die naderhand waar zijn gebleken, ook over den admiraal Jenkins; zij hebben verklaard dat de consul van Amerika niet serieus handelen kon en hebben ons gewaarschuwd. En wat blijkt nu dat bij de geheele zaak in het spel is geweest? Dit. Dat de heer Read, een Engelschman, met zekere antipathie tegen de Amerikanen bezielde was! Dit mag men daaruit opmaken, dat hij niet vreest in een officieel stuk te gewagen van »Yankee-geest." Als hij zulk eene uitdrukking bezigt in een officieel bescheiden, blijkt het toch wel, dat antipathie tegen het Yankeeïsme hem dreef! Dat juist had onze Regering in Indie moeten doen inzien dat er geen gevaar was, omdat wij in Engeland een contrepoids hadden tegen alle gevaar van de zijde van Amerika. Dit is meer dan eene bloote onderstelling. Sir Harry Ortt zelf heeft aan onzen Gouverneur-Generaal verklaard, »dat Engeland niet zou gedoogen dat Amerika of eenige andere Mogendheid zich op de Noordkust van Sumatra vestigde." Er was dus alle oorzaak om door de heeren Ortt en Birch tot bezadigder gedragslijn te worden teruggebracht; maar neen, men was door het looze alarm eenmaal in een toestand gekomen, waarin men zich zelf niet meer beheerschte, en het werd allengs niet meer het beleid van staatslieden, het besluit van mannen, die, bij het besef van het gewigt der taak die op hen rustte, ook de kalmte van geest hadden om de gevolgen van hun besluit te overzien, maar ontaardde in eene reeks ondoordachte handelingen van zenuwachtig gejaagde lieden, die, steeds verder en verder gedreven door vrees voor denkbeeldige gevaren, ten slotte niet meer weten waar zijns heen sturen. Uit dien hoofde heb ik gezegd, Mijnheer de Voorzitter, het staatsbeleid van 25 Januarij tot aan het zenden van het ultimatum, kan ik niet noemen serieus en is onverklaarbaar.

Is de *laatste phase*, het stellen aan Atjeh door onze Regering van het bekende ultimatum, verdedigbaar? Ook dit ontken ik. Waarom? Omdat voor dit ultimatum, in het systeem der Regering, slechts één voldoende grond denkbaar was, te weten: het gevaar dat van Amerika en Italie dreigde. Maar wat blijkt nu? Dat men in Singapore, te Batavia en in den Haag, op zijn laatst genomen reeds den 14den Maart, perfect wist dat er geen gevaar bestond. Op 19 Maart was de Regerings-commissaris nog in de Straits-Settlements. Er ware dus tusschen 14 en 22 Maart nog overvloedig tijd geweest om de order te zenden, waarbij den Regerings-commissaris bevolen werd geen eisch in den vorm van een ultimatum te stellen.

Het denkbeeldig gevaar, dat door de Regering serieus werd opgevat, was vervallen en de reden om Amerika vóór te zijn bestond niet meer. Als éénige grond voor het stellen van het ultimatum wordt dan ook opgegeven: »dat Atjeh zich aan verraad en trouweloosheid zou hebben schuldig gemaakt". Hieruit echter zou wel hebben kunnen voortvloeijen de noodzakelijkheid om waarborgen en genoegdoening van Atjeh te vorderen, maar nooit is daarmede de onvermijdelijkheid bewijsbaar van het stellen van zulk een ultimatum *op dien tijd* en binnen *dien termijn*.

Te erger wordt dit, nu blijkt dat de Regerings-commissaris ontrouw is geweest aan de bevelen uit den Haag. Waren die bevelen nog maar opgevolgd. Den 7den Maart toch telegrapheerde de Minister van Kolonien, dat het ultimatum moest gesteld worden binnen zoodanigen termijn, als verlopen moest tusschen de verschijning van den Regerings-commissaris op de reede en de aankomst der expeditionaire troepen. Den 5den April arriveerden de troepen eerst en den 22sten Maart is de Regerings-commissaris reeds voor Atjeh gekomen. Er had dus minstens een termijn van 15 dagen volgens het bevel van den Minister van Kolonien moeten gesteld zijn. Dit is echter niet geschied. Die termijn is onmiddellijk op 24 uren gesteld en eerst later op de tegenvertoogen van den Sultan eenigzins verlengd; het bevel uit den Haag is dus niet opgevolgd. Welke reden bestond daarvoor? Stond men dan voor een plotseling dreigend gevaar van verraad en trouweloosheid, dat *onmiddellijk* moest worden afgewend en gestraft? Dit zal dunkt mij noch de Minister noch iemand beweren,

ooral niet nu men zijn vijand niet kende, wist dat hij gewapend was en de kwade mousson voor de deur stond.

Er is nog eene andere reden waarom ik het stellen van het ultimatum afkeur. Er was bevel gegeven om onze souvereiniteit niet op den voorgrond te stellen. Maar wat blijkt nu? Dat Tongkoe Mohammed Ariffim met medeweten van den Regerings-commissaris gelijk-tijdig met het ultimatum hun een brief verzonden heeft aan een inlandsch hoofd, waarin reeds dadelijk gesproken wordt van de noodzakelijkheid, dat Atjeh zich te stellen heeft in de schaduw van de Nederlandsche Regering; den eisch van de erkenning onzer souvereiniteit.

Nu vraag ik: wanneer men uitdrukkelijk dezerzijds last geeft om niet te beginnen met de souvereiniteit, of dan niet in strijd hiermee gehandeld is, toen men een officieus schrijven naar Atjeh zond, waarin die souvereiniteit wel terdege op den voorgrond wordt gesteld?

Het verraad en de trouweloosheid van Atjeh. Kon deze grief ooit nopen tot *onverwijd* optreden? Men wist dat het Atjehsche volk verraderlijk en trouweloos van aard is. Dit vindt bij alle schrijvers over Indische toestanden, al neemt men slechts het woordenboek van Veth. In hoeverre nu zijn dit verraad en die trouweloosheid aan Atjeh toerekenbaar? Dit hangt af van het oogpunt waaruit men den staat beziet. Beschouwt men Atjeh als een *rooversnest*, als een *gewoon rijk* of als een *inlandschen staat*? De Minister kiese, maar welke dezer drie theorien hij ook neme, altijd zal blijken dat het ultimatum op dien tijd en te dier oorzaak niet geregtvaardigd is.

Is Atjeh een rooversnest? Is het Atjehsche volk gelijk te stellen met een bandietenhoop, die zich aan God en mensch onteerende misdaden schuldig maakt? Dit wordt beweerd, niet bewezen. In de historische nota wordt verwezen naar berigten uit de Straits, maar het heeft mij getroffen dat in die nota vele ongemotiveerde beschuldigingen voorkomen en slechts één feit wordt genoemd. Op bladz. 24 vind men verhaald dat den 28sten Januarij een brik van Penang op de Atjehsche kust is bemoeijelijkt, en zie, juist dat eene gespecificeerde feit loopt goed af en de brik keert behouden in de haven terug. Men zal toegeven dat, wil men tegen eene natie de zware beschuldiging inbrengen dat ze een rooversnest is, die beschuldiging bewezen dient te worden en dat dit bewijs te leveren is met meer dan losse phrases. Waar zijn de klagten van reederijen over verlies van dit of dat schip, waar die van belanghebbenden, waarvan in de stukken gesproken wordt? Een rooversnest verdedig ik allermint. Indien de Regering in staat is hare aanklagt te bewijzen, dan stem ik toe dat zij geroepen was Atjeh niet alleen te tuchtigen, maar het onder den ban der beschaving te leggen, ja, het zoo te tuchtigen dat het in het vervolg wel zou nalaten den Archipel onveilig te maken; maar tot heden zijn de ingebragte beschuldigingen niet gestaafd. Doch ook al levert de Regering dit bewijs, dan is de beschuldiging, dat Atjeh een rooversnest is, zeer zeker bewezen, maar zonder dat hierdoor het regeringsbeleid wordt geregtvaardigd. Immers tegenover zoodanigen staat gelden de gewone usanties en beleefdheden niet, die men behoort in acht te nemen tegenover een gewoon Rijk, dat de beginselen van internationaal regt erkent. Ook in het gewone leven handelt men nimmer met een bandiet gelijk men een fatsoenlijk man bejegt. Met een bandiet wisselt men geene beleefdheden. De Regering heeft dus door het sluiten van het tractaat van 1857, door het zenden van eene formeele oorlogsverklaring, door het onderhandelen over het sluiten van een nieuw tractaat, en door het aanbieden van saluutschoten, zelf in strijd gehandeld met haar beweren, dat Atjeh zou zijn een rooversnest.

De tweede onderstelling, dat Atjeh zou zijn een *gewoon rijk* bespreek ik slechts kort. Beschouwt men Atjeh als een gewoon rijk dan is het volstrekt onverklaarbaar dat men zich door Siak staten laat schenken waarop Atjeh pretenteerde regten te hebben. Reeds de geachte afgevaardigde uit de hoofdstad heeft het aangetoond: bij die onderstelling zou de politiek der Regering eenvoudig *onzinnig* zijn.

De Regering zal dus wel het eenig sustenu dat houdbaar is voordragen: Atjeh is een *inlandsche staat*. Welk een politiek nu is tegenover zulk een Staat geboden? Ik antwoord: de Regering mag tegen zoodanigen Staat niet optreden met de aanklagt van »verraad en trouweloosheid», die geheel passen zou tegenover Europeesche Staten, maar tegenover een Indisch vorst geen *raison d'être* heeft. Als men aan de eene zijde zich zelf niet aan de strenge eischen van het internationaal regt gebonden acht, »wjl Atjeh een inlandsche Staat is»,

mag men niet tevens de andere kaart uitspelen om, daar door Atjeh aansprakelijk te stellen voor het schenden van de regtsvormen, die tusschen Europesche Staten geldende zijn.

Welke veronderstelling men dus ook kiese, steeds blijkt dat de Regering geen regt had en niet in de noodzakelijkheid was om op 22 Maart — ik druk op dien datum — aan Atjeh het ultimatum te zenden. Ook het Regeringsbeleid van 22 Maart liet te wenschen over.

De Minister verklaarde in de zitting van 2 Julij, bereid te zijn tot elke poging om alsnog met Atjeh tot eene vreedzame oplossing onzer geschillen te geraken. Hierdoor zou eene tweede expeditie zijn voorkomen. Maar waarom dan de toegestoken hand niet aangegrepen. Waarom dan de aangeboden bemiddeling van Turkije niet aanvaard; waarom het aanzoek van den gezant van Atjeh in de Straits Settlements, strekkende tot bemiddeling van Engeland, geen gehoor gegeven? Van Turkije had men toch niets te vreezen: in den toon waarop de Hooge Porte blijkens de stukken sprak, straalde allermintst eene vijandelijke bedoeling tegen ons door. De poging te Singapore was van Atjeh zelf uitgegaan. Waar blijkt dus uit de stukken dat de Regering geen enkele poging onbeproefd heeft gelaten om tot eene vreedelievende oplossing te komen?

Nog dit.

In de gedachtenwisseling met het Turksche Gouvernement komen uitdrukkingen voor die eer verbittering konden wekken. Men ging daarbij toch uit van het standpunt, dat onze Regering den Sultan van Turkije niet kan erkennen als het *geestelijk hoofd* van de Mohammedaansche volkeren. Met welk regt? De Minister van Buitenlandsche Zaken erkent toch immers den Paus van Rome wel terdege als het geestelijk hoofd der Roomschegezinden in het koninkrijk der Nederlanden? Waarom dan een andere taktiek in onze kolonien gevolgd, waarbij analoge erkenning wordt afgesneden ten behoeve der Mohammedanen? Wij wisten vooruit dat Turkije geen politiek van agressie zou volgen, ook al ware men hierop niet volkomen gerust, dan zouden andere gouvernementen het daarvan wel hebben teruggehouden. Ik zie dus niet in dat de Regering getrouw is gebleven aan hare toezegging. Haar politiek kan ik uit dien hoofde niet goedkeuren.

De eenig wenschelijke politiek ware mijns inziens geweest dat men, na de zekerheid te hebben verkregen dat Italie en Amerika zich terugtrokken, positie had genomen op de reede van Atjeh, zich van Englands steun had verzekerd, en langzamerhand Atjeh had geïsoleerd. Ook de Sultan van Siak had in 1857 verraderlijk en trouweloos gehandeld; ook hij trachtte een vreemd protectoraat te verkrijgen bij het gouvernement der Straits-Settlements. Maar hem heeft men hiervan geen verwijt gemaakt, integendeel, men heeft hem zich laten doodwerken en hem de lijn gevierd, gelijk de visscher het den snoek aan den haak doet, tot hij eindelijk, overal afgewezen, magteloos in handen van ons Indisch Gouvernement viel.

Waarom heeft men niet op gelijke wijs met den Sultan van Atjeh gehandeld. Al had hij alle Europesche gouvernementen willen afloopen, Engeland zou zich toch verzet hebben tegen vreemde vestiging op Sumatra's Noordkust. Dan zou de Sultan van zelf wel tam en mak zijn geworden en zich geschikt hebben in wat het belang onzer koloniale politiek eischte. Onze Europesche invloed zou in Atjeh verzekerd zijn geweest zonder dat we iets voor onze politieke belangen hadden te duchten.

Mag de Kamer, nu die politiek niet gevolgd is, het Regeringsbeleid onbeoordeeld laten?

Mij dunkt, neen, Mijnheer de Voorzitter. De Kamer is geroepen om ten deze haar oordeel onverholen uit te spreken, en te verklaren dat de Minister van Kolonien blijkbaar is bezweken voor aandrang van de zijde van den Gouverneur-Generaal. Stelt dit daarom de Kabinetstquaestie? Ik geloof neen. Ik zie volstrekt niet in, waarom diezelfde Minister, die zoo vatbaar bleek voor indrukken uit Batavia, ook niet vatbaar zou zijn voor indrukken van het Binnenhof. Ik geloof metterdaad, dat, indien de Kamer, met kracht en overtuiging hare meening uitspreekt, dit eveneens invloed kan oefenen op des Ministers verdere handelwijze, om zoo doende den Minister nu eindelijk te brengen tot die derde phase van politiek in zake Atjeh, die voor het nationaal belang van meet af het wenschelijkst ware geweest.

Waarom zou een votum der Kamer moeten voortvloeiën, dat de verdere leiding in andere handen overging? Maar hoe de Regering hier ook over denke: het oordeel is nog steeds opgeschort geweest, en eens moet men toch komen, hetzij tot eene absolutie, hetzij tot eene veroordeeling van het gevoerde beleid. De Regering, ik zei het reeds in den aanvang, heeft

daarop regt en de oppositie had haar dit regt reeds lang moeten doen weêrvaren, ook al wenscht ze op dit oogenblik de portefeuilles niet te aanvaarden. Maar wenscht men dit niet, dan bemoeijelijke men dit Ministerie niet zoo telkens. Ik geef volkomen gelijk aan hen die van de overzij ons toeroepen: Gij oppositie *hunt* de Atjeh-quaestie niet alleen aangrijpen als een middel om het Kabinet omver te werpen, maar zij is een *uitnemend aangeboden* middel daarvoor. Immers, het is volkomen constitutioneel dat de oppositie er naar streeft, om een Kabinet van tegenovergestelden geest te verwijderen. Maar is het feit onloochenbaar dat de Kamer zelve uit hare constitutionele verhoudingen is geraakt; niet meer die krachtige partij-formatie bezit die voor het constitutionele leven onmisbaar is, gaat het dan aan die zwakte der Kamer ten laste te brengen van de Regering? Dit ware onbillijk. Het is nu reeds de 13de maal dat wij discussie over de Atjeh-quaestie voeren. Is het dan niet billijk dat men, zonder voldoening te zoeken voor eigen politiek belang, uitspreke wat de Regering terecht vraagt dat men eindelijk uitspreken zal.

Op de stukken moet een oordeel geveld. Zal dit geveld worden in comité-generaal of in het openbaar?

Uw verlangen, Mijnheer de Voorzitter, is, dat een eventueel besluit genomen worde in openbare zitting. Dat zou de zaak bemoeijelijken. Dit zou politieke gevolgen hebben. Bovendien in oorlogstoestand moet men met het uitspreken van een afkeurend oordeel voorzigtig zijn. Het behoeft niet in het openbaar geveld te worden, wijl nog een tweede debat van nog ernstiger belang ons wacht. Ware de beoordeeling van het verleden de eenige quaestie, die betreffende Atjeh aan de orde was, dan, ik gevoel het, zou de Regering de Kabinetsquaestie hierbij moeten stellen, maar thans niet. Immers straks volgde een tweede debat over de politiek der toekomst, die in veel concreter zin tot eene Kabinetsquaestie kan leiden. Indien de oppositie ten opzichte van de annexatie van Atjeh een gevestigde overtuiging heeft en die in publieke zitting uitsprekt, moet, het spreekt van zelf, de Regering vallen. Maar een oordeel over het verleden in comité-generaal geveld heeft zulk eene portée *niet*. Ik zou dan ook, indien tegen deze opvatting uwerzijds, Mijnheer de Voorzitter, geen bezwaar bestaat, en er leden zijn die mijn gevoelen deelen, wenschen dat de Kamer nu reeds hare meening over het dossier uitsprak bijv. in dezer voege: »De Kamer van oordeel dat uit de overgelegde stukken de onontwikkeldheid van het aan Atjeh op 22 Maart gestelde ultimatum niet gebleken is, gaat over tot de orde van den dag." Dit zal wel de zachtste vorm zijn waarin de Kamer een afkeurend oordeel over het verleden kan vellen. Wat de politieke gevolgen van zulk eene motie zijn zullen hangt van den loop der zaak af. Ik wensch ze volstrekt niet voor te stellen om eene ministeriele crisis uit te lokken of de Kabinetsquaestie op den voorgrond te stellen; veeleer maak ik de woorden van den Minister van Kolonien in zijn telegram aan den Gouverneur-Generaal tot de mijne, en ook wanneer er anderen in deze Kamer mogten zijn, die »ruw weg de Kabinetsquaestie op den voorgrond wilden stellen," ik doe dit niet.

»Vorm en inleiding" zijn ook hier van gewigt; ik mag verzoeken dat men hierop lette, en mogt het zijn dat de Kabinetsquaestie er uit voortvloede, mij hiervoor niet aansprakelijk stelle. Waar de eisch van het regt spreekt, moeten we gehoorzamen. Ik geloof dat alleen door het volgen van deze gedragslijn eene vaste basis aan het debat te geven is; weshalve ik de eer heb in bedoelden zin de straks genoemde motie bij de Kamer in te dienen.

De heer **Gericke van Herwijnen**, *Minister van Buitenlandsche Zaken*: Mijnheer de Voorzitter! De gevoerde beraadslagingen hebben mij — ik moet het bekennen — den indruk gegeven, dat er veel woorden gebruikt zijn om zeer eenvoudige zaken te verwarren.

De loop dien de zaak genomen heeft, de aanleiding tot den oorlog, en de handelingen die daarop gevolgd zijn, staan in logisch en zeer eenvoudig verband; ik zal trachten dit aan te wijzen.

Ik zal mij uitsluitend bepalen bij hetgeen in betrekking staat tot het buitenlandsch beleid.

In dit opzicht zijn door den geachten afgevaardigde uit Arnhem drie punten op den voorgrond gesteld, namelijk, dat de oorlog niet gerechtvaardigd was, dat van vreemden invloed niets te vreezen was, en dat geene behoorlijke voorbereiding had plaats gehad.

De oorlog was niet gerechtvaardigd.

Mijnheer de Voorzitter! Bij meer dan ééne gelegenheid is reeds aangetoond, dat de oorlog niet alleen gerechtvaardigd, maar onvermijdelijk noodzakelijk geworden was; hij werd gevorderd door de zorg voor onze eer en onze waardigheid, door onze belangen, door de noodzakelijkheid van zelfbehoud, durf ik wel zeggen, en door het niet nakomen van zijne verplichtingen aan den Staat, met wien wij oorlogen, opgelegd en door dezen aanvaard.

Indien deze redenen geene genoegzame aanleiding tot den oorlog opleveren, dan zal er waarschijnlijk nooit een oorlog gevoerd worden, die kan gezegd worden gerechtvaardigd te zijn. Men denke aan hetgeen heeft plaats gehad met de Atjehsche afgevaardigden te Singapore.

De geachte afgevaardigde uit Gouda heeft daarvan met veel talent een geestig tafereel opgehangen, en bewezen dat het niet moeilijk is, om ook zeer serieuze zaken in een komisch daglicht te stellen.

Ik geloof, dat het gebeurde te Singapore van het allerhoogste gewigt is, en dat daaraan niet meer of minder waarde gehecht is dan behoorde, dat de consul-generaal de Regering niet ten onregte gewaarschuwd heeft, dat de Indische Regering niet ten onregte dit onmiddellijk heeft medegedeeld als eene zaak van het hoogste belang, en dat de Regering bij de beslissing, die zij genomen heeft, niet anders handelen mogt of kon, dan zij gedaan heeft.

Moest men de onderhandelingen te Singapore gevoerd zoo ligt tellen?

De geachte afgevaardigde uit Gouda heeft in zijn tafereel eene zaak vergeten, namelijk dat de feiten die naderhand gebleken zijn, wel degelijk hebben doen zien, dat zij geenszins zoo onbeduidend waren.

Is het niet bewezen, dat hetgeen met den Amerikaanschen consul verhandeld werd denkkelijk was; en is dit niet door eene onwraakbare getuigenis gestaafd?

Bekleedt dezelfde consul die als een gek beschreven is op dit oogenblik nog niet dezelfde plaats als toen? Zijn er geen bewijzen voorhanden dat Atjeh aan andere Mogendheden aanbiedingen gedaan heeft, ook aan Engeland, dat die heeft afgewezen?

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de bewijzen daarvan hier voor mij liggen. Is het niet bewezen dat ook aan Frankrijk zulk een aanbod gedaan is. De geachte afgevaardigde uit Arnhem wenscht daaromtrent mededeelingen te ontvangen.

Welnu, ik wil hier gaarne verklaren dat mij door den Franschen gezant mededeeling is gedaan van de stappen bij zijne regering gedaan, doch door deze buiten gevolg gelaten.

Stukken hieromtrent bezit ik niet, maar deze mededeeling is zeker voldoende.

Nu wat Turkije betreft. De strijd dien wij daar gevoerd hebben is zeer ernstig geweest en de gevaarlijkste van allen die wij te overwinnen hadden. Wij vonden daar grooten tegenstand tegen onze inzichten, en groote ondersteuning van Atjeh, die eerst na veel moeite overwonnen is, waarin wij wellicht niet zoo volledig geslaagd zouden zijn indien wij niet in eene zeer welwillende verhouding hadden gestaan tegenover de andere Mogendheden, en bij dezen steun hadden gevonden.

Toch is het zeer moeilijk geweest.

Het kan den geachten afgevaardigde uit Arnhem, die lang te Constantinopel woonde, niet onbekend zijn, dat reeds tijdens zijn verblijf aldaar, door de partij van het jonge Turkije pogingen werden aangewend om den invloed des Sultans uit te breiden over alle belijders van den Koran.

Die partij had hare vertegenwoordigers zelfs in den raad van Ministers te Constantinopel.

Bij die partij heeft ook de Atjehsche afgevaardigde steun gezocht, en zeer dikwijls heeft hij op 't punt gestaan daardoor zijn doel te bereiken. Hetgeen daar door ons verkregen is, mag wel beschouwd worden als een blijk niet alleen dat het belang van het land daar goed behartigd werd, maar ook van de wezenlijk vriendschappelijke gezindheid die wij allereerste mogen ondervinden.

Onderstel eens dat een der verschillende phases welke de zaak doorloopen heeft, eens had geleid tot datgene wat de Atjehsche afgevaardigde beoogde; onderstel dat de magtsvertooning welke hij van Turkije of Egypte verlangde, had plaats gehad; onderstel dat de Porte dat protectoraat eens aanvaard had, hetgeen haar, blijkens de overgelegde nota was aangeboden, en Turkije een gouverneur had gezonden om het beheer over Atjeh te voeren; onderstel dat de Porte slechts een gezant naar Atjeh had gezonden om de zending van Atjeh te reciproceren; onderstel, aan den Sultan van Atjeh ware het grootkruis der Osmanië of een

eeresabel gezonden — ik geloof dat eene dier zaken, welke allen ter sprake gebragt werden, zou geweest zijn eene gebeurtenis van het allerhoogste gewigt, welker gevolgen wij voor onze bezittingen in den Indischen Archipel niet zouden hebben kunnen overzien.

Daarom kan ik mij volstrekt niet vereenigen met het denkbeeld van den geachten afgevaardigde uit Gouda, als zouden wij eenigzins de hand hebben moeten leenen aan het aanbod van Turkije om in deze als middelaar op te treden. Wij moesten integendeel met alle zorg waken, dat de Muzelmannen in den Indischen Archipel niet konden denken, dat daar recours tegen ons kon gevonden worden. Dat moest onze politiek zijn. Evenmin konden wij eenige andere bemiddeling aannemen.

Ik zeg dit alles om te bewijzen, dat wij niet zonder goede redenen handelden, toen wij de beslissing namen, die tot den oorlog geleid heeft; dat de ondervinding geleerd heeft, dat wij zeer te regt gemeend hadden, dat men onmiddellijk en met kracht moest optreden; dat dit het eenige middel was om nog grootere moeilijkheden en gevaren te vermijden.

De oorlog niet geregtvaardigd! Maar hoe kan men dat beweren, na al de pogingen die wij gedaan hebben om ons in vriendschappelijke aanraking met Atjeh te stellen, pogingen die steeds op eene bijna smadelijke wijze door Atjeh werden afgewezen, en nadat wij, toen wij eindelijk dachten, zoo als in het antwoord op de Turksche nota gezegd wordt, dat Atjeh tot betere inzichten kwam, — moesten bemerken dat Atjeh niets anders beoogde dan tijd te winnen en ons om den tuin te leiden. Toen is ons het doel duidelijk geworden, wat welligt vroeger reeds ons duidelijk had moeten zijn — ik wil het toegeven — waarmede het uitstel door Atjeh gevraagd was, om eerst een antwoord uit Turkije te verkrijgen.

Toen kon men begrijpen in welken zin de pogingen waren die men in Turkije aanwendde en waarop men antwoord wilde wachten. Dat men deze handelwijze niet als trouweloos, niet als zelfs verraderlijk zou willen beschouwen, begrijp ik niet; en dat wij ons zulk eene trouweloze handelwijze hadden moeten laten welgevalen, begrijp ik nog veel minder. Ik geloof dat onze geheele positie, ons aanzien in den Archipel er mede gemoeid was, te bewijzen dat wij ons niet ongewroken lieten om den tuin leiden, dat wij onze eer en waardigheid wisten te handhaven, en dat, wanneer wij spreken, wij willen dat men ons hoore en onze woorden eerbiedige. Ons belang was er dus zeer zeker in hooge mate bij betrokken.

Ik zeide: ons zelfbehoud. Waar zou het heen, indien eens die pogingen, waar ik over gesproken heb, gelukt waren? Gesteld zij hadden in het einde tot uitkomst geleid voor Atjeh, aan den kant van Amerika of aan den kant van Turkije: was in die beide gevallen ons bestaan op Sumatra niet bedreigd? Het komt mij onbetwistbaar voor.

Eindelijk hadden wij regt te vragen, dat de contractuele bepalingen, die tusschen Atjeh en ons bestonden, wierden nagekomen; en nu durf ik zeggen, dat bijna geene enkele der bepalingen van het tractaat van 1857 door Atjeh werd gerespecteerd. De geachte afgevaardigde uit Gouda heeft slechts één geval van dien aard gevonden, maar hij is dienaangaande volkomen in strijd met het gevoelen van de Engelsche Regering, evenzeer als met onze eigene meening.

Ziehier wat de Engelsche Regering daarover zegt: „Our friend knows that our traders have been often interfered with, and their ships and property plundered by people in the neighbourhood of Atcheen, who call themselves our friend's subjects and that, when we have appeared to our friend for redress he has replied that he is unable to give it” enz.

Daar wordt dus gezegd, dat de Engelsche schepen *dikwijls* beroofd werden, en nu waren wij door de tractaten verplicht daartegen te waken en dat niet te tolereren. Dat was de bijna onmogelijke verplichting ons in 1824 opgelegd, terwijl ons de middelen ontnomen waren om die verplichting te kunnen gestand doen.

Er is gezegd, dat gebleken zou zijn, dat wij (ik zal het woord maar noemen, hoewel het hard is) onwaarheid zouden gesproken hebben, toen wij beweerden, dat uitbreiding van gezag op Sumatra noch wensch noch doel was.

Ik herhaal wat destijds en ook door mij in de zitting van 30 April gezegd is, dat namelijk alle middelen uitgeput waren om tot eene vredelievende oplossing te geraken. Het is niemands wensch of doel geweest, ons gezag op Sumatra uit te breiden; wij wilden ons alleen doen respecteren. Maar men kan zijne handelingen niet altijd binnen de voorgeno-

men grenzen beperken, en als er dan daden voorkomen, als waarover wij ons tegenover Atjeh te beklagen hebben, dan is men, hoe vredelievend ook, verplicht een energiek besluit te nemen. Wil men dit niet, dan is het beter van zijne koloniale bezittingen af te zien. Maar zoo lang men die wil handhaven, kan en mag men zich sommige zaken niet laten welgevalen.

Ik geloof niet dat ik verder behoef uit te weiden over de bewering van den geachten spreker, als zouden wij niets van de vreemden hebben te vreezen gehad. Alleen dit nog. Na hetgeen ik omtrent Turkije gezegd heb, zou de Kamer zich kunnen verwonderen dat zich onder de overgelegde geen ander stuk bevindt dan hetgeen de slotsom geweest is van eene zesmaandsche onderhandeling. De geachte spreker uit Arnhem heeft de overgelegde stukken reeds onvolledig genoemd, maar zij moesten in dat opzicht wel onvolledig zijn. Vooreerst kwam het er voor de Kamer op aan het resultaat der onderhandelingen te weten, en daar dit ailerbevredigendst was, bestond geen behoefte aan verdere stukken. Daarbij zijn die stukken zoo doorweven met bijzonderheden omtrent bemoeijingen van andere ambassadeurs en vertrouwelijke mededeelingen aan onzen gezant, dat ze niet vatbaar zijn voor overlegging.

Er wordt gezegd dat wij aan Atjeh geen aannemelijke voorstellen zouden hebben gedaan. Dit is waarlijk niet te verwonderen; wij hebben geen middelen gehad om met Atjeh in aanraking te komen; wij dachten de gelegenheid tot het doen van voorstellen te Riouw te zullen vinden. Toen onze gezanten vroeger bij den Sultan gekomen waren om te onderhandelen, werden zij met een kluitje in het riet gestuurd; zij werden naar Batavia en naar Riouw verwezen, en toen de Atjehsche afgevaardigden te Riouw verschenen, kregen wij weer geen antwoord en werd ons gezegd: wij zullen over zes maanden antwoorden, want wij moeten bericht uit Turkije afwachten. Maar na zes maanden zullen wij zien of wij u een antwoord kunnen geven.

De geachte afgevaardigde uit Arnhem — en dit hoorde ik tot mijne verwondering — zou het nog beter gevonden hebben zoo wij met Amerika een tractaat in den aangeduiden zin hadden gesloten, in plaats van den oorlog te verklaren. Ik verneem nu van ter zijde dat de geachte afgevaardigde slechts hypothetisch heeft gesproken. Dan zal ik er niet over twisten, maar anders zou ik opmerken dat wij elkander niet verstaan, want ik meen dat het grondbeginsel van onze koloniale politiek steeds geweest is om vreemden invloed uit te sluiten waar wij ons gezag hebben gevestigd. Mogt de Kamer van een ander gevoelen zijn, dan zouden de Ministers geen dag langer aan het bewind mogen blijven, want zij zouden volkomen in strijd zijn met de inzichten der Kamer.

Eene andere zaak heb ik met niet minder bevreemding gehoord. De geachte afgevaardigde meent dat wij door de genomen beslissing de Nederlandsche vlag aan hoon hebben blootgesteld. Ik dacht dat al wat wij gedaan hadden juist ten doel had om de Nederlandsche vlag niet verder aan hoon bloot te stellen. De maatregelen moesten ook met spoed genomen worden om in geen conflict te komen, want in geval van eene Amerikaansche interventie zouden wij voorzeker ons tweemaal hebben moeten bedenken. Juist die eventualiteit moest vermeden worden.

De geachte afgevaardigde is teruggekomen op het punt der voorbereiding. Ik verwachtte dit niet na hetgeen daarover herhaaldelijk is gezegd. Voorbereiding in den bedoelden zin zou in mijn oog de grootste politieke misslag geweest zijn, die men kon begaan, de negatie van onze geheele koloniale politiek. Wij zouden daardoor den schijn aangenomen hebben als of wij onze beslissing min of meer afhankelijk zouden gesteld hebben van goed- of afkeuring. Wij zouden juist aanleiding gegeven hebben tot eene inmenging die wij moesten vermijden. Het komt mij voor dat het ontijdig inhalen van vreemden in deze zaak in hooge mate gevaarlijk zou geweest zijn. Dit neemt niet weg dat de noodige maatregelen waren genomen, want al onze gezanten waren aangeschreven een waakzaam oog te houden. Wij wisten toch dat vroeger pogingen waren gedaan om hulp te verkrijgen, en daarom meenden wij dat die pogingen konden herhaald worden. Onze gezanten werden aangeschreven om zoo zij daarvan iets bespeurden, terstond de noodige stappen te doen en mededeeling aan de Regering te geven.

Door verder te gaan of anders te handelen hadden wij gevaar geloopt eene Atjehsche quaestie te doen ontstaan, welke niet bestond; men verwijte dus der Regering niet dat zij geen voorbereiding deed plaats hebben.

De geachte afgevaardigde wenscht te weten welke in deze de houding van Engeland was. Zij was zoo vriendschappelijk mogelijk; de Engelsche Regering en bewindslieden hebben ons meer regt doen wedervaren dan wij van sommigen in deze Kamer ontmoeten; zij hebben schriftelijk en openlijk betuigd, dat Atjeh zeer ten onregte ons vijandige inzichten toeschreef en dat wij geene andere dan eene vredelievende politiek wenschen te volgen. Dit werd gezegd door de Engelsche agenten die, *in loco* zijnde, met onze politiek zeer goed bekend moesten zijn en die het door gedurige aanraking met den Gouverneur-Generaal volkomen konden weten.

De geachte afgevaardigde noemde het diplomatiek beleid niet gelukkig; ik weet toch inderdaad niet wat meer zou kunnen verlangd worden; wij hebben alle moeilijkheden die van de zijde van vreemde Kabinetten dreigden, weten af te wenden; wij zijn met deze in de beste verstandhouding gebleven, zoodat, moest ik morgen mijne plaats aan een opvolger inruimen, ik hem de zaken zou kunnen overgeven met de verklaring, dat met geen enkele Mogendheid eenige moeilijkheid bestaat. Als men zes maanden van vrij delicate onderhandelingen heeft doorgeworsteld, zes maanden van blokkade, die zoo vaak tot moeilijkheden leidt, dan mag dat wel worden gewaardeerd. Ik zeg dit niet uit zelfverheffing, maar de waarheid mag toch wel gezegd worden.

Omtrent de stappen van Frankrijk gaf ik reeds inlichtingen, en vertrouw dat het gezegde den geachten afgevaardigde uit Gouda de overtuiging zal hebben gegeven, dat op Singapore geen farce werd gespeeld, maar serieus gehandeld. Tevens acht ik het voldoende ter regtvaardiging van onzen consul-generaal, die in deze volgens plicht gehandeld en ons groote diensten bewezen heeft. Hij heeft gebruik moeten maken van de personen en middelen, die hij beschikbaar had. Het is zoo gemakkelijk niet instrumenten te vinden die geschikt zijn voor zekere diensten, en wanneer men zoodanig instrument heeft, moet men het wel gebruiken, behoudens maatregelen van voorzorg.

Na het gesprokene zal ik niets meer zeggen over de aanbeveling van den geachten spreker om het geestelijk opperhoofd als middelaar te erkennen. Ik geloof dat zulks de gevaarlijkste inmenging zou geweest zijn. Dat wij overigens gehandeld zouden hebben in strijd met de usantien van beschaafde natien, kan ik in geenen deele aannemen. Wij hebben alle middelen uitgeput om tot een vergelijk te komen met Atjeh, maar kwamen tot de overtuiging dat ons niets anders overbleef dan het bezigen van geweld. In plaats van den aangeboden olijftak verkozen zij het zwaard. Dat is de schuld van Atjeh, en niet de onze.

De zitting wordt verdaagd tot morgen ten 11 ure. Ten 3 ure zal alsdan eene openbare zitting worden gehouden tot het trekken der afdeelingen.

ZITTING MET GESLOTEN DEUREN.

Zaterdag 18 April 1874.

Voorzitter: de heer **Dullert**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 70 leden, te weten de heeren:

Stieltjes, Moens, Sandberg, Mackay, Brouwer, Bredius, van Lynden van Sandenburg, de Jong, Idzerda, de Roo van Alderwerelt, Cremers, Insinger, Rombach, Hingst, Kerens de Wijlre, van den Berch van Heemstede, van Akerlaken, van Houten, Teding van Berkhout, van Loon, van der Does de Willebois, Gevers Deynoot, Lenting, Dam, Oldenhuis Gratama, Kuyper, Schimmelpenninck van der Oije, van Harinxma thoe Slooten, Smitz, Arnoldts, Jonckbloet, Mirandolle, Kien, Heydenrijck, van Reenen, van Zuijlen van Nyevelt, Bergsma, Tak, Lambrechts, Blom, Schimmelpenninck, C. van Nispen tot Sevenaer, Lvyben, Storm van 's Gravesande, Fabius, de Bieberstein, Begram, Nierstrasz, van Foreest, Saaymans Vader, Godefroi, 's Jacob, Viruly Verbrugge, Mees, Haffmans, Wintgens, de Ruiter Zylker, Rutgers van Rozenburg, de Lange, van Wassenaer van Catwijk, Wybenga, Kappeyne van de Coppello, Smidt, van Kerkwijk, van Eck, de Bruyn Kops, Blussé, van Nispen van Sevenaer en van Kuyk.

GEOPEND TEN 11 URE.

Aan de orde is de voortzetting van de beraadslaging over de INTERPELLATIE VAN DEN HEER MESSCHERT VAN VOLLenhoVEN EN DE VAN REGERINGSWEGE OVERGELEGDE STUKKEN.

De heer **Schimmelpenninck van der Oye**: Ik zou het niet gewaagd hebben als jong lid van deze Vergadering het woord te voeren, indien ik niet zulk een goed voorbeeld voor mij had in ons jeugdig medelid, den geachten afgevaardigde uit Gouda. Drie verrassingen heeft hij *ons* bereid. Ik druk op het woord *ons*, omdat geen onzer voorbereid was op hetgeen hij gisteren in het midden bracht, terwijl ik gisteren toevallig van een der leden aan de overzijde, het voornemen van het lid uit Gouda vernam.

De eerste verrassing was de nieuwe basis waarop hij deze discussie geplaatst heeft, de tweede was de toelichting van den spreker, de derde was zijne motie. Ik herinner mij dat mijn leermeester, de heer Groen van Prinsterer, mij eens zeide: in zijne eerste rede zegt de spreker niet alles wat hij weet, toont hij niet zijne sterkste positie, dat doet hij eerst in zijne dupliek. Om nu de dupliek van den heer Kuyper uit te lokken, wensch ik hem een paar bescheiden vragen te stellen. Licht het zwaartepunt van den gedachtenloop des heeren Kuyper in zijne toelichting dan wel in zijne motie? Ik mag waarschijnlijk het eerste aannemen, daar hij ons met de zwartste kleuren afgeschilderd heeft de rampen, die over het vaderland zouden komen wanneer de oppositie thans optrad in de plaats van *dit* kabinet. Hij zal mij misschien tegemoet voeren: ik herzeg nogmaals: regt is regt, en ben slechts gedachtig aan het *» fais ce que dois, advienne que pourra »*.

Maar dan veroorloof ik mij eene tweede vraag, of zijne motie van zulk eene buitengewone politieke beteekenis is, — en dat nog wel slaande op het verleden en niet op de toekomst, — dat zijne motie noodzakelijk is om die ramp, zoo als spreker roerend schetste, over het vaderland te brengen.

Ik weet volstrekt de bedoeling niet van den heer Kuyper, ook niet of hij zijne motie zal intrekken, maar ik geloof dat, wanneer men de motie met de toelichting te zamen wil vatten, de geachte spreker bij zijne motie moet voegen: *» behoudens dat het Kabinet nog drie jaren aanblijft »*.

De heer **Gericke van Herwijnen**, *Minister van Buitenlandsche Zaken*: Mijnheer de Voorzitter! Bij de kennisneming van de stenographische aantekeningen van het gisteren door mij gesprokene, is mij gebleken dat er onderscheidene punten zijn, die niet door mij ter sprake werden gebracht of niet volledig genoeg werden behandeld, en die toch wellicht eenig belang konden opleveren. Door den Minister van Kolonien zal evenwel kunnen aangevuld worden hetgeen door mij niet gezegd werd, maar er is één punt door verscheidene leden ter sprake gebracht, waaromtrent ik mij verplicht reken aan de Kamer eenige inlichtingen te geven, namelijk de geheimhouding der stukken, die thans aan de Kamer zijn medegedeeld, nadat herhaaldelijk verklaard was dat die mededeeling niet wenschelijk was.

Zoo dikwijls de mededeeling van die stukken in overweging genomen werd, heb ik mij daartegen altijd moeten verzetten, omdat het onmogelijk was eenige stukken over te leggen, zonder daarbij tevens te treden op het terrein der zeer teedere aanrakingspunten der zaak met de buitenlandsche politiek, hetgeen mij hoogst bedenkelijk voorkwam.

Ik geloof ook niet dat het gewoonte is diplomatieke stukken over te leggen, zoolang de onderhandelingen waartoe zij betrekking hebben hangende zijn. Voor iedere Mogendheid zou dit gevaarlijk kunnen zijn, maar voor kleine Mogendheden is het dubbel onwenschelijk. Nu zal gebleken zijn dat de eigenlijk gezegde onderhandelingen met vreemde Mogendheden niet vroeger waren afgelopen dan in December van verleden jaar. Sedert dien tijd werd de mededeeling der stukken niet meer gevraagd, maar toen zich eene aanleiding aanbood om die stukken te kunnen overleggen, heb ik gemeend van verderen weerstand te moeten afzien en mijne toestemming te moeten geven tot de vroeger herhaaldelijk door de Kamer verlangde mededeeling. Ik wil dus wel bekennen, dat het mij eenigermate bevreemd heeft dat er thans van verschillende zijden eenige verwondering betoond werd over de gedane mededeelingen. Had ik dit kunnen voorzien, dan zou ik welligt nog in mijne vroegere oppositie volhard hebben.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Alvorens mijne rede te beginnen, wensch ik aan de Kamer mededeeling te doen van een telegram, gisteren avond van den generaal van Swieten ontvangen, en dat de aandacht der Kamer wel verdient. Het is gedateerd: Atjeh, 14 April, en is den 17den te Penang aangeboden, en luidt:

» Van de staten aan de oostkust was nog geen enkel bericht ontvangen. Aan de noordkust had, behalve Gighen ook Endjoeng de Nederlandsche souvereiniteit erkend.

» Den 11den dezer heeft de vijand een sedert lang aangekondigden aanval op onze legerplaats gedaan, waarvan hij zich veel succès en onze verdrijving had beloofd. Wanneer dit de maat moet zijn van 's vijands agressieve kracht voor de toekomst, dan is zij zeer gering. Ofschoon door de vijandige hoofden alle krachten zijn ingespannen, was de opkomst niet sterker dan ongeveer twee honderd man. De aanval werd gemakkelijk afgeslagen, met een verlies bij den vijand van 25 dooden, terwijl aan onze zijde slechts 3 ligt gekwest werden.

» De onderwerping bleef nog ontbreken, al schijnt de massa van het volk het vechten moede.

» Het logies voor de achterblijvende magt is bijkans voltooid. De hoofdmagt zal einde van April of begin van Mei op Java zijn."

Mijnheer de Voorzitter! Eene enkele opmerking naar aanleiding van hetgeen de Minister van Buitenlandsche Zaken zoo even in het midden heeft gebracht. Niet zonder aanleiding is door mij en den Minister van Buitenlandsche Zaken thans tot overlegging van stukken overgegaan. Bij de behandeling van de begroting is op den 18den Januarij in den anderen tak der Vertegenwoordiging door de heeren Rahusen en van Goltstein aangedrongen op overlegging der stukken in comité-generaal. Er was bij den loop dien de krijgsverrigtingen namen geen reden om nu niet de eerste gelegenheid aan te grijpen om aan het verzoek te voldoen. Eenigen tijd te voren zou daartegen nog bedenking hebben bestaan. Want al waren de bezwaren die de Minister van Buitenlandsche Zaken had op 1 December, opgeheven geweest, dan zou ik toch nog geen stukken hebben overgelegd in de phase waarin toen de oorlog verkeerde. De troepen waren op dat oogenblik eerst geland en ik achtte het daarom wenschelijk de zaak zoo weinig mogelijk in openbare discussie te brengen.

In de phase waarin de militaire occupatie nu echter verkeert, al is de oorlogstoestand ook al niet geheel opgeheven, vond ik het geraten om in overleg met den Minister van Buitenlandsche Zaken de stukken over te leggen en dat te doen bij de eerste gelegenheid.

Indien, Mijnheer de Voorzitter! de Regering geheel uit eigen beweging en zonder eene gelegenheid af te wachten de stukken had aangeboden, dan zou zij daardoor welligt aanleiding gegeven hebben tot de beschuldiging die haar nu wordt aangewreven, dat zij het debat op een ander terrein overbrengt.

Ik zal mij zooveel mogelijk bepalen tot hetgeen in geheime zitting behoort te worden besproken en laten liggen wat ik in de openbare vergadering zal behandelen.

De heer van Zuylen zou niet, zeide hij, in het debat zijn teruggekeerd eergisteren, wanneer de Minister van Kolonien hem daartoe niet had opgeroepen.

Eene kleine vergissing, Mijnheer de Voorzitter. De heer van Zuylen is het eerst opge-

staan, maar heeft zijne redevoering uitgesteld, omdat de Minister van Buitenlandsche Zaken nog niet tegenwoordig was. Ik kon hem dus geen aanleiding gegeven hebben om in het debat te treden. Maar dat daargelaten.

De geachte afgevaardigde uit Arnhem — en dat kon in comité-generaal gerust geschieden — heeft op nieuw, als ik mij zoo mag uitdrukken, voor Atjeh gepleit. Ik zeg dat niet in een slechten zin, maar hij heeft de zaak van een Atjehsch standpunt beschouwd. De graaf van Zuylen heeft als een hoofdargument gebruikt, dat er nooit groter inbreuk is gemaakt op een tractaat dan door ons, toen wij de landen, die tot Atjeh behoorden, krachtens het Siaktractaat, onder onze souvereiniteit bragten.

Is dat juist?

Ik herinner alleen aan het debat, hier gehouden in 1871. Toen stond de heer Nierstrasz zeer sterk tegenover dat beweren, want hij heeft betoogd uit het werk van Anderson, het geschiedkundig verhaal van Netscher en de Nota van den Minister van der Maesen van 1864, het onbetwistbaar regt van Nederland om zich op de Oostkust van Sumatra tot Temiang te vestigen.

Anderson heeft, na het onderzoek in 1823, op last der Britsch-Indische Regering ingesteld, geconstateerd dat het gebied van Siak de geheele Oostkust tot en met Temiang omvatte.

Derhalve waren het de Atjehers, die telkens in onze bezittingen binnendrongen en daaruit onder anderen in 1864 gerefouleerd moesten worden.

De heer van Zuylen heeft zich beroepen op de Engelsche nota's. Wat was haar geest en strekking? Vrees voor uitbreiding van ons gezag op Sumatra's Oostkust, niet *pour les beaux yeux* van Atjeh, maar in de onderstelling dat wij cultuur-monopolien en differentiele regten zouden invoeren. Die nota's waren het gevolg van de klachten der kooplieden uit de Strait-Settlements.

Op mijn geheugen afgaande, zou ik gezegd hebben dat de Engelsche Regering zich over de aanranding der integriteit van Atjeh nooit had uitgelaten; ik wist zeker dat daarvan in de Nota van den graaf van Zuylen geen sprake was; maar toen ik gisteren-avond de stukken inzag, bemerkte ik dat het toch, en met mij, was gebeurd. Daarom is het van belang, dat ik de stukken even heb kunnen nazien.

Dat de Engelsche Regering zich in den door den heer van Zuylen bedoelden geest heeft uitgelaten, blijkt uit eene aantekening, die bij eene vroegere gelegenheid aan de Kamer is overgelegd, betreffende een gesprek van den Engelschen secretaris Ward, *chargé d'affaires* alhier, met den Minister van Kolonien. Er was op dat oogenblik geen Minister van Buitenlandsche Zaken, alleen een tijdelijke, de heer van Kattendyke, en die wenschte over de zaak niet te spreken en haar liever aan mij over te laten.

Volgens de aantekening, welke destijds aan de goedkeuring van den Engelschen secretaris onderworpen en later door den Minister van Buitenlandsche Zaken naar Londen gezonden is, schijnt de heer Ward eene dergelijke opmerking gemaakt te hebben. Het blijkt niet uit zijn betoog, maar uit mijn antwoord, dat nog al curieus is met het oog op deze discussie, want het is er als voor uitgeknipt.

Ik zal er het volgende uit voorlezen:

» Wij willen (op Sumatra's Oostkust) orde en veiligheid bevorderen, trachten onderlinge verschillen en oorlogen van de Kustlanden op minnelijke wijs te beëindigen en den nadeeligen invloed van Atjeh, zuidelijk van Kaap Temiang, tegen te gaan, zonder iets te kort te doen aan de regten van Atjeh, *dat wij niet ten geschenken zouden willen ontvangen.*»

Ik zal straks in de gelegenheid zijn aan te toonen, dat diezelfde gedachte bij mij heerschte toen ik hier de eerste maal in de Kamer zeide: het is wensch noch doel, ons gezag in het noorden van Sumatra uit te breiden.

Als een tweede bewijs dat wij de regten van Atjeh gekrenkt hebben, haalt de heer van Zuylen aan, dat wij Edi gedeblokkeerd hebben, dat wij ons bemoeid hebben met de twisten tusschen de Staten onderling. Maar na de tractaten van 1824 en 1871 moesten wij wel wat doen, en wat wij te doen hadden is door den heer van Zuylen bij eene vorige gelegenheid gezegd: het was niet de uitoefening van suzeriniteit of souvereiniteit, maar eene soort van politie-toezigt in de wateren van Atjeh, dat ons was opgedragen.

Wanneer de geachte spreker uit Arnhem zegt: het bewijs is geleverd, dat wij telkens

agressief tegen Atjeh gehandeld hebben, — dan kan ik dit niet anders beschouwen dan als een verkeerd begrip van en een reageren tegen het Siak-tractaat, dat hier in de Kamer en bij het tractaat van 1871 van alle zijden is goedgekeurd.

Ik moet haast denken, dat ik op een ander punt den geachten spreker uit Arnhem niet goed verstaan heb; ik heb van hem de woorden opgeteekend: de Staatjes, die eerst deel hebben genomen aan den oorlog, hebben zich thans aan ons onderworpen, en dat in verband met het Siak-tractaat. Ik begrijp daar niets van, want de Staatjes, die zich thans aan ons onderworpen hebben na eerst oorlog tegen ons te hebben gevoerd, behooren tot het Rijk van Atjeh, en dat heeft met het Siak-tractaat hoegenaamd niets te maken.

De grieven, die in de Nota voorkomen, zegt de geachte spreker uit Arnhem, zijn nooit aangevoerd vóór 1857. Wat was het doel van die nota? Men heeft beweerd, dat het doel was eene acte van beschuldiging tegen Atjeh in te brengen; volstrekt niet, maar bij de totale onwetendheid, die in de Kamer en daarbuiten bestond over onze betrekkingen tot Atjeh, heb ik de zaak van vroeg af laten ophalen, ten einde die betrekkingen voor een ieder duidelijk te maken. Ligt in de Nota eene accusatie tegen Atjeh, men kan er even goed in zoeken eene accusatie tegen ons zelf, want ik ben overtuigd, en deel in dat opzigt volkomen het gevoelen van den geachten spreker uit Delft, dat, zoo wij het tractaat van 1824 beter hadden uitgevoerd, zoo de orders uit den Haag beter waren opgevolgd, als men onze marine beter had laten werken en de Atjehers, waar zij zich te buiten gingen, had gerefoleerd, dat het dan, zeg ik, nooit tot dezen oorlog zou zijn gekomen. Ik heb het dikwijls gezegd, aan aanschrijvingen heeft het niet gefaald, maar zij zijn niet opgevolgd.

Welke waren de grieven tegen Atjeh vóór hetgeen te Singapore geschiedde? De grieven waren dat de kusten en zeeën door de onderlinge oorlogen werden onveilig gemaakt, dat de eene radja de havens van zijn buurman blokkeerde en vaartuigen onder Europesche vlag aanhield, dat de schepen als zij strandden werden beroofd. Waren dat grieven die eene oorlogsverklaring wettigden? Volstrekt niet. Dit alles had door eene betere handhaving van de politie in de wateren van Atjeh kunnen voorkomen worden, maar dat is niet geschied.

Reeds van af het jaar 1863 — men kan het archief van mijn Departement nazien — heb ik herhaaldelijk en uit volle overtuiging den Gouverneur-Generaal geschreven, dat men niet verder moest gaan dan de Atjehers, waar zij zich aan de oost- of aan de westzijde binnen ons gebied vertoonden, te refouleren. Men bedenke ook dat het van 1863 tot 1866, zoolang Palmerston en Russell aan het hoofd van zaken in Engeland stonden, ook uit een politiek oogpunt geen zaak was, verder te gaan.

Lang vóór dat er sprake was van het verraad en de trouweloosheid van Atjeh, bestonden zegt men, plannen om daar onze souvereiniteit te vestigen. Bij wie? Welke souvereiniteit? En in welke mate?

Het is bij de behandeling van het tractaat van 1871 hier gezegd, dat uitbreiding van ons gezag over Atjeh er het gevolg van zou zijn. Misschien, Mijnheer de Voorzitter, was ik te veel doordrongen van hetgeen ik zelf gedaan heb en van den weérzin die tegen eene aggressive politiek bij mij bestond, dat ik — ik erken het — dit niet in het tractaat gezien heb. Wel heb ik toegejuicht dat de reserves waren weggenomen, dat wij voortaan, als een of andere staat van Atjeh zich te buiten ging, niet bang zouden behoeven te zijn om dien staat, gelijk vroeger Amerika en Engeland gedaan hebben, te bombarderen, maar de zucht tot vestiging van souvereiniteit heb ik er niet in gezien. Maar de onmogelijke positie, die wij gekregen hadden, de verplichting tot handhaving van onze regten, zij hebben ons, gelijk ik straks zal aantonen, er toe geleid om te vorderen dat ons oppergezag zou worden erkend.

Onze eigene handelingen gaven, zegt de heer van Zuylen, reden om vreemden invloed in te roepen. Wanneer hebben onze handelingen daartoe aanleiding gegeven? Men zie de Nota. Atjeh is niet begonnen in December 1872, maar heeft sedert jaar en dag getracht den steun van vreemden invloed in te roepen. En waarom, hoor ik mij reeds toevoegen, dan toen zoo gerust gebleven en later niet? Mijnheer de Voorzitter, de Regering is er ook later gerust onder geweest. Den 24sten December 1872 — weinig tijds dus vóór de gebeurtenissen van Februarij 1873 — telegrafeerde de Gouverneur-Generaal:

»Sultan Atjeh heeft een maand geleden brief aan Sultan Turkije gezonden, welligt kan U. E. inhoud vernemen en op antwoord invloed uitoefenen." Dit maakte ons niet ongerust;

ik zal zoo aanstonds zeggen waarom. Een telegram van 26 Januarij 1873 berigtte: » Atjeh zendt gezant naar Frankrijk, waarschijnlijk door den rijksbestierder buiten den Sultan om." Wij hebben de legatien te Parijs en in Turkije gewaarschuwd en hun gezegd: » Ziet dat gij er achter komt, weest op uwe hoede." Maar hij die zich bezig houdt met de koloniale politiek, weet dat men het gevaar niet te duchten heeft van de *home-governments*, maar van vreemde *agenten*. Men denke aan Raffles, Brooke en anderen, die naderhand door hunne gouvernementen zijn gesteund. Toen dus uit Indie het berigt kwam, dat de Atjehers zich tot de agenten van vreemde Mogendheden gewend hadden en dat deze aan hunne voorstellen het oor leenden, werd de zaak bedenkelijker. Maar daarom zou er nog geen reden geweest zijn om aan Atjeh opheldering en voldoening te vragen, indien niet het Atjehesch gezantschap met ons in onderhandeling getreden was.

Heeft men vóór het gebeurde te Singapore aan Atjeh eenige redelijke voorwaarden gesteld? De nota en de verschillende redevoeringen van den Minister geven het antwoord. Men kon niet in onderhandeling treden omdat men door het gebeurde te Singapore overvallen werd. Ook ik achtte, na kennisneming van vroegere stukken, het in onderhandeling treden niet onmogelijk. Wat is toch gebeurd? Het is bekend, want het is gedrukt. In 1857 wilde de Sultan van Atjeh het tractaat, waarover generaal van Swieten met den Sultan onderhandeld had, eerst niet teekenen, omdat het niet was een of- en defensief tractaat. Bij de ratificatie van het tractaat door den admiraal Fabius, is de Sultan daarop met kracht teruggekomen. Behoef ik te zeggen welk het antwoord was van den generaal van Swieten en den admiraal Fabius? Een of- en defensief tractaat met u, wat kunt gij leveren? Dit antwoord is zeer duidelijk. Maar waren wij in 1857 niet gebonden geweest door de reserves, dan had men toen kunnen zeggen tot den Staat, die vroeg een of- en defensief tractaat: tusschen dit en het protectoraat il n'y a qu'un pas. Maar wij waren gebonden door de reserves, en van daar dat de Gouverneur-Generaal den generaal van Swieten geen vrijheid tot handelen kon geven. Het verlangen, in 1857 door den Sultan van Atjeh uitgesproken, gaf mij evenwel reden om te meenen, dat men nog tot een tractaat zou kunnen komen.

Waarom, vraagt de geachte spreker uit Arnhem, niet het voorbeeld van Zweden gevolgd en met Atjeh een tractaat aangegaan waarbij het zich verbond geen tractaat met anderen te sluiten? De geachte spreker weet of kan weten, dat zoodanige tractaten niet meer gerespecteerd worden. Het is o. a. niet geëerbiedigd door Amerika tegenover Engeland. Zou Amerika het dan tegenover ons geëerbiedigd hebben?

Men is ook gekomen op hetgeen men heeft genoemd de naïviteit van den resident van Riouw en den kommandant van de *Marnix*.

Ook ik had wel gewenscht dat de kommandant van de *Marnix* den sjabandar meer in 't oog had gehouden. Er zijn samenkomsten geweest in het logement waar beiden logeerden, en als men nu Oostersche onderhandelingen kent als ook de tafereelen die werden opgehangen van den toestand in Atjeh, dan meen ik dat, wat later ook gebeurd zij, de sjabandar ook toen met twee, ja zelfs met drie kaarten speelde. Waren wij niet tusschenbeide gekomen, hij zou met den resident van Riouw zijn doorgegaan. De hoop der Atjehers bestond alleen daarin, gelijk nu duidelijk is gebleken, dat Rachman bij tijds in Konstantinopel steun zou vinden; dat Turkije de soevereiniteit over Atjeh zou erkennen vóór wij er bij waren. Altijd en altijd tijd te winnen, dat was het doel. Men moet den resident niet te hard vallen dat hij bedrogen is geworden.

Overigens, ik zeg het in comité-generaal, van de 10 malen dat er onlusten zijn in onze Oost-Indische bezittingen zijn 8 malen de ambtenaren door onhandigheid de schuld. De geheele historie van Benkoelen was de schuld der ambtenaren; maar de familien der vermoorden wonen hier te lande, men kan dus zulke zaken niet in het publiek zeggen.

Wie zou niet hebben gewenscht dat de resident van Riouw meer achterdochtig ware geweest? Maar in ieder geval is de Minister, die eerst maanden later van de zaak kennis krijgt, daarvoor aansprakelijk?

Misschien — zegt de geachte afgevaardigde uit Arnhem — ware het, goed beschouwd, beter in Gods naam dan een tractaat van Amerika met Atjeh, dan de tegenwoordige toestand. Ook ik zeg *MISSCHIEN*, maar zeker zag ik dan liever den graaf van Zuylen de verantwoordelijkheid dragen. Ik zou wel eens willen hooren wat van deze en van gindsche

banken, wat in den lande ware gezegd bij het sluiten van zoodanig Amerikaansch of Italiaansch tractaat. Neen, ik meen nog steeds dat men moet vasthouden aan de denkbeelden van Elout, Falck, Fagel, van den Bosch en Baud, dat wij allen vreemden invloed op Sumatra moeten weren, liever wat opgeven elders in den Archipel.

De constante politiek van Amerika, zegt de heer van Zuylen, is geen vestiging: ik zal straks daarvan eenige staaltjes meedeelen.

Onze vlag zou in gevaar gebragt zijn van gehoond te worden. Heeft de Regering daartegen niet gewaakt? Gesteld dat een Amerikaansch eskader ter reede van Atjeh ware gekomen; welke waren dan de pertinente bevelen der Regering?

Zoo mogelijk vreemde inmenging te voorkomen en daartegen te protesteren. Dan was de vlag niet gehoond en dan was het de taak onzer diplomatie geworden.

Verscheidene geachte sprekers hebben op het telegram van 9 Maart gezinspeeld, volgens hetwelk de minister te Washington had gezegd: »dat hem omtrent de handelingen van den consul niets bekend was en dat hij inquiries zou nemen."

Men heeft hier toen niet verzuimd, onmiddellijk den Gouverneur-Generaal te telegrapheren. Doch nu vestig ik de aandacht op de positie van de Regering. Al had zij op 9 Maart geweten, dat er niet alleen inquiries zouden genomen worden, maar zelfs dat er last was gegeven tot onthouding, dan was men immers toch doorgegaan.

Wat was de quaeatie, geheel afgescheiden van buitenlandsche bemoeijingen? Dat wij opheldering moesten vragen omtrent de handelingen van Atjeh. Wanneer wij omtrent hetgeen, na het gebeurde te Riouw, na de op onzen bodem genotene gastvrijheid, door de Atjehsche gezanten te Singapore gedaan was, geene opheldering hadden gevraagd, dan hadden wij wel wag kunnen gaan uit Indie! Het zou dan ook in den loop van zaken niets veranderd hebben, wanneer de Indische Regering onmiddellijk vernomen had dat de Amerikaansche regering den 14den Maart bevelen tot onthouding had afgezonden.

De expeditie was op 14 Maart gereed te vertrekken, de Gouvernements-commissaris was Singapore reeds gepasseerd; het was hem bekend dat Atjeh zich op het sterkst wapende: moest men toen teruggaan? Wie zou de verantwoordelijkheid daarvan op zich genomen hebben en welke reden zou er voor geweest zijn? Het was immers juist, wat de Gouverneur-Generaal in zijn eersten brief van 25 Februarij schreef: »Ook al hadden wij de zekerheid dat van Amerika niets te vreezen was, de handelingen van Atjeh zouden ons toch dwingen om opheldering en voldoening te vragen".

De Kamer weet dat ik wilde dat men beginnen zou met het zenden van schepen en het vragen van inlichtingen. Doch in Indie is men daar tegen opgekomen en in overeenstemming met den Raad van Indie, de kommandanten van leger en vloot heeft de Gouverneur-Generaal besloten direct tevens eene troepenmagt te zenden. Was dat goed gezien? Het is zoo moeilijk zich daaromtrent een oordeel te vormen. Als de eerste expeditie haar doel bereikt had, en ik heb het eergisteren reeds gezegd hoe weinig het gescheeld heeft, dan zou niemand eene aanmerking hebben gemaakt. Maar dit daargelaten. Stel dat de eerste expeditie niet in Maart, maar eerst in November ware afgezonden, wat zou men dus gezegd hebben indien zij gestuit ware op de verdedigingswerken, in het afgeloopen jaar door de Atjehers, goede aardwerkers als zij zijn, opgeworpen? Immers dit, grij hebt ze een geheel jaar tijd gegeven, terwijl anders de bataillons, die de generaal Kroesen voldoende rekende, in een oogenblik de zaak hadden kunnen beëindigen.

Ik hoor daar zeggen, Mijnheer de Voorzitter, dat de generaal Kroesen zeide, dat men de kracht van den vijand niet kende en dus niet zeggen kan dat er eene voldoende krijgsmagt aanwezig was. Ja, dat laat men nu sterk klinken, maar vraagt het aan den generaal Weitzel, die expedities mede gemaakt heeft; wanneer kent men het vijandelijk land in Indie? Als men op de kaart het terrein ziet waar den 25 en 26 December zoo gevochten is en dat waar men op den 6den Januarij versterkingen gevonden heeft bij de missigit, die vroeger niet bestonden en die men niet had kunnen zien hoewel men er een maand lang vlak bij gelegen had, dan springt de moeilijkheid van zulk een krijg in 't oog. De kolonel de Roy van Zuiderwijn heeft eene versterking met de punt van de bajonet moeten nemen omdat hij ze van geen kant kon omtrekken. Deze week heb ik een zeeofficier bij mij gehad, die den 6den Januarij nog in de sloepen was, en die s'avonds voor die versterking komende tot den kapitein

van Daalen, den tijdelijken chef van den staf, zeide: Wij kunnen er nu nog niet in, nu zij leeg is, zoo was zij versperd, hoe zijt gij er ingekomen? De kapitein van Daalen heeft daarop geantwoord: Le Bron was vooruit, wij hebben hem troepen achterop gestuurd en hem zoo er in geperst. Ik wil niet spreken over die enquête, maar ik durf de uitspraak doen dat, als er bij de eerste expeditie de helft van het beleid was geweest, dat bij de tweede expeditie is in acht genomen, wij welligt den 10den April in den kraton geweest waren.

Eindelijk heeft de geachte spreker uit Arnhem eene zeer gewigtige vraag aan de Regering gesteld; wat is uwe politiek in de buitenbezittingen op Borneo, Celebes en elders? Zoo weinig uitbreiding als mogelijk is. Ik ben in den laatsten tijd in de gelegenheid geweest elke poging daartoe te weêrstreven. Het is soms zeer moeilijk, wij zien het weder op de westkust van Borneo, waar men ons zonder reden heeft aangevallen; en wij moeten ons daar toch verdedigen.

Ik wil der Kamer wel dit zeggen, omtrent een ander deel van den Archipel waarop tegenwoordig het oog van Europa en dat van Australië bijzonder gevestigd is, dat is Nieuw-Guinea. Er gaat bijna geen maand om of wij krijgen een bericht, dat van Australië uit daar nederzettingen beproefd worden. Wanneer in dat gedeelte, waar onze vlag nog niet waait, nederzettingen komen dan zal ik mij er niet tegen verzetten. Het gaat boven onze krachten. Maar het gedeelte van Nieuw-Guinea, waar onze vlag waait zal, zoodra wij weder vaartuigen beschikbaar hebben, van tijd tot tijd door onze oorlogsschepen bezocht worden.

De admiraal Fabius heeft herinnerd aan eene expeditie in het Siaksche in 1864, en heeft toen ook gesproken over Atjeh.

De geachte spreker zal zich herinneren dat toen alleen sprake was om Atjehërs uit ons gebied te refouleren, maar dat het nimmer in de gedachte gelegen heeft om Atjeh aan te vallen. Om aan te toonen dat niet gedaan is wat de geachte spreker had aangeraden — ik zou er in comité-generaal niet over spreken, maar de noodzakelijkheid om dit nu wel te doen zal de Kamer uit hetgeen voorafging wel bevroeden — is de geachte spreker teruggekomen op hetgeen hij had voorgesteld omtrent den aanbouw van twee stoombarkassen.

Ik heb de stukken hierover geraadpleegd, en gezien dat de heer Fabius had voorgesteld twee stoombarkassen te Soerabaija te laten maken, die volgens de begroting op twintig of een en twintig duizend gulden het stuk zouden zijn gekomen. Die stukken zijn hier in handen gekomen van den Minister Pels Rijcken en daarna bij den Minister van Kolonien. Het maken van die stoombarkassen is niet geweigerd, maar zij werden hier gemaakt voor de helft van den prijs die zij in Indie zouden kosten. Behalve die van de schepen van het auxiliair eskader waren in Indie, toen de oorlog uitbrak, vijf stoombarkassen.

Waar het nu echter meer op aankomt is dat de Gouverneur-Generaal getelegrapheerd heeft: De toestand der marine is treurig.

Mijnheer de President! Ik vond den toestand ook niet mooi, en ik heb — zoover ik dit in publieke zitting kon zeggen — dit in de Kamer erkend.

Bij gelegenheid van de discussie over hoofdstuk IX, heb ik gezegd: Wie de schuldige is, weet ik niet, en ik heb het daarbij gelaten, maar nu de geachte afgevaardigde uit Amsterdam zegt, dat dit enkel en alleen de schuld is van den laatsten Minister van Marine nu antwoord ik: neen!

De primitief aanleidende oorzaak is geweest het niet genoegzaam zorgen voor de Indische militaire marine, dat begonnen is onder den Minister Pels Rijcken, die, natuurlijk met eene zeer goede bedoeling, heeft tegengegaan dat de schepen werden gebouwd die ik op stapel had willen zetten. Er was hier een aantal kleine schepen van de vierde klasse, die aan Indie overgedaan konden worden, en door eenen brief van den Minister van Marine aan zijn ambtgenoot voor Kolonien, waarin stond: wees maar gerust; wij zullen voor de Indische militaire marine zorgen — is men ingeslapen. Ook schreef de Minister van Marine dat hij genoeg materieel had, maar dit materieel is erg tegengevallen. Dit was de eerste oorzaak.

De tweede oorzaak is het verminderen van het auxiliair eskader door den Minister Brocx. De heer Brocx heeft er over geschreven aan den Minister van Kolonien, de Minister van Kolonien aan den Gouverneur-Generaal en de Gouverneur-Generaal aan den Schout bij Nacht Andreae, die zeide, dat het eskader met twee schepen kon verminderd worden,

De Indische militaire marine, 't kan niet genoeg gezegd worden, komt voor verantwoording van den Minister van Kolonien.

Wat is er nu gebeurd? Toen het auxiliair eskader minder werd, is er gevraagd om vier schepen 4de klasse, volgens plan van den heer Andreae.

Ik herinner wat ik in 1865 gedaan heb; de aanvraag was er, maar geen plan; toen heb ik den directeur van scheepsbouw bij mij ontboden, de schepen zijn gemaakt en weggezonden. Vervolgens is den heer Andreae verzocht een plan te maken; men is daarmede in Indie een jaar bezig geweest, en toen 't hier kwam zeiden de ingenieurs dat er niets van deugde. Toen is het hier opgedragen, en na er zes maanden mede bezig te zijn geweest, heeft mijn voorganger de schepen besteld en heb ik niets anders gedaan dan bij het afmaken spoed te zetten.

Nu moge het waar zijn dat er twee verantwoordelijke Ministers waren, maar de schuld komt voor rekening van de circumlocutie.

Toch, Mijnheer de Voorzitter, kan men met slecht materieel veel doen. Dat is bewezen. Het slechtste schip toch, dat geen uur meer zou drijven, drijft nog. *De Briel*, *de Coehoorn*, *de Maas* en *Waal*, de slechtste van allen, liggen nog op post op de Oostkust van Sumatra.

Even als bij het aanvoeren van bataillons komt het veel aan op den kommandant. Als men ziet wat Boogaert en anderen met hunne schepen doen, en dat met andere journalen vergelijkt, dan ziet men het onderscheid. Ik heb daarom den chef van het personeel opgedragen om niet te letten op ancienniteit, maar de *knapsten* te kiezen als kommandanten op die vier nieuwe schepen die nu weggaan.

Ik heb nog den heer van Nispen te beantwoorden, die mij er eene beschuldiging van maakt dat ik naast den Minister van Marine ben gaan zitten, en dat ik ben *blijven zitten*.

Van het oogenblik af dat ik opgetreden ben heb ik voor de Indisch-militaire marine zorg gedragen en de Minister van Marine heeft oogenblikkelijk aan mijne eischen toegegeven.

De Watergeus, *het Metalen Kruis* en *de Zeeland* zijn gezonden. Het eenig verschil tusschen den Minister van Marine en mij was, dat ik *de Prins Hendrik* had willen zenden, maar ik heb ingezien dat ik mij aan de geopperde bezwaren moest onderwerpen.

Zoo knoopt zich daaraan vast de klagt — en daarom behandel ik dit punt ook liever in comité-generaal — dat er te weinig munitie was. Dit staat in 't proces-verbaal. Maar het is gebleken dat de admiraal zich heeft vergist; een latere brief bewijst dit. In den beginne heeft men echter de munitie misbruikt. Puntgranaten zijn niet bestemd om tegen bamboes en klapperboomen te worden gebruikt; die kosten te veel geld, daarvoor kan andere munitie dienen. Op alle schepen was eene uitrusting aanwezig van 100 projectilen per stuk volgens de bestaande voorschriften.

De geweren waren er sedert bijna een jaar, maar niet ingeschoten. Dat heeft men in eene maand gedaan, waarom niet acht maanden vroeger, dan zouden 8000 man eerder gewapend zijn geweest.

Van het oogenblik dat ik aan het bewind gekomen ben, heb ik buitengewone middelen gevraagd; nu weder. Toen men mij berigtte, dat men 18 000 geweren had en het daarmede vooreerst wel kon doen; heb ik den chef der betrokken afdeling last gegeven om tot 40 000 geweren te laten aanmaken, dewijl er, zoo als hij mij op mijne vraag antwoordde, 28 à 30 000 man in Indie aanwezig zijn. Het heeft dus aan mij niet gelegen.

Ik kom op tegen hetgeen het geachte lid heeft gezegd over gebrek aan leeftogt. Bij den treurigen indruk dien de enquête op mij gemaakt heeft, verheugde het mij echter dat alle getuigen daaromtrent eenstemmig dachten, dat de geneeskundige dienst en de intendance *uitnemend waren*.

Waarom heb ik dit in comité-generaal behandeld? Ik wensch aan de Kamer een verzoek te doen. Wanneer zij meent, dat er voor het een of ander niet voldoende gezorgd is, zij gelieve dit, hetzij in comité-generaal, hetzij in de Commissie van Rapporteurs, bij gelegenheid van de behandeling der credietwetten, den Minister te doen kennen, maar men verkleine niet in het openbaar onze magt die nu ageert. Men bedenke toch dat de Singapoorsche bladen daaraan bekendheid geven in Atjeh. De Atjehers zijn een raar volk; zoo als dit mij bleek, zou ik het nooit gedacht hebben. Uit een brief van den generaal van Swieten persoonlijk aan mij, bevestigd door een rapport heden nacht per mail ontvangen,

blijkt dat de iman van Lepong een der Staten ter noordwestkust van Sumatra, zich alleen onderworpen heeft omdat hij heeft gezien dat wij sterk genoeg waren. Hij had zich daarvan overtuigd door een bezoek een paar maanden geleden gebragt in ons kamp, nadat hem daartoe door den generaal, door tusschenkomst van den adsistent-resident Kroesen, aan wien de iman dat gevraagd had, verlof was verleend. Toen deze nu onze troepen, onze kanonnen en achterlaadgeweren, deze vooral, zeer naauwkeurig bezien had, wilde hij zich onderwerpen. Had hij gezien dat wij niet zoo sterk waren, hij zou zich, zoo als hij zeide, niet onderworpen hebben.

Het is dus tegen ons belang als in de openbare zitting gesproken wordt van eene vloot die niet drijft, van geweren die niet deugen of er niet zijn. De Regering is tot alle inlichtingen en verbeteringen bereid, maar men bespreke dat *in het geheim*.

Gisteren heb ik reeds in weinig woorden aan den geachten afgevaardigde uit Gouda gezegd, dat de stukken, ook wanneer ze niet geheim zijn, maar niet geschikt zijn om te worden overgelegd.

Het overzicht zou incompleet zijn en zulk een incompleet overzicht kan men van mij niet verwachten. Ik heb bovendien gisteren avond de nummers nagegaan, die ik volgens de opgave van den geachten spreker had aangeteekend, en in sommige van die stukken komen slechts een paar regels van bijzonderen aard voor, maar dat weinige is voldoende om te maken dat het tegen 's lands belang is, dat het stuk publiek worde. De Regering moet dat stil houden. Als ik mijn wensch had zou ik niets liever zien dan dat het discours, dat ik op het oogenblik houd, morgen gedrukt wierd; maar als men op deze plaats staat, heeft men nog iets anders in acht te nemen dan zijne ijdelheid, dan het verlangen om zich voor zijn persoon geregtvaardigd te zien.

Door den heer van Nispen zijn aan de Regering vijf vragen gedaan.

Zal er eene nieuwe expeditie plaats hebben in het volgende jaar?

Er is mij niets van bekend. Ik wist tot gisteren avond niet officieel, al had ik het ook zien aankomen, dat de troepen met 1 Mei zouden weggaan. Ik wist ook niet wat er zou achterblijven. Ik weet het nu door de mail van gisteren. De regter en linker 3de en 9de halfbataillons blijven achter met vestingartillerie en sappeurs, gezamenlijk een 3000 man, onder kolonel Pel.

Wordt de blokkade opgeheven in de staatjes die onze souvereiniteit erkennen?

Welk voordeel zouden zij er van hebben zich te onderwerpen, vraag ik, als men hen onder blokkade hield? En hoe zou men, als de Nederlandsche vlag daar waait, dit tegenover de vreemde mogendheden verantwoorden? De blokkade is dus opgeheven, maar de invoer van oorlogscontrabande is verboden.

Denkt de Minister een volgend jaar over het noodige personeel te kunnen beschikken?

Er is op het oogenblik een overcompleet in Indie. Ik heb, toen ik zag uit het telegram dat publiek is gemaakt, dat de eerste halve brigade van Padang was opgeroepen, aan den Gouverneur-Generaal geseind: Wees bedacht op de formatie van eene reserve. Ik heb er op gewezen, omdat ik wist dat de noodige troepen voorhanden waren, men kon namelijk de garnizoenen op Java vervangen door Maduresche barissan, die gewapend was met achterlaad geweren en met de eerste expeditie mobiel te houden was. Voorts waren er, en dat heb ik den Gouverneur-Generaal geseind, 1200 man op dat oogenblik stoomende, zoodat de gelegenheid bestond om eene reservebrigade te formeren. De Gouverneur-Generaal heeft er op geantwoord, dat hij er op bedacht was.

Toen ik zag, dat de tweede halve brigade van Padang vertrokken was, heb ik den Gouverneur-Generaal gevraagd of hij 400 mariniers, die gereed stonden, wilde hebben, direct op Padang. Ik heb daarop antwoord gekregen van generaal van Swieten, nadat de kraton genomen was: Geen mariniers en geen verdere uitzending van troepen.

Er is, als men de verliezen aan cholera en de gekwesten aftrekt, nog een overcompleet van plus minus 1500 man, Europeanen. De werving wordt krachtig voortgezet, omdat wij boven de gewone formatie 3000 man moeten hebben, die in bezetting moeten blijven. Van daar dat de Regering, niettegenstaande dat overcompleet, voortgaat met al te nemen wat zij krijgen kan. In plaats van, nu er een overcompleet was, uitvoering te geven aan het denkbeeld om de Indische brigade op te rigten, waartoe het Koninklijk besluit genomen is, worden de troepen die aangeworven worden naar Indie gezonden.

Wij hebben de premien niet verminderd en alleen weggenomen wat niets gaf dan veel onkosten, het verbond van twee in plaats van zes jaren. Wat de werving betreft, wij hadden een slecht jaar, omdat het een zachte winter was, maar het begint nu al beter te worden. In deze en de volgende maand gaan er weer 400 man heen.

De invloed op het Nederlandsche leger. Daaromtrent zal de Minister van Oorlog wel eens mededeelingen doen.

De annexatie-quaestie. Daarover wensch ik mij in publieke zitting uit te laten. Het is toch natuurlijk het plan om over de voornemens der Regering in het openbaar te spreken.

De eerste vraag van den geachten spreker uit Gouda, betreffende de overgelegde stukken is reeds beantwoord.

Verder heeft die geachte spreker gevraagd naar het mailrapport van den Gouverneur-Generaal. Maar dat mailrapport heeft de Kamer; daarin staat niets anders dan: hiernevens de brief van den Gouvernements-secretaris over het uitstel der zending van de heeren Schiff en van de Wall. Anders niets. Dat is het mailrapport.

De kopij van het Honkongsche telegram. Ik heb het nooit gezien; ik weet er niet meer van dan wat staat in den brief van den Gouverneur-Generaal van 4 Maart: »Sedert ontving ik van eene belangstellende zijde de vertrouwelijke mededeeling" enz. Verder heb ik er niets van gezien. Ik heb er ook geen belang in gesteld, voornamelijk omdat ik vermoedde dat de Gouverneur-Generaal het zelf niet gezien heeft; ik heb aan het geheele bericht weinig waarde gehecht, zoo als men zien kan uit mijn antwoord op het telegram waarin door den Gouverneur-Generaal gevraagd werd: wat doet de Amerikaansche Regering?

In de derde plaats. De geachte spreker uit Gouda vraagt wie in de instructie van den heer Schiff bedoelde »benden" zijn. Ik heb dat stuk niet gesteld en zeker weet ik het niet. Maar bij de Regering — ik heb het laten nagaan — is nooit iets bekend geweest van officiële klagen van belanghebbenden in de Straits. Ik meen dus dat dit moet zien op die staatjes, zoo als Passeh, Pedir en Edi, die kwamen klagen over elkander en over Atjeh, hetgeen ook uit de laatste phrase is op te maken. Maar zekerheid heb ik niet.

Eindelijk de statistiek van de Atjeesche rooverijen. Ja, als men de nota goed leest, zal men begrijpen, dat wij er weinig van wisten, maar zeer zeker hebben wij geen statistiek.

Dit zijn de vragen van den geachten spreker uit Gouda. Daarop heeft die geachte spreker met een onnavolgbaar talent ons geschetst eene farce of een drama; het zou althans zeer goed een roman kunnen zijn. Onder het penseel van het geachte lid uit Gouda is het een treffende roman geworden. Hij zegt dat de Amerikanen zelf hun consul *fool* hebben genoemd. In welken zin is dat woord gebruikt. In den zin die het geachte lid er aan hechtte of in den zin van de lui uit de Straits, die zeiden dat de consul een fool was, omdat hij niet had kunnen verhinderen dat hij was *found out*? Het geachte lid stelde onzen consul-generaal voor als een monomaan. Ik doe een beroep op het geachte lid uit Arnhem, op dat uit Zuidhorn, in het algemeen op allen die sinds de laatste 11 jaren Minister van Buitenlandsche Zaken of Kolonien zijn geweest en vraag hun, of zij Read houden voor een niet-serieus man, voor een monomaan. Nu neem ik het den geachten spreker uit Gouda niet kwalijk dat hij Read houdt voor een monomaan, want met zijn poëtischen geest heeft hij bij het doorlezen der stukken zich den heer Read gefantaseerd. Ik begrijp dit omdat, wanneer ik mij voorstel dat ik in tien jaren niets gelezen had en ook niet wist dat het geachte lid is een politiek man en de scherpzinnige schrijver van de *Standaard*, maar in eens hoorde het discours gisteren door hem gehouden, ik misschien zou zeggen: het geachte lid is een scherpzinnig man, die aardig hier en daar uit de stukken wat weet uit te pikken, maar hij is geen serieus man, hij is een poët. Ik stel mij den heer Read zoo voor, dat hij van de eerste opgave van Arifim geen nota heeft genomen, omdat hij destijds in de handelingen dier Atjehers, die zich nog niet met ons in aanraking hadden gesteld, geen trouweloosheid zag. Maar van zijn togt naar Siam heeft hij berouw; hij zegt zelf ook: het spijt mij dat ik naar Siam ben geweest. Toen heeft hij misschien gehad een peu trop d'ardeur, maar in elk geval niet in den geest van het geachte lid. Read wees op de schepen in de straat van Malakka, maar dit was de pligt van den consul, terwijl het de pligt was van de Regering om te beoordeelen welke waarde men daaraan moest hechten. Welke waarde hebben wij er aan gehecht. Toen men zeide: houd Duitschland onzijdig, hebben wij geglimlacht; maar ik zal

zoo aanstonds zeggen waarom wij niet glimlachten toen er quaestie was van Italië en Amerika. Ik neem den geachten spreker zijne uitspraak niet kwalijk, omdat hij niet weet wat de Minister van Kolonien weet. Wanneer het geachte lid, of in het algemeen de leden der Vergadering, kennis willen nemen — want voor hen zijn geen geheimen — van de correspondentie gedurende de zeven bange maanden die wij hebben doorgebracht, met Read gevoerd, dan zal men niet zeggen: Read is geen serieus man, geen goed ingelicht man, want zij die Singapore kennen en weten hoe moeilijk het is in die vrijhaven, met het oog op de daar gevestigde bevolking, iets te weten te komen, zullen zeggen, dat Read is een bekwaam, ernstig en zeer nuttig man, want gedurende de zeven maanden heeft hij, hoe hij het gedaan heeft weet ik niet, ons steeds op de hoogte gehouden van hetgeen er in de Atjehnesche club te Singapore gebeurde. Hij waarschuwde per telegraaf dat eene boot met Arabieren naar Java ging en zeide: pas op.

De Arabieren werden onderzocht, en men vond bij hen brieven van Arabieren en Atjehers aan onze inlandsche ambtenaren, aan staatsgevangenen, waarin werd aangespoord tot religie-oorlog; ze zijn aan het Departement van Kolonien aanwezig. Zoo heeft de heer Read ons van 1863 tot nu toe gediend, en over dergelijk man oordeel ik geenszins als de geachte afgevaardigde uit Gouda.

De heer Kuyper meent dat men minder had moeten geven om den Amerikaanschen consul, die men wist niet eens dat ons tractaat van 1857 met Atjeh bestond. Maar, en als men een weinig *in business* van dien aard is geweest, zou men zich niet, als de heer Kuyper, daarover verwonderen. Die geachte afgevaardigde beriep zich op Ord en Birch: maar nu is onlangs gebleken, dat, toen de heer Read bij den Gouverneur der Straits het Sumatra-tractaat ter sprake bracht, men den inhoud daarvan niet eens goed scheen te kennen en in elk geval geen exemplaar van het tractaat bezat, zoodat de heer Read het uit zijn archief moest gaan halen.

Ik zal straks nog spreken over een tractaat in 1847 door Engeland met Broenai gesloten, dat ons werd medegedeeld; toen verleden jaar in Augustus de plannen der Italianen omtrent Borneo zooveel beweging maakten in de dagbladen, wist de onder-secretaris van Staat van Engeland niet dat dat tractaat bestond, maar wij wisten het wel.

Was de Amerikaansche consul al een weinig *careless*, hij wist toch zeer goed wat hij deed; en als de geachte afgevaardigde met zijne gewone scherpzinnigheid zijne aandacht had gewijd aan dat brouillon van een Amerikaansch-Atjeesch tractaat, waaraan ik niet zeer hecht, dan zou hij zich niet zoo verwonderd hebben.

Arifin was een slimme gast, hij had in de *Straits* gewoond en had ook Londen bezocht. Maar noch te Singapore, noch te Londen kan hij geleerd hebben om in een tractaat bepalingen op te nemen omtrent differentiele regten, begunstiging van Amerikanen, oprigten van kerken en scholen; daartoe moet men Amerikaan zijn. De denkbeelden in het ontwerp-tractaat nedergelegd, kunnen alleen worden aangewezen door een Amerikaan.

Uit de mededeeling van den Minister van Buitenlandsche Zaken bleek reeds dat de heer Gorham erkende, dat de Amerikaansche consul niet zuiver was.

De geachte afgevaardigde heeft gezegd dat de Minister van Kolonien eene dubbele politiek voerde, namelijk eerst voorzigtig en later gejaagd. Maar dat geachte lid heeft, in tegenstelling met den heer C. van Nispen, tevens getuigd (en ik vermeld dit met groote dankbaarheid, want dit is eene quaestie niet van politiek, maar van hart en gevoel) dat hij de redevoeringen van den Minister nagegaan en mij niet in tegenspraak met mij zelven bevonden heeft.

Waaruit put nu echter de heer Kuyper het verwijt van de door hem bedoelde dubbele politiek: eerst voorzigtig en later gejaagd? Want ik herhaal nog eens dat de Regering niets anders wist dan wat in de telegrammen stond. De geschreven stukken ontving ik eerst veel later, sommigen, zooals het journaal van Atjeh eerst in September. Wij hebben hier altijd moeten handelen op de telegrammen van den Gouverneur-Generaal.

Waar begint nu de gejaagde en eindigt de voorzigtige politiek? De geachte afgevaardigde vergist zich, waar hij voortdurend spreekt van 25 Januarij; er is geen stuk van dien datum. Volgens dien geachten spreker zou de heer Ord hebben gezegd, dat Engeland niet zou gedoogen, dat Amerika zich op Sumatra vestigde; daarop konden wij gerust zijn. Ik geef om die assurantie-premie niet veel, niet alleen om de verzekering van den heer

Ord, maar zelfs al verzekerde de eerste Minister van Engeland het. Straks zal ik antwoorden waarom.

Wat de geachte spreker verder gezegd heeft over hetgeen hij het manifest noemt, zal ik beantwoorden bij het spreken over de motie.

Ik vestig nu de aandacht van de Kamer op het standpunt der Regering, op de wetenschap die zij had, toen in het begin van 1873 die telegrammen in hare hand kwamen.

Ik herinner in de eerste plaats aan de discussie van 24 en 26 October 1872 bij de Indische begroting. Verschillende leden gaven bij het spreken over de expeditie naar Deli de vrees te kennen, dat bij de Regering eene neiging tot annexatie bestond.

De heer Nierstrasz sprak van annexatie van Siak, maar de heer Stieltjes heeft bepaald het oog gehad op *Atjeh*.

Wat antwoordde de Minister? »Dat is wensch noch doel; maar aan den anderen kant moet men niet voorbijzien de gevoeligheid, die in beduidende mate wordt opgewekt bij het vernemen dat de eene of andere vreemde natie, zelfs op punten van den Archipel waar wij geen gezag hebben, zich vestigt of wil vestigen.»

Men ziet, dat de Minister, die zoo sterk mogelijk gestemd was tegen alle agressieve plannen ten opzichte van *Atjeh*, even als in 1864, toch eene voorwaarde stelde. Ik heb verder in de zitting van 26 October geantwoord: »Hetgeen in Deli gebeurd is, geeft de Regering geenerlei aanleiding om in de politiek ten aanzien der Oostkust van Sumatra verandering te brengen. Ik herhaal het ten slotte: het is wensch noch doel van de Nederlandsche Regering, uitbreiding van gezag op Sumatra te bevorderen, maar de Regering moet aan de verplichtingen voldoen, die haar standpunt op Sumatra, in verband met de gesloten tractaten, haar oplegt. En de heer Heemskerk verstond dat zeer goed, want terwijl hij acte nam van de verklaring, dat de Regering geen vergrooing van gebied wilde, voegde hij er aan toe: het is waar dat de clausule, die de Minister er bijvoegde, *dat de omstandigheden er toe kunnen leiden*, de waarde dier verklaring wel eenigzins tempert; maar van het standpunt der Regering kan ik die voorzigtigheid begrijpen.»

En wat was het standpunt van den Minister op den 24sten October?

Ik had mij toen zeer geoccupeerd met de zaak van Deli, maar de eerste maal dat ik mij serieus heb bezig gehouden met de *Atjehsche* quaestie was eenige dagen na den 24sten October, toen in mijn bezit zijn gekomen de stukken over de zending Schiff. Toen heeft het een punt van rijpe overweging bij mij uitgemaakt, of ik de instructien mijner ambtsvoorgangers moest handhaven. De zending van den heer Schiff was van zeer vredelievenden aard tegenover hetgeen ik toen wist van in Singapore beraamde plannen van een anderen aard. Ik heb toen geene verandering in de instructien gemaakt, maar, ik heb het eene vorige maal gezegd, ik heb na de lezing van die stukken, om mijne bedoeling zeker aan den Gouverneur-Generaal te doen kennen, den Gouverneur-Generaal direct een brief geschreven in deze bewoordingen: laten wij oppassen om in Gods naam geen oorlog met *Atjeh* te maken, want het zal ons meer bloed en geld kosten als geheel *Atjeh* waard is. De heer Loudon antwoordde daarop: wees toch niet ongerust over mijne plannen, ik zal mijne handen in dat wespennest niet steken.

Waarop grondde ik nu die bijzondere vrees om met *Atjeh* in aanraking te komen? Uit bijzondere omstandigheden, Mijnheer de Voorzitter. Uit de stukken was het niet af te leiden, dat men in *Atjeh* zooveel tegenstand ontmoeten zou. Volgens het archief aan mijn departement is *Atjeh* eene soort van rotten Staat. Maar het toeval heeft mij een 25 jaren geleden, toen de oorlog in het noorden van Sumatra's Westkust gevoerd werd, de tehuisreis doen maken met een paar militairen, welke die expeditien tegen de *Atjehers* onder Roeps en Michiels te Baros en Singkel medegemaakt hadden. Die militairen waren liefhebbers van een grogje en vertelden nog al veel. Zij hebben mij genoeg verhaald van de *Atjehers*, om mij de overtuiging te geven, dat wij wel zouden doen een oorlog tegen *Atjeh* zoo maar eenigzins mogelijk te vermijden.

Maar wat deed den Minister op 24 October die reserve in acht nemen? Er was kort geleden door het Italiaansche Gouvernement een zekere heer Cerruti naar den Indischen Archipel gezonden, voorzien van recommandatiebrieven. Hij werd door den heer Mijer beleefd behandeld. Hij heeft eenige reizen gedaan in den Indischen Archipel, en heeft zich er mede

onledig gehouden om in de Italiaansche bladen zijne indrukken te beschrijven over de Nederlandsche kolonien, en de aspiraties van Italie.

De brochure is in het Italiaansch geschreven, en de voornaamste stukken heb ik laten vertalen.

De schrijver begint in het algemeen in herinnering te brengen de geschiedenis der kolonien, de vroegere kolonisatie van uit Italie, het nut dat tegenwoordig uit de kolonien getrokken wordt door de Mogendheden die ze bezitten. Van ons zegt hij: » La Hollande a obtenu de ses établissemens dans l'Orient des résultats très satisfaisants; deux siècles après la fondation de ses colonies à Java elle avait son capital national doublé, ses manufactures, son commerce étaient les premiers du monde, et son immense marine marchande sillonnait triomphalement toutes les mers." Hij wekt de begeerte naar dien parel van ons ijsselijk op; verder zegt hij: » nous ne pouvons nous cacher que quelques puissances intéressées ne vissent avec regret qu'une colonie Italienne fût fondée dans le voisinage de leurs colonies."

Hij spreekt er over dat Engeland, Frankrijk, Spanje, Nederland niet gaarne eene Italiaansche nederzetting in de buurt van hunne koloniale bezittingen zouden zien. Maar, zegt hij, daardoor behoeft Italie zich niet te laten afschrikken. Heeft Sir James Brooke zich niet in Sumatra gehandhaafd, niettegenstaande de vertoogen van Nederland? Heeft Engeland zich door die vertoogen van eene vestiging op Singapore laten terughouden? En nu wijst hij er op dat » il y a cinq ans, un cerveau fêlé, si vous voulez, mais qui au fond n'avait pas tort, nous a offert l'île de Sumatra, à laquelle il disait avoir des droits par suite de son mariage avec une ou plusieurs princesses indigènes." En verder toont hij aan, dat een gedeelte van Sumatra niet aan Nederland behoort, en dat de inlandsche vorsten in dat gedeelte zelfs vijandig jegens Nederland gestemd zijn en gaarne het oppergezag van andere Mogendheden zouden aannemen om tegen Nederland beschermd te worden. Zoo vestigt hij de aandacht van Italie op Atjeh.

Die brochure was zeker nog al opmerkelijk. Toen nu in de couranten geschreven werd over eene Italiaansche vestiging op Borneo, schreef mij een vriend of ik den knoop van de intrigue wel wist. Geen wonder dat ik verlangend was ter zake al het mogelijke te vernemen, en inderdaad was hetgeen in den particulier aan mij gerigten brief van den heer Anemaet, dien ik aan de Kamer heb overgelegd, voorkwam niet zonder belang. Toen ik op zekeren dag den Italiaanschen gezant, die zich misschien wel een weinig gevoelig toonde, dat wij de Italiaansche plannen in den weg kwamen, over die intrigues te Singapore sprak, waarin de toenmalige Italiaansche consul zich begeven had, zeide hij van dezen: *c'est un fou*, maar hij erkende tevens dat wij ons de zaak, die ons in moeilijkheden zoude gebragt kunnen hebben, moesten aantrekken. Het gold hier den afstand aan eene vreemde Mogendheid van de pretentien van Raton Sarifa, die zich meer dan eens bij request tot deze Kamer gewend heeft, op den troon van Pontianak.

Intusschen was het ons zeer aangenaam dat op dit oogenblik de partij van Cerruti in Italie niet aan het bewind was; toen verleden jaar de zaak van de Italiaansche vestiging op Borneo aanhangig was, attakeerde hij het Gouvernement in de dagbladen.

Wij van onzen kant waren op de nabuurschap van de Italiaansche roovers, voor wie de vestiging bestemd was, niet gesteld, en deden dus pogingen om dat tegen te gaan. Maar dat is ons niet zoo gemakkelijk gevallen. En voor hen, die meenen dat het ons geen moeite kan kosten vreemden invloed te weren, ook zonder dat wij soevereiniteit uitoefenen, kan het goed zijn op te merken, dat de Minister Visconti Venosta, op onze vertoogen tegen de vestiging eener strafkolonie op Borneo, onder anderen geantwoord heeft met de vraag: *Welk regt hebt gij dáár waar gij geene soevereiniteit bezit?*

Bijna op hetzelfde oogenblik deden de Atjehsche gezanten in Riouw het voorkomen als of eene partij in Atjeh verlangde onder onze soevereiniteit te komen, terwijl eene andere partij de soevereiniteit van andere mogendheden zocht. Is het wonder dat de Regering het toen als een voordeel zou beschouwd hebben, wanneer Atjeh in der minne de Nederlandsche soevereiniteit had erkend? En had zij geen reden een bijzonder gewigt te hechten aan het bericht dat de Atjehers zich tot den Italiaanschen consul gewend hadden en dat deze zich met de zaak bemoeid had?

Wat den Amerikaanschen consul betreft, door meer dan één spreker is beweerd dat de Amerikanen niet koloniseren.

Amerika heeft ja! een ander systeem, maar dat op dit oogenblik juist voor ons gevaarlijker was.

De Amerikanen stichten geen directe *Staatskolonien*, maar de Amerikaansche ingezetenen leggen kolonien aan, zoo als in de Stille Zuidzee, en die worden dan, gelijk de bescheiden die ik voor mij heb bewijzen, door de Amerikaansche Regering erkend.

Nu zal men ons tegenwerpen: dat is de Stille Zuidzee, maar op den weg van Malakka en Borneo verlangen zij dat niet. Mijnheer de Voorzitter! Zij hebben ze daar reeds. Ik heb hier voor mij, de Amerikaansche gedrukte stukken omtrent een tractaat met Broenai, waar Amerikanen zich door den Sultan gronden hebben laten afstaan en waar het Amerikaansch Gouvernement een maritiem station schijnt te hebben willen vestigen. Aanvankelijk is het tractaat gesloten door een consul Mass of Mozes, maar een jaar later zijn de ratificaties uitgewisseld door den kommandant van een oorlogsschip der Vereenigde Staten. Wanneer dat in het noorden van Borneo plaats had, wat beteekent dan de verzekering van Mijnheer Ord dat Engeland geene vestiging van Amerikanen zou toelaten?

Engeland toch had een tractaat met Broenai (medegedeeld aan Nederland), waarin de bepaling voorkomt, »dat de Sultan zich verbindt om geenen afstand hetzij van een eiland of van eenig etablissement op den vasten wal, in eenig deel van zijn gebied, te doen aan eenige natie of aan de onderdanen of ingezetenen van dezelve, zonder de toestemming van Hare Britsche Majesteit." En dit heeft niet belet dat Amerika een tractaat gesloten heeft, dat Amerikanen zich gronden in Broenai door den Sultan hebben laten afstaan. Het Kabinet van St. James heeft het niet noodig geoordeeld daarom rusie te maken. Ik vertrouw niet, evenals de heer Kuyper, dat het gebeuren zou *pour nos beaux yeux*.

Degenen die hier wat langer met de zaken bekend zijn, zullen zich wel herinneren wat gebeurd is met Gibson. Hij had getracht in onze bezittingen een inlandschen vorst tegen ons op te zetten. Hij was veroordeeld door het Hof. Toen hebben zich twee oorlogsschepen op de reede van Batavia vertoond, en het is alleen te danken aan het beleid van den Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist, dat daaruit geen kwade gevolgen zijn ontstaan. Nadat Gibson veroordeeld en ontvlugt was, heeft de Amerikaansche gezant Belmonte aan onze Regering, namens de zijne, eene nota ingediend, waardoor U aller gevoeligheid zeker zou worden opgewekt.

De Minister van Buitenlandsche Zaken heeft toen een uitweg gevonden, door het arrest van het Hoog Gerechtshof over te leggen. Toen ten tijde waren onze zaken in de buitenbezittingen niet en règle.

De heer van Nispen van Sevenaer en anderen zullen zich die zaak van Gibson wel herinneren.

Al degenen die over het tractaat van 1871 spraken, hebben zich in dien zin uitgelaten, dat het tractaat goedkeuring verdiende, omdat het ons regt met uitsluiting van anderen, op Sumatra erkende.

De heer Heemskerk is zoo ver gegaan van te zeggen dat hij tegen het tractaat zou stemmen, niet om het tractaat zelf, maar omdat het verband hield met het andere tractaat, waarbij onze bezitting op de Kust van Guinea werd prijs gegeven.

De heer Nierstrasz heeft voor het tractaat gestemd, opdat er ten slotte eens een einde mogt komen aan »al dat gehaspel tusschen Engeland en ons over Sumatra", maar hij wees tegelijkertijd op het bezwaar dat er in gelegen kon zijn wanneer uitbreiding van ons gezag er het gevolg van zou moeten worden.

Behalve de heer Nierstrasz en ik, bragt niemand anders tegen dat mogelijke gevolg van het tractaat bedenkingen in het midden. Intusschen met die wetenschap van al het geld en bloed dat het zou kosten, zou ik ook nu, als Nederlandsch Minister, niet anders handelen dan ik gehandeld heb. Ik geloof, na al wat ik aan de Kamer heb laten zien, dat zelfs de heer Nierstrasz, gezeten in dit Kabinet, de verantwoordelijkheid niet op zich zou hebben willen nemen om anders te handelen.

Nu kom ik terug tot den geachten spreker uit Gouda: Is Atjeh een roofstaat, is het een Europeesche staat, of is het een inlandsche staat?

Het antwoord is: een inlandsche staat, die men weet, indien men de geschiedenis van den Archipel kent, dat van tijd tot tijd rooft, en dit op groote schaal doet, indien onze stoomschepen geen toezigt uitoefenen. Is dat een Europeesche staat? Wat heb ik daarover nog te zeg-

gen, na hetgeen de heeren Godefroi en van Zuylen hebben gezegd? Zou het tractaat van 1871 zin hebben tegenover een Europeeschen staat?

Verder had men de Atjehers niet moeten toerekenen, dat zij bondgenooten hebben gezocht. Neen, daar zit het niet in; maar daarin, dat zij, terwijl zij met ons in onderhandeling waren en uitstel vroegen, terwijl zij naar Singapore gingen en gastvrijheid genoten onder onze vlag, aldaar steun tegen ons inriepen. Dat was een *casus belli* en zal het altijd blijven; en of de Amerikaansche consul daar gevolg aan gaf of niet, was het voor ons eene reden om opheldering en waarborgen voor de toekomst te vragen. Ik begrijp de redenering van het geachte lid uit Gouda niet, noch zijne motie. Ik heb reeds aangetoond waarom de Regering na het gebeurde onmogelijk kon terugtreden.

En nu de motie: »De Kamer, van oordeel dat uit de overgelegde stukken de onontwikkeldheid van het aan Atjeh op 22 Maart gestelde ultimatum niet gebleken is, gaat over tot de orde van den dag.» Wat wil men daarmee zeggen? Ik begrijp het niet, want een oogenblik te voren (tenzij er eene vergissing is in de datums) sprak het geachte lid zijne meening uit, dat wij toch opheldering en satisfactie hadden moeten vragen, en in den brief van den Gouvernements-commissaris van 22 Maart staat niets anders te lezen.

In dien brief werd den sultan van Atjeh eenvoudig opheldering gevraagd, terwijl daarna, wanneer die gegeven was, de Gouvernements-commissaris de voorwaarden zou mededeelen, waarop hij in onderhandeling zou treden. Bedoelt dus het geachte lid een ander stuk? Na de goedkeuring, die hij een oogenblik te voren gaf aan het vragen van opheldering, begrijp ik niet dat hij kan zeggen, dat die eerste brief van den heer Nieuwenhuyzen ontwijkbaar was.

Ik heb dien brief niet geschreven; misschien zou ik hem in een anderen vorm hebben gesteld; die 24 uren zijn wel wat kort, maar de geachte spreker heeft zelf erkend, dat dit niet de bedoeling van het Opperbestuur was. Ik doe echter, ter beoordeeling daarvan, weér een beroep op hen, die zich met die zaken hebben bezig gehouden, bijv. op generaal Weitzel, die veel over militaire zaken geschreven en de expeditie van Bali medegemaakt heeft. Die inlanders geven nooit een bepaald antwoord, zij stellen zich altijd in de schaduw van het gezag en zulke praatjes meer, maar zij komen nooit tot een einde; zoo was het met Diepo Negoro en de anderen. Daarom stelt men hun een termijn van bijv. 24 uren, om er een eind aan te maken. Men moet dit dus niet uit een Europeesch oogpunt beschouwen.

Wat bedoelt de motie? Ik waardeer de poging. De Heer van Zuylen zegt: de meerderheid is tegen u, maar ik zal de motie niet stellen, ik wil geen Kabinetsquaestie daarvoor in het leven roepen. Ik kan mij dit van een oud-Minister van Buitenlandsche Zaken best voorstellen; ik zou dit ook na eene lange gouvernementele loopbaan, op gindsche banken niet doen; ik zou liever de begroting des Ministers verwerpen of iets anders doen, dan op dit oogenblik voor de Nederlandsche natie en voor Europa, met andere woorden tot de Regering zeggen: gij hebt een onregtvaardigen oorlog begonnen. Maar ik begrijp daarentegen de opregtheid van den geachten spreker uit Gouda, en de Regering, ik persoonlijk, waardeert dit. Ik wensch niets liever dan dit. Maar wat beduidt de motie? Laat de geachte spreker klaren wijn schenken. Is het eene motie tegen den heer Nieuwenhuyzen, tegen iets, waarvan de Minister wel rekenschap heeft te geven, maar waarvoor hij niet verantwoordelijk is? Immers mijne telegrammen zijn niet gecritiseerd. Gaat het dan aan, dat eene politieke vergadering eene motie aanneemt tegen een afgetreden landsdienaar? Wat heb ik te doen met dien brief? Men keurt het immers goed, dat er inlichtingen zijn gegeven. De Regering wenscht daarover licht en openbaarheid. De geachte spreker doet een beroep op de openbare meening, de Regering van hare zijde eveneens, en men kan gerust zijn: na een doodvonnis zal ik mij aan geen driejarigen dwangarbeid onderwerpen.

De zitting wordt hervat.

De beraadslaging wordt voortgezet naar aanleiding der interpellatie van den heer Messchert van Vollenhoven en der door de Regering overgelegde stukken.

De heer **Stieltjes**: Ik had plan gehad in de publieke zitting de zaak te bespreken, maar ik ben als het ware door den Minister van Kolonien *uitgenoodigd* nu te zeggen wat

ik te zeggen hebben over de inrigting van leger en marine, zoo in Nederland als in Indie. Wanneer dit kan bijdragen om onze positie sterker te maken, zal ik aan dit verzoek voldoen. Ik kom er echter tegen op dat het in beginsel goed zou zijn zaken als deze in het geheim te bespreken. Ik geloof dat het Engelsche systeem om het mes in de wond te zetten en de oorzaak in het openbaar te constateren, beter is dan het onttrekken aan de openbaarheid, dat onder anderen in Frankrijk heeft geleid tot uitgeputte magazijnen en een slecht leger. Voor ditmaal wil ik echter in het geheim zeggen wat ik te zeggen heb. Ik begin met enkele zaken, die ik in elk geval liever in comité-generaal behandel, maar ik zal er enkelen bijvoegen, die ik voor openbare bespreking zeer geschikt acht.

Meermalen is gevraagd aan wien de schuld van het verval onzer marine? Het is gebleken dat de schuld verdeeld is en dat die gedeeltelijk het gevolg schijnt van rapporten van den kommandant der zeemagt in Indie en gedeeltelijk te wijten is aan het Departement van Marine. Bij eene vroegere gelegenheid heeft de Minister van Kolonien gezegd: » Aan wien de schuld wanneer het Indisch marine-departement staten inzendt waarop alles als goed wordt aangeduid"? Aan de Kamer zijn echter die stukken niet bekend, zij kent alleen één staat van den toestand der marine, overgelegd op aandrang der Commissie van Rapporteurs voor het hoofdstuk Marine over 1874, waarin die toestand geenszins rooskleurig wordt voorgesteld. De meeste schepen worden onbruikbaar genoemd, onder de 20 zijn er slechts weinige goede. Nu is het onbegrijpelijk dat de Gouverneur-Generaal zou gesproken hebben van een treurigen toestand der marine zonder voorstellen te hebben gedaan om de marine uit dien treurigen toestand op te heffen. Waar zijn die voorstellen? Waarom is daaraan geen gevolg gegeven? Het is toch ondenkbaar dat de Gouverneur-Generaal zich zelfden als het ware een klap in het gezicht zou geven.

De Minister zeide: mijn voorganger heeft het auxiliair eskader verminderd, maar ik zou het niet gedaan hebben. Het deed mij genoeg dit te hooren; maar neemt men nu maatregelen om daarop terug te komen? De Minister zeide ook dat hij in Indie een gepantserd schip zou wenschen. Dit is, dunkt mij, zeer noodig na hetgeen de Minister gezegd heeft dat eene menigte vreemde Regeringen het oog hebben op onze bezittingen. Wat nu gebeurd is kan zich herhalen, ook met andere Staten dan Turkije, Italie en Noord Amerika. Voor de tweede koloniale Mogendheid is het onverantwoordelijk dat wij daar niet de marinemagt hebben die noodig is om zenuwaandoeningen te voorkomen, die anders (zoo als gebleken is) op het verschijnen van een paar oorlogsschepen worden opgewekt.

Mijne vraag is dus: Wordt thans het noodige gedaan om den toestand der marine in Indie te verbeteren?

De Minister zegt dat zij, aan het einde des jaars zoo goed zal zijn als sedert 1815 het geval niet was; na het besteden van millioenen en het derwaarts zenden van alle de beschikbare schepen is dit niet te verwonderen; maar is dat welligt ten koste der Nederlandsche marine? Daar dit debat in het openbaar zal worden voortgezet, ware het mij aangenaam zoo wij een overzicht ontvingen van de schepen en het marinepersoneel en materieel dat hier te lande beschikbaar zou zijn, wanneer gebeurtenissen als die van Julij 1870 zich weder voordeden. Toen zeide de Minister van Marine in het mobilisatierapport dat behalve de gepantserde schepen, ook de andere schepen goede diensten hadden kunnen doen. Welke schepen en welk personeel zouden we thans bezitten? Eerst als wij dit weten kunnen wij nagaan of wij sedert 1870 voor- dan wel achteruitgegaan zijn. Ik heb geenszins bezwaar tijdelijk iets van ons leger en onze vloot aan die van Indie af te geven, maar dit zij dan een geheel voorbijgaande maatregel, waarop binnen eenige maanden worde teruggekomen; maar zeker zou ik niet wenschen dat Atjeh voor ons een Mexico wierd; dat we, behalve 50 millioenen uit te geven in Indie, nog het gevaar van annexatie hadden en welligt bovendien 1000 millioenen te betalen hadden in Europa.

Hetzelfde betreft de landmagt. De Minister deelde ons mede dat op dit oogenblik 1500 man overcompleet zijn bij de gewone formatie van het Indische leger; dit wil zeggen, naar den tegenwoordigen toestand te oordeelen *niets* overcompleet. Men zal mij toch wel toegeven dat wij Atjeh niet zullen kunnen blijven bezetten met de magt die wij thans in Indie hebben; bij het 18de zal nog wel een 19de en een 20ste bataillon komen.

Dan trekt de Minister alleen af de gesneuvelde en zieke soldaten, maar ik beroep mij op

den Minister van Oorlog ten bewijze, dat onder anderen bij de expeditie in de Lampongs en alle vroegere expeditien gebleken is, dat niet alleen het aantal gesneuvelden en gewonden gedurende de campagne zeer groot was, maar ook dat der zieken als de troepen in de garnizoenen waren teruggekeerd. Gisteren nog las ik bij de Stuers dat alleen de kleine bezetting te Singkel ons in 1842 reeds 500 man had gekost; hoeveel zal dit dan wel niet bedragen bij eene vestiging van duizenden te Atjeh in een ongezond klimaat! Er zullen dus voortdurend aanzienlijke uitzendingen moeten plaats hebben; thans is dit geschied ten koste van het Nederlandsche leger, en als tijdelijke maatregel heb ik er niet tegen, doch men trachte dat onmiddellijk aan te vullen door militie en schutterij. Men mag ons leger niet plunderen zonder tot zulke aanvullingsmiddelen over te gaan. Daarom zou ik gaarne ontvangen een staat aangevende de sterkte van het leger op 1 Maart of 1 April, om eens te kunnen zien, of wij vooruit of achteruit zijn gegaan, vergeleken met het jaar 1870.

Men zegt daar: het spreekt van zelf: *achteruit*. Dan hoop ik dat er maatregelen zullen worden genomen om daaraan een einde te maken.

Dat er geene middelen daarvoor zouden zijn, spreek ik tegen, maar men moet die middelen *willen*. In Mei zouden wij 8000 man méér kunnen hebben, wanneer het der Regering belieft, de ligting van 1869 niet te ontslaan.

Zoo is mij medegedeeld, dat een gewone brik, doch sterk gewapend, van de Engelsche marine te Singapore, met zeer zwaar geschut, krachtiger is dan onze grootste stoomschepen in Indie, en dat in een gevecht al onze schepen het zouden afleggen tegen dat ééne Engelsche schip.

Zoo moet de Fransche consul te Singapore, in gesprek met een Nederlander, gedreigd hebben dat, wanneer hij consul te Batavia was en hij kreeg zijne zitplaats niet naast den Raad van Indië, hij dan zou telegrapheren om een gepantserd schip, hetwelk in staat zou wezen om de geheele vloot in den grond te rammen, want, zeide hij, gij hebt hier niets.

Gaat het aan voor eene tweede koloniale Mogendheid, om dit, niet eene maand, maar jaren lang aan te zien, en geene maatregelen te nemen, dat wij ten minste een paar gepantserde schepen, en ook een paar Alabamas hebben. Zulk een soort van Alabama (*het Zilveren Kruis*) staat hier op stapel, maar wordt niet afgewerkt.

Nog een paar opmerkingen.

Ik kan toegeven, dat de oorlog met Atjeh vroeger of later onvermijdelijk was, en dat, daar men niet volkomen zeker was van hetgeen de vreemde Mogendheden wilden, men gelijk kon hebben die voor te zijn. Daarom maak ik der Regering geen grief dat er een oorlogstoestand in het leven geroepen is. Atjeh en Nederland zijn een paar volken, die elkaar sedert eene halve eeuw grooten haat toedragen, van daar dat, even als tusschen de Fransche en Duitschers, die oorlog vroeger of later onvermijdelijk werd.

Uit het werk van generaal de Steurs, in 1849 uitgegeven, bleek, dat hij sterk gekant was tegen alle uitbreiding van gezag op Sumatra. Dat werk werd door de liberale pers uitbundig toegejuicht. Dit boek vormde een tegenhanger met dat van generaal Michiels, die tot de conservatieve partij behoorde en geheel Sumatra wilde annexeren. Ook omtrent dit punt is de liberale partij dus in een geheel ander vaarwater gekomen dan 25 jaren geleden. Maar nu aannemende dat de oorlogsverklaring onvermijdelijk was, hangt het toch altijd van de Regering af het daartoe gunstige oogenblik en den meest doelmatigen vorm te kiezen. Wanneer men niet klaar is, al heeft men de meest gegronde grieven, dan doet men onverstandig met den oorlog te beginnen. Wanneer ik iemand een pak slaag wil geven, (heeft reeds een der sprekers gezegd) doch ik heb geen wapenen, dan doen ik dom met niet tot later te wachten.

Men kon den oorlog verklaard en daarna (zoo als de Minister het noemde) positie genomen hebben zonder daarom eene groote landing te doen en zonder nog al de havens te blokkeren. Toen de heer Nierstrasz bezig was met zijne rede is er gezegd, dat blokkeren zooveel schepen kostte, want volgens het tractaat van Parijs moet eene blokkade effectief zijn. Maar hier is een misverstand. Wanneer men oorlog verklaart is men niet genoodzaakt om te gelijk te blokkeren. Pruissen en Frankrijk zijn wel in oorlog geweest zonder dat Duitschland eene Fransche haven heeft geblokkeerd. Wij zijn in 30 met België in oorlog geweest en geen onzer schepen blokkeerde Ostende. Wij konden dus Atjeh den oorlog verklaren

zonder alle havens te blokkeren. Mijn grootste bondgenoot op dit punt is de Minister van Kolonien zelve, die aanvankelijk gezegd heeft: *zendt eene sterke scheepsmagt*. Dit kon nu wel niet omdat die er niet was, maar met de schepen die wij hadden, hadden wij toch wel *positie kunnen nemen*.

Zoo lang de Minister daarbij bleef, was hij in de goede rigting, maar toen hij toestond dat men landen zou, beging hij eene onvoorzigtigheid. Dit is het zwakke punt, dat toegeven aan de pressie daartoe uit de Oost. Wanneer men met de scheepsmagt positie genomen had en het eiland vlak voor Atjeh tot kolenstation had ingerigt, dan had men gemakkelijk kunnen standhouden en den uitslag der onderhandelingen kunnen afwachten.

Maar — wordt nu gezegd — als wij dit alleen gedaan hadden dan zouden wij den Atjehers tijd gelaten hebben en ziet eens welke aardwerken en forten zij nu reeds hebben opgeworpen. Maar, Mijnheer de Voorzitter, dit was het gevolg alweder van de verkeerde eerste groote landing. Het staat nergens geschreven dat men het rijk van Atjeh juist voor den kraton moest attaqueren, de scheepsmagt had bij Pedir of een ander staatje eenige weinige troepen kunnen afzetten. Wanneer men zich tot eene maritime expeditie bepaald had en Pedir alleen had getuchtigd, zoo als het nu laatst is geschied, en dan weder Edi of een anderen Staat, dan was er geen gelegenheid geweest voor de Atjehers om zich te versterken, dan hadden zij op geen honderd uren na kunnen weten *waar* de landing zou geschieden. Nu de eerste en groote landing bij den kraton had plaats gehad was men voor de tweede expeditie niet meer vrij en moest men, om de eer van de vlag te redden, ook daar landen en doen wat de Atjehers wilden, die nu als point d'honneur beschouwden het versterken van den kraton.

Mijne grootste grief is dus, dat de oorlog dadelijk begonnen is met eene groote landing (met eene land-expeditie) op een oogenblik dat het leger niet genoeg was aangevuld. Dit was de groote fout in alle voorgaande Regeringen en ook van deze, want ik herinner er aan dat het getal van de uit te zenden suppletietroepen nooit zoo gering is geweest als op de begrooting die wij een paar maanden vóór de eerste expeditie hebben aangenomen. De voorzigtigheid had toch medegebragt dat men minstens een duizend man meer had uitgezonden.

Wat ik nog meer betreur en afkeur is, dat de maatregelen, die genomen worden om het leger te land zoodanig te versterken dat het beter wordt dan in 1870, uit blijven, alsook de geheele omwerking van het Indische leger, — want ingrijpende maatregelen zullen voor land- en zeemagt noodig zijn, ook om de Indische marine niet alleen in te rigten voor Indische oorlogen, maar ook voor een paar schepen te zorgen, die ons wat minder beangst en zenuwachtig zullen maken voor een vreemd schip.

Met de motie-Kuyper kan ik echter niet medegaan, omdat ik niet afkeur de oorlogsverklaring, maar wel het niet nemen van groote maatregelen, vóór of na de oorlogsverklaring, om in de behoeften te voorzien.

De heer **van Nispen tot Sevenaer**: Ik zal geen misbruik maken van den tijd der Kamer, en slechts weinig als antwoord in het midden brengen.

In de eerste plaats heb ik aan den Minister van Buitenlandsche Zaken te doen opmerken, dat de woorden, die 's Ministers aandacht getrokken en zijne gevoeligheid opgewekt hebben, naar mijne bescheiden meening niet hebben de beteekenis die Zijne Excellentie daaraan toeschrijft. Ik heb hier voor mij het stenographisch verslag van mijne rede, waarin zijn opgeteekend deze woorden: *»Na h. t. lezen der stukken. ben ik tot de overtuiging gekomen, dat de Regering zich welligt omtrent hare (eigene) bedoelingen bedriegt, maar dat doel en wensch wel degelijk uitbreiding van gezag is geweest.»*

Het tegendeel te zeggen noemde ik eene *protestatio actui contraria*, een protest in strijd met de feiten. De Minister van Buitenlandsche Zaken gaf deze woorden terug met de vertolking, *onwaarheid*, een woord hetgeen en volgens de stenographische aantekeningen, en volgens mijn eigen geheugen volstrekt niet door mij is gebruikt. Dit lag ook niet in mijne bedoeling, want ik voegde er bij: het is mogelijk » dat de Regering zich omtrent hare eigene bedoelingen bedriegt."

Dit is somtijds ons aller lot. Ik blijf dan ook mijne eerste gedachte handhaven. Het kon zijn dat de Regering werkelijk oorlogszuchtig jegens Atjeh gestemd was, zonder zich zelve

daarvan volkomen rekenschap te geven. Ik kan dit denkbeeld onmogelijk verlaten, wanneer ik zie den brief van 24 Maart 1872, waarin uitdrukkelijk gezegd wordt dat Atjeh zich ons protectoraat *moet* laten welgevalen, hetzij in der minne, hetzij door geweld, en zonder langer dralen. Dit bragt dan toch mede dat men Atjeh van een deel van zijn gezag en onafhankelijkheid wilde berooven, des noods met geweld, en hierin ligt dan toch wel degelijk uitbreiding van ons gezag. Degenen die het protectoraat ondergaat verliest zijn gezag en onafhankelijkheid ten deele, en dat aldus verloren gedeelte komt in handen van den beschermheer. Zoo zeer ligt die uitbreiding van gezag in de bedoeling der Regering, dat er uitdrukkelijk gezegd wordt, de zaak kan niet langer wachten, onze invloed moet gevestigd worden, onverwijld, hetzij in der minne, hetzij met geweld. Zie pag. 29 der in mijne eerste rede aangehaalde Nota.

Ik handhaaf dus mijne opvatting, maar kom er tegen op dat ik eene onwaarheid aan de Regering zou hebben ten laste gelegd.

Wij zien dikwijls niet klaar in onze eigene wenschen en bedoelingen, wij bedriegen ons zelve. Dat kon hier bijzonder gemakkelijk het geval zijn, omdat de Regering, zeer bevreesd voor het vestigen van vreemden invloed op Sumatra, met zooveel drift streefde naar het *doel* om dien invloed te weren, dat zij zich geen klare rekenschap van de gebezigde middelen meer geven kon.

Wanneer men omtrent één punt zeer sterk gepreöccupeerd is, verliest men de anderen wel eens uit het oog. Door de pressie der omstandigheden is wellicht het juiste oordeel omtrent de keuze der beste middelen aan de aandacht der Regering ontnomen geworden. Zoo is zij misschien verder gegaan dan zij zelf wilde, of meende te willen. Doch daar over meer dan genoeg.

In de tweede plaats moet ik den Minister van Kolonien dank zeggen voor de gegeven inlichtingen, ofschoon ik moet erkennen dat mij die niet op alle punten bevredigen.

Hetgeen de heer Stieltjes zoo even in het midden bragt, ontslaat mij van eene beantwoording van sommige dezer punten. Een punt heeft die geachten spreker echter niet behandeld: *de blokkade*.

Eenigermate teregt zeide de Minister van Kolonien, dat als die Staten de Nederlandsche souvereiniteit hebben erkend en onze vlag geheeschen de blokkade daar dan niet kan worden voortgezet.

Aan den eenen kant erken ik dit; maar aan den anderen is het toch ook waar, dat zonder het nemen van maatregelen het hijschen van onze vlag niet veel baten zal, en zullen die Staten gedachtig aan oude banden, zeker oorlogscontrabande enz. invoeren van Atjeh. Wanneer men de blokkade opheft moet men daarvoor iets in de plaats te stellen, iets als „een droit de visite”.

Met dat doel zal men dus moeten blijven zorgen daar een scheepsmagt te hebben. Ik meen dat er somtijds bij blokkade toch schepen, natuurlijk alleen handelschepen, van neutralen worden toegelaten, mits die geen oorlogscontrabande aan boord hebben.

Een punt blijft evenwel zeer sterk bij mij wegen: de schuld voor den toestand der krijgsmiddelen blijft mede voor rekening der Regering.

Met genoegen vernam ik nu van den Minister dat er, in strijd met de inlichtingen gegeven in den Raad van Indie, genoeg ammunitie was; maar ik vraag of men het een lid der Kamer euvel duiden kan als hij den kommandant van vloot of leger hieromtrent geloof. In de stikken staat uitdrukkelijk de verzekering van een dier opperbevelhebbers, dat er *geen* ammunitie was? Zie de zitting van den Raad van 20 April 1873. Maar bovendien ik vraag, hoe ziet het er uit met eene Regering, die er een opperbevelhebber op nahoudt, die niet weet of er ammunitie is, ja of neen, ja zelfs de Regering daaromtrent in dwaling brengt? Het verheugt mij zeer dat er wel ammunitie geweest is, maar het pleit niet voor den kommandant dat hij op een zoo gewichtig punt onwetend is en de Regering brengt tot dwaling en geheel verkeerde handeling. Die toestand is dan toch verregaand verkeerd.

Behoorlijke ophelderingen heb ik niet gehoord omtrent hetgeen de heer Stieltjes in het midden bragt. Evenmin omtrent de gevolgen die de zaak op ons Nederlandschleger zal oefenen.

Ook ben ik niet gerust gesteld, of wij het volgend jaar niet weder eene expeditie zullen hebben.

De Minister zegt dat hij daarvan niets weet.

Schoon ziet de zaak er dus nog juist niet uit.

Gaarne erken ik echter, dat ik meer bevredigd ben door de ophelderingen van den Minister, dan vóór die te hebben gehoord.

De heer **Kuyper**: Mijnheer de Voorzitter, ik wensch wel een kort woord te dupliceren op de ministeriele repliek. Ik zal echter niet alle punten bespreken door de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Kolonien behandeld. Immers bij de Vergadering wint allengs het verlangen veld om het comité-generaal in openbare vergadering te doen overgaan. Ik geloof ook dat hervatting van het publiek debat wenschelijk wordt, en zal dus uitsluitend die punten bespreken, welke voor openbare behandeling minder geschikt zijn.

De Minister van Buitenlandsche Zaken heeft, in antwoord op mijne vraag, waarom de bemiddeling door Turkije aangeboden, was afgewezen, beweerd, dat ik had voorbijgezien het bestaan en drijven van de Turksche partij in Konstantinopel, en het gevaar niet in het oog had gehouden, dat uit de pretentie der partij, om het groote kalifaat weer over alle Mohammedaansche natien te herstellen, voor onze kolonien zou kunnen voortvloeijen.

Ik heb op dat argument wel gedacht, maar meende dat men behoorde te onderscheiden tusschen de *geestelijke suprematie* van den Sultan en de *staatkundige pretentie* door de bedoelde partij in Konstantinopel hier aan vastgeknoopt uit de zucht om ook de seculaire suprematie van den Sultan te doen eerbiedigen door alle Mohammedaansche natien.

Ik opperde dit bezwaar wíl mij toescheen dat de politiek der Regering te dezen opzigte min of meer tegenstrijdig was.

Immers, reeds met een enkel woord gaf ik te kennen, dat het Mohammedanisme ten deze niet alleen staat, maar dat hierbij nog eene andere gezindheid, dezelfde geloofsovertuiging vindt, van een geestelijk hoofd, op wiens spiritueel gezag een stelsel gebaseerd is van staatkundige strekking. Ik stipte reeds aan, dat ik het oog had op de Roomsche curie.

Wat doet nu onze Regering? Laat zij als Staat der Nederlanden eenige beperking op politiek terrein gelden, die ook ten ontziet alligt uit erkenning van de theorie der twee zwaarden zou kunnen voortvloeijen? Natuurlijk niet. Maar omdat de Regering van Nederland teregt eene positie inneemt, die tot afwijzing van elke staatkundige pretentie leidt, wordt daarom de Vorst-Bisschop van Rome niet als geestelijk hoofd der Roomschegezinden erkend? Is er dan niet een nuntius, zaakgelastigde der Roomsche curie ook in den Haag geaccrediteerd, en ligt niet daarin reeds van de zijde der Regering het feitelijk bewijs, dat de Vorst-Bisschop van Rome wel ter deze als het geestelijke hoofd der Roomschen geëerbiedigd wordt?

Gaat het nu aan bij het volgen van zulk eene gedragslijn in Nederland, voor onze kolonien de geheel analoge pretentie van den Sultan van Turkije af te wijzen en hem de erkenning als geestelijk hoofd der Mohammedaansche bevolking te onthouden, op grond dat dit gisting, woeling onder de Mohammedaansche bevolking in het leven zou kunnen roepen? Is dit geen tweeslachtige politiek en zou men niet, integendeel, kunnen beweren, dat men juist min of meer verbittert, ergert en het fanatisme opwekt, door een van het Mohammedanisme onafscheidelijk geloofsbeginzel te ignoreren, terwijl omgekeerd, indien men dit beginzel regt liet wedervaren, de Mohammedaan zou zien, dat wij van Staatswege zijn geloof geen belemmering in den weg leggen, maar ook zijn hierarchie eerbiedigen, om door die eene erkenning van zijne feitelijke belijdenis vertrouwen te wekken. Zoo althans moest de Regering op haar standpunt oordeelen, krachtens hare verklaring aan Turkije » dat de Nederlandsche Regering de Mohammedaansche godsdienst beschermt », eene uitdrukking die ik voor hare rekening laat, maar die althans niet rijmt met het sustenu dat, hetgeen voor de Mohammedaansche bevolking eene hoofdzaak is, hare belijdenis, van Regeringswege moet worden bestreden. Zou men nu de aanvaarding van zoo invloedrijke bemiddeling niet tot goede resultaten hebben kunnen leiden? Wie zal het zeggen? De Minister heeft met geen woord aangewezen welke denkbeelden van de zijde van Turkije op den voorgrond zijn gesteld. Hij zegt, dat hij eene zware campagne van zes maanden met Konstantinopel heeft gehad. Ik neem het aan, maar uit de stukken waarnaar ik heb te oordeelen blijkt zelfs niet dat men gepolst heeft onder welke voorwaarde die bemiddeling door Turkije bedoeld werd. Waarom liet men

dit na? Immers wanneer die voorloopige bespreking tot de overtuiging had geleid dat Turkije iets meer bedoelde dan wij konden toegeven, zou het nog altijd aan ons hebben gestaan, de onderhandelingen af te breken.

Eene tweede opmerking veroorloof ik mij tegen hetgeen de Minister van Buitenlandsche Zaken gezegd heeft over het gebeurde te Singapore. Bij vergissing heeft hij mij in den mond gelegd, dat het daar gebeurde »eene farce» zou geweest zijn. In de stenographische aantekeningen die ik voor mij heb en waarvan ik eer had Zijne Excellentie inzage te geven, staat juist omgekeerd: »Ik zal niet zeggen, dat het eene farce is.» Dus juist het tegendeel. Ik meen daarop te moeten wijzen, omdat de uitdrukking door den Minister gebezigd, dat ik de handelingen van onze agenten daar in een bespottelijk daglicht had trachten te stellen, wel zaam zal hangen met de erroneuse onderstelling dat ik het gebeurde te Singapore als eene farce had gekarakteriseerd. Waar dus uit de stenographische aantekeningen blijkt, dat ik dat woord niet gebruikt heb, zal aan Zijne Excellentie wel elke grond ontvallen voor de meening, dat het mijne intentie zou geweest zijn te ridiculiseren. Dit is wel het allermint mijn doel geweest. Wat heb ik gedaan? Men had den Minister keer op keer om licht gevraagd over het Atjehsche mysterie. Eindelijk gaf de Minister aan den aandrang toe, er kwam licht, en dat licht liet hij ook op de agenten te Singapore vallen. Ik plaatste ze dus niet in een *bespottelijk*, maar in een *ministerieel* daglicht.

Over de zaak zelve van het gebeurde te Singapore hoop ik straks nog een enkel woord te zeggen in mijn verweer tegen hetgeen de Minister van Kolonien mij repliceerde. Beider antwoord gold een bedenking, zoodat de Minister van Buitenlandsche Zaken mij wel ten goede zal houden dat ik, om herhaling te voorkomen, aanstonds overga tot zijn ambtgenoot.

En dan in de eerste plaats nog een woord over de publicering der stukken. Gisteren vernam ik van de Regering kortweg, dat zij ongenegen was ze te publiceren; eerst heden is er iets uitvoeriger reden gegeven, waarom de Regering meende zich tegen openbaarmaking dier stukken te moeten verzetten. Ik berust daarin, ofschoon ik niet kan zeggen dat de aangevoerde argumenten mij overtuigd hebben. Het mij gegeven antwoord bewees te veel en daarom niets. Mijne vraag was niet: laat *alle* stukken openbaar gemaakt worden; maar: zijn er niet een groot aantal, tegen wier openbaarmaking geen plausible bezwaar bestaat? Nu wordt mij geantwoord: er zijn in het dossier stukken, waarin al is het maar twee of drie regels voorkomen die de publicering verbieden. Maar wat bewijst dat? Zijn er niet, en daaronder zeer belangrijke stukken door mij aangewezen, waarin zelfs die »twee à drie regels» ontbreken?

Maar bovendien, ik deed opzigtens de stukken nog eene andere vraag, die niet van alle gewigt ontbloot was, en waarop niettemin het antwoord uitbleef. Waarom heeft de Regering niet reeds vroeger in *comité-generaal* de stukken aangeboden, naar gelang ze in haar bezit kwamen? Men zegge niet: de openbaarmaking zou gestreden hebben met 'slands belang. Immers dat argument geldt tegen publicering, nooit tegen het mededeelen van hetgeen daarvoor geschikt was, in *comité-generaal*. Zou niet omgekeerd het vertrouwen der Kamer in het beleid der Regering minder geschokt zijn geworden, bijaldien deze stukken successievelijk waren overgelegd, en zou dit niet eisch zijn geweest van dat gemeen overleg, waarop vooral deze Regering zich dikwijls beroepen heeft? Dat er uitdrukkingen in voorkwamen die onze betrekkingen met andere Mogendheden in gevaar zouden kunnen brengen, kan hiertegen niet gelden. Een geheim der Kamer kan ons nooit tegenover het buitenland compromitteren. Van een *comité-generaal* verneemt het buitenland niets.

Ook op de onvolledigheid van het dossier wees ik. Hierop ontving ik ten antwoord »dat mail-rapport is overgelegd, en de klagten van belanghebbenden, ja, het is onzeker of dit niet enkel ziet op Gani en andere kleine staatjes, die onze hulp inriepen; andere stukken zijn er niet.» Maar heeft, zoo vraag ik, niet de gansche repliek van den Minister den indruk gegeven dat, indien het dossier ware geweest wat het behoorde te zijn, veel discussie zou zijn voorkomen. Een dossier, zal het aan zijn doel beantwoorden, moet niet alleen stukken geven, maar ook van de toelichtende nota verzeld gaan, waardoor die stukken verstaanbaar worden. Indien de Minister er zulk eene nota aan had toegevoegd, waardoor toegelicht ware geworden het vroeger gebeurde in Amerika en de min of meer bedekte handelingen van

Italië, dan ware ongetwijfeld beter aan den eisch van een volledig dossier voldaan geweest.

Ik dank den Minister intusschen voor de inlichtingen die hij nu, zij het ook ietwat later, gegeven heeft en waaronder er, ik erken het, zijn die op de beoordeeling van het Regeeringsbeleid van invloed moeten wezen.

En nu de quaestie zelve, die ik weer vastknoop aan het gebeurde te Singapore, om van daar tot de motie te komen.

De Regering voert mij tegen: gij beoordeelt den heer Read onregtvaardig; de heer Read is een goed betrouwbaar man, die ons uitnemende diensten heeft bewezen. Heb ik dit ontkend? Integendeel, ik heb gisteren zelf uitgesproken dat het een man van groote bekwaamheid en activiteit is en voor zoover hij als handelsagent en eenvoudig aanbrengrer van berigten optrad, heb ik tegen zijne geschiktheid geen de minste bedenking. Maar vraagt men, of hij blijk heeft gegeven van dat diep diplomatisch beleid dat te Singapore in de eerste plaats geëischt werd, dan meen ik in mijne ontkenning te moeten volharden. Immers hij blijkt bij het ventileren zijner opinien het sine qua non van alle diplomatiek talent: *menschenkennis*, volstrekt te missen. Men vergelijkte ten bewijze slechts wat over de heeren Jenkins en Racchia eenerzijds door de heeren Ortt en Birch en anderzijds door den heer Read is geopineerd. De dunk der eersten was uiterst gunstig, die van onzen consul-generaal uiterst ongunstig. En wat toont nu de uitkomst? Immers, dat de Minister zelf zal moeten toegeven dat op de heeren Jenkins en Racchia niets valt aan te merken, en dat geen der beide heeren zich in verkeerde intrigues gemengd heeft. Bewijs te over, dunkt mij, dat de heer Read zich in zijne diagnose vergist heeft. Dit bespeurt men telkens. De heer Read meent dat de zaak van den aankoop van een schip door de Atjehsche gezanten slechts een verzinzel is, en toch verklaart de resident Schiff in zijne missive dat het wel degelijk was gelijkze voorgaven, de heer Angelbeek de betrokken persoon en zelfs de koopprijs was genoemd.

Dat men op de lichtgeloovigheid van den heer Read speculeerde, blijkt overtuigend uit het feit, dat men een valschen brief in zijne handen heeft doen komen, met het doel om zijne ongerustheid nog te verhoogen. En van dien brief erkent de heer Read zelf dat hij onecht was.

Read is nu eenmaal iemand van groote maatregelen. » *Il faut agir d'un grand coup* », schreef hij aan Schiff. Hij beeldde zich in dat hij door mauvais intrigants werd beetgenomen, en zijn idee fixe is: dat men daartegen ageren moest. Mogt men dan op zulk een man afgaan, en ware het, ik vraag dit thans Mijnheer de Voorzitter, bij de kennis die men van den consul-generaal Read moest hebben, bij het uitbreken der verwikkelingen te Singapore, niet pligt geweest voor den Gouverneur-Generaal om de ingekomen berigten nader te onderzoeken en wanneer deze nalatig bleef, voor de Nederlandsche Regering, om naar Indie te schrijven: gebruik Read als opspeurder, laat deze Ariffin als spion gebruiken, maar zend onverwijld een diplomatiek agent naar Singapore om in loco de zaak gade te slaan. Vooral had men er een Hollander behooren heen te zenden, want ik acht dat het alleszins pligt ware geweest niet door een Engelschman maar door een Hollander bij zoo zonderlinge verwikkelingen onze belangen te doen verdedigen. Ik heb majoor Studer een *fool* genoemd. De Minister zeide, ja, een *fool*, maar in den zin dat hij zich heeft laten beetnemen. Intusschen, ik heb uit de stukken geciteerd, en de daarin voorkomende woorden pleiten zeker niet voor de opvatting van den Minister. Daaruit is alleen op te maken dat Studer iemand was die zich met alles bemoeide, dingen deed die hem niet aangingen en zich dwaas aanstelde.

Over het gebruiken van Ariffin heeft de Minister van Kolonien gezwegen en dus stilzwijgend mijne bewering beaamd, dat al gebruikte men hem als spion, contrôle noodig ware geweest.

Wat het tractaat betreft, heeft de Minister erkend, dat er reeds een Amerikaansch tractaat met Broenei bestond. Is het dus nu niet mogelijk dat Ariffin van den inhoud van het tractaat kennis droeg het naschreef en ons misleid heeft?

Dat Read zelf » geen serieus man was » heb ik niet gezegd, maar beweerd dat het gebeurde te Singapore mij voorkwam niet serieus te zijn. De persoon, het karakter van Read heb ik buiten spel gelaten. Slechts waagde ik de gissing dat hij, door een idee fixe gedreven, zijne onderhandelingen min serieus maakte en dit meen ik te mogen volhouden. Na al hetgeen gezegd is, ook na de nadere inlichtingen van den Minister over de pogingen van

Amerika staat het bij mij vast dat, zoolang de onderhandelingen in geene verdere phase waren getreden, het serieus karakter, dat tot een casus belli leiden kon, er aan ontbrak.

Dit leidt mij van zelf tot het ultimatum. De Minister heeft erkend dat op 22 Maart de uitingen van Amerika en Italie ten deele nog onzeker, maar toch van dien aard waren dat op dat oogenblik geen imminent gevaar bestond. Hij liet er dan ook op volgen: » Maar al hadden we niet meer met Amerika te rekenen, de expeditie moest toch doorgaan, want er was verraad en trouweloosheid gepleegd en dit was reden genoeg voor een casus belli? Dit begrijp ik niet. Dat satisfactie en opheldering gevraagd moest worden, heb ik gisteren reeds erkend, maar tusschen het vragen van satisfactie en opheldering aan een inlandsch vorst en een onverwijld casus belli, ligt voor mij een onafzienbare afstand. Ik keer dus tot Amerika en Italie terug.

Agenten dezer Regeringen, ik stem dit toe, hadden zich in dier voege uitgelaten dat wij althans een oog in 't zeil moesten houden. Maar had men dan, nu de Regeringen deze agenten desavoueerden, na positie op Atjeh's reede te hebben genomen, niet kunnen afwachten hoe de zaken liepen? De Gouvernements-commissaris was nog te Poelo Penang. Maar is dit dan onbereikbaar voor den telegraaph? En als men op 14 Maart te 's Hage wist dat de quaestie met Amerika en Italie voor het oogenblik vrij wel geschikt was, welk bezwaar was er dan om naar Batavia te telegrapheren: » Laat den Gouvernements-commissaris te Penang blijven, zend een paar schepen naar de reede van Atjeh om er positie te nemen, en naar gelang de gebeurtenissen zich ontwikkelen en de onderhandelingen loopen, zullen wij berigt zenden hoe gij te handelen hebt." Maar niets daarvan. Men heeft kortweg aangenomen dat er een imminente *casus belli* was, en dit juist acht ik, hoe men de zaak ook keere, onbewijsbaar.

Mijne stelling uit dien hoofde acht ik voor alsnog onaantastbaar, dat op 26 Maart volstrekt geen noodzaak bestond om toen reeds den oorlog aan Atjeh te verklaren.

De Minister zelf doet mij hiervoor een bewijs te meer aan de hand.

Als men begint te onderhandelen met inlandsche vorsten — voerde de Minister mij tegen — komt men aan geen einde. Zeer juist, maar wat kan ons nopen dat einde te verhaasten? Men was niet voorbereid ten oorlog en wist dat met een vijand als Atjeh veel werd gewaagd. Een oogenblik meende men, gedreven door Amerika of Italie, een slag te moeten slaan die gevaarlijk was. Waarom dan dien slag toch geslagen, nadat dit gevaar was afgedreven, en waarom niet veeleer gebruik gemaakt van de eigenschap der inlandsche vorsten om bij manier van gouddraad te trekken, de onderhandelingen zoo lang te rekken, tot wij versterking van hier konden zenden, en ginds eene voldoende magt aanwezig ware om Atjeh te imponeren? Hierop ontving ik geen antwoord, en het kan ook niet gegeven worden, Mijnheer de Voorzitter. Inderdaad niemand kan aantoonen dat wij iets, ook maar iets hadden verspeeld, zoo de onderhandelingen slepende waren gehouden ter bereiking van het dubbel doel: 1°. om ons beter voor te bereiden, maar ook 2°. om beter te onderzoeken wat er van de gansche zaak aan was.

Immers, de Minister zegt zelf dat hij nog geen stukken had, en nog niet bezat dan telegrammen. Maar moest dat juist niet een prikkel zijn geweest om eerst vollediger berigten af te wachten, tot men ons uit Batavia op de hoogte had gesteld en de Regering, na inzage der stukken, in staat ware geweest de verantwoordelijkheid van zoo ernstig besluit te dragen? Juist op dat hebben van » *niets dan telegrammen* » stuit onverbiddelijk elk beweren af dat het op 22 Maart zou geweest zijn het *tempus utile et necessarium* om toen reeds het ultimatum te zenden. Dit klemte te meer, wijl ik evenmin antwoord ontving op mijn zeer ernstig bezwaar, dat de bevelen van het Opperbestuur niet werden gehoorzaamd en een ultimatum van 24 uur in steê van 14 dagen is gesteld. De Minister heeft het feit niet weersproken, maar evenmin erkend dat het Indisch bestuur verkeerd handelde door af te wijken van de van hier gegeven bevelen.

Mede geen antwoord werd vernomen op de vraag, waarom de Gouverneur-Generaal in den Raad van Indie voorstelde het opperkommando der expeditie te geven aan den eersten officier in rang van dat wapen, dat bij de expeditie de hoofdrol zou vervullen, waaruit toch onweerlegbaar bleek dat men toen reeds de landing der expeditionaire troepen op het oog had, iets waardoor het beleid van het Indisch bestuur nog minder verklaarbaar wordt. Nu vraagt de Minister mij: wat bedoelt gij met uwe motie; waarom stelt gij haar in dien vorm?

Ik moet die vraag reciproceren aan de Regering. Er was door den heer Messchert eene interpellatie tot de Regering gericht die niets beoogde dan het verkrijgen van meerder licht over plannen, de Regering en haar toekomstig beleid. Toen kwam de Regering plotseling met de stukken voor den dag. Wat beteekende nu de aanbieding van die stukken? Wat kon ze anders bedoelen dan eene uitdaging aan de Kamer: »Gij hebt mij telkens aangevallen en beweerd dat mijn beleid de Atjehsche quaestie niet geregtvaardigd was. Dusver antwoordde ik, dat ik die stukken niet kon overleggen; thans bied ik ze u aan, lees ze nu en breng uw oordeel uit.»

Aan die uitdaging wilde ik gehoor geven; door eene beslissing der Kamer uit te lokken. Maar ik heb geene haast; ik wensch niet de fout te begaan van den heer Nieuwenhuysen en nu reeds op een ultimatum, zoo men niet in tempore utili rekent, aan te dringen.

Of ten deze opzichte het oordeel der Kamer over het regeringsbeleid *nu* of *later* wordt uitgesproken, is mijns inziens volkomen onverschillig. Door spoed meende ik alleen der Regering een dienst te doen, te meer daar ik meende de Kabinetsquaestie niet te moeten stellen, maar dit overliet aan de Regering.

Het slot van 's Ministers rede maakte echter aan alle onzekerheid te dien opzichte een einde. Hij zou zich niet aan driejarigen dwangarbeid onderwerpen. Mij zou het aangenamer zijn geweest, indien de Minister zich minder beslist had uitgelaten. Maar de Regering heeft zich nu eenmaal zeer pertinent verklaard en als haar meening te kennen gegeven dat, wordt de motie aangenomen, de Kabinetsquaestie een feit zal zijn. Dit, ik zei het gisteren reeds, gaat verder dan mijne bedoeling. De Kabinetsquaestie behoeft mijns inziens alleen gesteld te worden bij het beoordeelen van de plannen voor de toekomst, niet bij het oordeel over het verleden. Hieruit volgt dat het thans voor mijne motie niet de *tempus utile* zou zijn. Immers daardoor zou elk oordeel over het toekomstig beleid worden afgesneden. Hieruit volgt dat de Kamer thans niet tot een decisie mag komen en besluiten moet de discussie over het verledene te adjourneren. Ik gevoel echter dat het zeer moeilijk is de Kamer tot zoodanig besluit te leiden. En het behoeft ook niet, want ik heb het zelf in mijne magt om naderhand, nadat eerst de quaestie over het regeringsbeleid voor de toekomst zal zijn uitgemaakt, alsnog een oordeel over het verleden uit lokken, wat thans door de Regering zelve ontraden wordt. Ik zeg dit niet als of ik in de houding van den Minister van Kolonien eenige wending meen te bespeuren, maar wijl hij zelf heeft verklaard dat hij, aan deze zijde gezeten, niet tot het indienen eener motie zou gekomen zijn. Hiermee vervalt ze voor het oogenblik; te meer, wijl men na het stellen der Kabinetsquaestie, zulk eene motie niet anders dan in openbaar debat zou kunnen bespreken, terwijl mijne bedoeling was ze in stemming te brengen in comité-generaal. Gedooft nu die usantie van de Kamer dit niet, dan zal ik mij wel wachten den schijn aan te nemen, als of ik binnenskamers een vonnis wilde vellen, dat ik schroomen zou voor het publiek uit te spreken. Zoo iemand dan ben ik een vijand van mysterien op staatkundig terrein; ik zal daarom het eenige doen wat mij, na het stellen der Kabinetsquaestie, rest: mijne motie voor mijzelven adjourneren en haar voor 't oogenblik terugnemen in afwachting van den uitslag waartoe 't debat over de interpellatie-Messchert zal leiden. Daarvan zal het afhangen, mijns inziens, of het reeds terstond of eerst bij eene nieuwe phase van de Atjehsche quaestie het *tempus utile* zal wezen om te komen tot datgeen, waartoe de Regering zelve door de aanbieding der stukken de Kamer feitelijk heeft uitgenoodigd.

De heer **Bredius**: Ik heb het woord gevraagd voor eene eenvoudige motie van orde, vooral met het oog op die, welke was voorgesteld, maar nu is ingetrokken. Over die intrekking betuig ik mijn leedwezen, omdat ik meende dat door eene stemming daarover de Atjehsche quaestie beslist zou worden, zoodat men niet telkens weder op dat punt terug behoefde te komen en weder het verschijnsel te zien dat men om de zaak heen draait zonder dat men het punt in quaestie zelf durft te stellen, maar om, even als eene mot, om de kaars heen fladdert, op het gevaar af van, even als deze de vlerken, zich telkens de vingers te branden. Dit neemt niet weg dat ik wensch eene motie van orde voor te stellen, de strekking hebbende om de zitting met gesloten deuren op te heffen en over te gaan tot het openbaar debat. Het komt mij voor dat de geheime stukken, of de zaken die geheim moeten blijven, genoeg over en weer zijn behandeld, zoodat al de leden van de Kamer ten volle in de gelegenheid geweest zijn om daaromtrent zich eene overtuiging te

vestigen. Diegenen der leden; die daaromtrent nog geen overtuiging hebben, zullen die wel nooit krijgen al bleven wij nog 10 dagen discussieren. Wanneer wij overgaan tot de behandeling in het openbaar zullen wij zeer goed onze overtuiging kunnen uitspreken al is die ook gebaseerd op de geheime stukken, zonder ze te vermelden, of zonder er zelfs met een enkel woord van te reppen. Wanneer een onzer zegt: dit of dat is mijne overtuiging, dan weet ieder ander lid genoegzaam waaruit zij geput is, zonder dat het vermeld worde.

Ik stel dus als motie van orde voor, dat de zitting met gesloten deuren zal worden opgeheven en het verdere debat zal gevoerd worden in openbare zitting.

De **Voorzitter**: door den heer Bredius is voorgesteld de zitting met gesloten deuren op te heffen en het verdere debat te voeren in het openbaar, dus om te *sluiten* de beraadslaging over de geheime stukken, door de Regering overgelegd; ik heb op dat woord *sluiten* gedrukt, omdat ik dacht dat het in de bedoeling van den geachten voorsteller lag, hoewel de heer Bredius het niet duidelijk gezegd heeft.

De motie van orde van den heer Bredius wordt door verschillende leden ondersteund, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Lijnden van Sandenburg**: Indien het inderdaad de wensch der Kamer is thans het comité-generaal op te heffen, dat wil zeggen het debat te sluiten over de geheime stukken, het is mij wel en ik zal er mij stilzwijgend aan onderwerpen, maar het gevolg daarvan zal zijn, dat het debat op eenen anderen tijd weder zal moeten worden opgevat. Dat zal nu misschien toch wel het geval zijn bij het kennelijk doel dat dezerzijds geopenbaard is om thans geen quaestien in het leven te roepen, die het Ministerie wellicht tot aftreden zouden kunnen nopen; maar wanneer nu het debat gesloten wordt in geheim comité, dan is de weg afgesneden om te antwoorden op de rede van den Minister van Kolonien van heden morgen, die alleen uit de geheime stukken kan beantwoord worden. Ik had mij voorgenomen daartoe met een enkel woord over de telegrammen te spreken, in de openbaarmaking waarvan van Regeringswege bezwaar bestaat en waarover in publieke zitting dus niet gesproken kan worden.

Wordt thans het debat in comité-generaal gesloten, dan wensch ik alleen te constateren dat daaruit geene conclusie getrokken werd tegen het onbeantwoord blijven van de rede van den Minister van Kolonien.

De heer **Haffmans**: Ik geloof dat de bedoeling van den geachten voorsteller van de motie niet dezelfde is als de uwe, Mijnheer de Voorzitter.

Volgens u zou het in den vervolge niet meer geoorloofd zijn over het verledene te spreken, terwijl het toch de bedoeling van de vergadering geweest is om niet alleen in het geheim, maar ook met open deuren over het verleden en de overgelegde stukken te spreken.

Daarom zal ik mij tegen uw voorstel verklaren, Mijnheer de Voorzitter, wanneer gij door het sluiten van het debat bedoelt dat niet meer over het verledene in publieke zitting mag gesproken worden.

De **Voorzitter**: Ik doe den heer Haffmans opmerken dat zonder den minsten twijfel, wanneer de beraadslaging hier gesloten wordt, in de termen door den heer Bredius aangegeven, door mij niet kan worden toegelaten dat in de openbare zitting terug gekomen worden op overgelegde geheime stukken. Wil de Kamer hierop later terug komen — en dit strekke tevens als antwoord aan den heer van Lynden, dan kan een afzonderlijk voorstel gedaan worden, of op nieuw verlof aan de Kamer worden gevraagd en naar aanleiding daarvan de beslagning worden hervat.

Maar thans, eenmaal gesloten zijnde, zal ik niet bij magte zijn, om, tegenover de uitdrukkelijke verklaring der Regering dat de stukken onder geheimhouding worden overgelegd de bespreking daarvan in eene openbare vergadering toe te laten.

De heer **van Zuylen van Nyevelt**: Ik geloof dat wij in deze moeten onderscheiden. Mijnheer de Voorzitter, ik beaam volkomen hetgeen door u is gezegd omtrent de geheim-

houding van geheim overgelegde stukken. Maar dat sluit volstrekt niet uit dat men geene aanmerkingen zou kunnen maken over de *zaken* die in die stukken vermeld worden. Dit is ook door den vorigen geachten spreker gezegd, die zeide, dat wij niet over de *stukken* zullen spreken, maar dat iedereen begripen zal dat hij die zijne meening te kennen geeft, deze geput zal hebben uit die stukken. Ik meen dus, Mijnheer de Voorzitter, dat dit in overeenstemming is met hetgeen door u in den aanvang der discussie werd gezegd, namelijk dat twee punten, het *verleden* en de *toekomst* tegelijk moeten behandeld worden, ofschoon dit destijds eenigzins in strijd was met mijne meening. Maar uit het besluit dat in comité-generaal en *verleden* en *toekomst* zullen behandeld worden vloeit voort dat die in de openbare zitting ook niet gescheiden behooren te worden, anders had men zich in comité-generaal tot het verleden moeten bepalen.

De Voorzitter: Het komt mij voor dat eene behandeling der zaak zoo als de heer van Zuylen dit wenscht in strijd is met de uitdrukkelijk door de Regering gestelde voorwaarde van geheimhouding.

Ik zou niet kunnen toelaten dat men, zonder zich op de stukken te beroepen, deze toch zóó besprak, dat ieder kon voelen dat men dit deed.

De heer Frans van de Putte: Mijnheer de Voorzitter! Het verwondert mij dat een oud-lid en gewezen Minister, die zelf wel stukken heeft overgelegd, eene dergelijke leer predikt, geheel in strijd met de parlementaire usances in alle landen der wereld; en wat ook *hier* niet gebeurd is met de overlegging van de stukken over de Oosterschelde. Zulks is *nimmer* gebeurd.

De Regering moet zich ten sterkste verzetten tegen zulk eene handeling der Vergadering; zij is dus bereid, als de Kamer het verlangt, om de discussie in comité-generaal voort te zetten.

De heer van Zuylen van Nyevelt: Ik meende het ministerieel standpunt te verdedigen; het standpunt, dat de stukken aan de Kamer in 't geheim medegedeeld, geheim moeten *blijven*.

Maar wat zou het gevolg zijn van het systeem dat door den Minister wordt verdedigd, dat, en dit kan zijne intentie niet wezen, ons de mond gestopt wordt over alles wat in de stukken staat, en wat wij ook uit andere omstandigheden kunnen weten. Elke discussie zou dan onmogelijk worden, indien er over die zaak een geheim stuk was medegedeeld. Ik meen dus dat er geen anderen weg overblijft dan ons te onthouden van de *vermelding* der stukken en alleen te spreken over de *zaken*.

De heer Kappeyne van de Coppello: Mijnheer de Voorzitter! Helder is de loop der discussie mij niet. Misschien is het mij ontgaan, maar ik moet vragen of art. 115 Reglement van Orde, geen geheimhouding oplegt omtrent hetgeen in deze Vergadering met gesloten deuren is voorgevallen.

Ik meen dat het besluit nog niet genomen is bij dat artikel bedoeld. Misschien echter bedrieg ik mij.

De Voorzitter: Ik zou voorgesteld hebben dit besluit te nemen vóór het eindigen van het comité-generaal, zoo als dit altijd gebruikelijk is; anders toch zouden de latere handelingen in comité-generaal niet vallen onder dat besluit.

De heer Kappeyne van de Coppello: Derhalve wanneer mijne stelling juist is, dat het comité-generaal eindigt met dat besluit, dan volgt daaruit van zelf, dat men in de openbare beraadslaging niet kan terug komen op hetgeen hier behandeld is en waaromtrent geheimhouding is opgelegd.

Wat de stukken betreft, daar zij door de Regering medegedeeld zijn, alleen onder voorwaarde van geheimhouding, kan daarop, dat spreekt van zelf, in de openbare discussie geen beroep worden gedaan. Deze twee punten moeten dus vaststaan.

Maar wanneer straks in de openbare vergadering wordt besproken de zaak van Atjeh

met het oog op algemeen erkende feiten en uit het algemeen oogpunt, dan spreekt het van zelf, dat men wel degelijk een besluit zal kunnen nemen omtrent de algemeene politiek der Regering. Alleen zal men niet meer kunnen disputeren over feiten, die slechts bekend zijn uit mededeelingen gedaan in comité-generaal.

Ongetwijfeld zal het moeilijk zijn voor leden, die aan de openbare discussie deelnemen, omdat altijd te schiften; die zullen daarbij grootelijks moeten gebruiken eene soort van diplomatieke discretie, maar dat is zeer zeker het best gedemandeerd aan den geachten afgevaardigde uit Arnhem; ik ben overtuigd dat hij ons het voorbeeld zal geven hoe men dergelijke discussie in vinculis voeren kan.

Maar wanneer thans een der leden beweert, dat hij in comité-generaal wil antwoorden op de redevoering van den Minister, zou ik persoonlijk geneigd zijn hem dat toe te staan, maar in het algemeen, dunkt mij, moet er toch een einde aan de discussie in comité-generaal komen. Wij zijn reeds drie dagen bezig. Wanneer men nu weder op de redevoeringen der Ministers wil antwoorden en daarop volgen re- en duplieken, dan zal er nooit een einde aan het comité-generaal komen, zonder dat dit strekken zal om meer licht te verschaffen aan de Kamer dan zij werkelijk nu reeds heeft of om de openbare beraadslaging beter voor te bereiden.

Ik geloof dus dat de Kamer eenig regt heeft om van hare leden te vorderen, dat ze niet al te veel spreken en al te welsprekend zijn, en dat deze Vergadering derhalve het regt heeft om eene motie van orde aan te nemen zoo als is voorgesteld; ik meen dat wanneer de groote meerderheid begrijpt dat er nu lang genoeg in comité-generaal beraadslaagd is, dan zij die in de geheime vergadering nog redevoeringen zouden willen houden zich moeten opofferen, toegeven aan het verlangen van velen, dat in eenig verband staat met het oordeel, buiten deze Kamer over dergelijk geheimhouding, iets dat billijkerwijze behoort mede te werken om de voorgestelde motie te regtvaardigen.

De heer **Haffmans**: Ik weet niet hoe ik het thans met den Minister van Kolonien heb. Gisteren was hij in 't geheel niet bevreesd voor openbare beraadslaging, in tegenstelling met den heer Voorzitter die altijd tegen openbare beraadslaging gestemd was. Gisteren nog, de heeren zullen het zich herinneren, zeide de Minister, dat hij de geheime discussie tot een minimum wilde beperken, tot het allernoodzakelijkste. Nu zal er in het geheel geen openbare discussie plaats hebben over de overgelegde stukken. Ik begrijp die plotselinge verandering van houding niet. Gisteren sprak de Minister gansch anders; hij nam het zelfs kwalijk dat men zeide dat hij het comité-generaal geprovoceerd had en thans mogen wij volgens den Minister niet anders dan in comité-generaal discuten.

Overigens moet ik nog herinneren, wat de orde betreft, dat wij het besluit genomen hebben om het debat over de overgelegde stukken en over de interpellatie te vereenigen. Dat besluit bestaat op het oogenblik nog, en wanneer deze twee zaken nu weer zullen gescheiden worden, zoo als, Mijnheer de Voorzitter, uw voorstel op het oogenblik is, moeten wij een besluit nemen om dat eerste te vernietigen. Ik geloof dat dit punt wel in aanmerking mag worden genomen.

De **Voorzitter**: Ik herinner dat ik geen voorstel gedaan heb, maar dat het voorstel van den heer Bredius is uitgegaan.

De heer **Godofrot**: Ik wensch te wijzen op eene praktische zijde van het vraagstuk dat de Kamer bezig houdt. Ik moet vragen of het mogelijk zal zijn in eene publieke zitting te spreken over de regtmatigheid van den oorlog zonder argumenten te bezigen, die slechts kunnen nederkomen op het verkondigen van halve waarheden, argumenten dus die geen verstandig man zal willen gebruiken, want met die halve waarheden zal men, van welke zijde ook, het publiek duperen als men zich daarmee in het openbaar debat moet behelpen.

Ik heb mij voorgesteld, dat het debat in publieke zitting uitsluitend zal moeten loopen over de vragen van ons geacht medelid uit Utrecht, die het onderwerp der interpellatie hebben uitgemaakt, en dat men bij het debatteren over die vragen zal kunnen gebruik maken van de stukken die overgelegd zijn, zonder aan de voorwaarde van geheimhouding

onderworpen te wezen. Maar ik kan mij niet voorstellen, dat, wil men de zaak in haren geheelen omvang behandelen, wij een *serius* publiek debat kunnen hebben, zonder dat men gebruik maakt van de geheime stukken.

Maar daarom ook, wanneer in het publiek debat gesproken zal worden over de regtmaticheid van den oorlog, zullen degenen, die van oordeel zijn dat men daaromtrent, moet hun geheim bewaard blijven, niet anders dan halve waarheden zeggen kan, daartegen moeten opkomen.

De heer **Haffmans**, voor de derde maal het woord bekomen hebbende, zegt: Nu geloof ik toch, dat de geachte laatste spreker, eergisteren niet in de Kamer tegenwoordig geweest is of dat hij het besluit niet gehoord heeft dat wij toen genomen hebben. Men zal zich herinneren dat wij volgens het voorstel van den heer van Houten besloten hebben om discussien *aan te vangen* in comité-generaal. Zij zullen dus in het publiek *voortgezet* worden; anders hadden wij niet behoeven te spreken van: *aanvragen*.

De heer **Bredius**: De argumenten door den spreker uit Amsterdam gebezigd, zijn juist argumenten waarom ik de motie heb voorgesteld. Ik heb het gedaan, niet om het debat over de regtvaardigheid van den oorlog in openbare vergadering voor te zetten, maar opdat aan dat debat eenmaal een einde zou komen. Men heeft wel beweerd in deze geheime zitting, dat de groote meerderheid der Kamer het beleid der Regering afkeurt; maar men heeft er zich toch niet aan gewaagd, dit door de Kamer bij stemming te laten uitmaken. Dit heeft mij herinnerd aan een voorval dat ik eens heb bijgewoond. Twee jongens hadden met elkander eene woordenwisseling, waarbij de kleinste den grootsten met een pak slaag bedreigde, maar dadelijk, nadat hij deze bedreiging uitgesproken had, zich omkeerde en hard wegliep. Daaraan werd ik herinnerd, want iets anders is het niet, wanneer men zoo iets beweert zonder dat men er eenig bewijs van heeft en dit zelfs niet durft aanbieden. Nu dunkt mij, dat, als men in de phase geraakt dat het altijd bij woorden blijft en men tot geene decisie komt, het beter is dat aan het debat een einde worde gemaakt, dan dat het nutteloos en eindeloos zonder resultaat wordt voortgezet. Daarom juist heb ik voorgesteld de geheime zitting op te heffen en over te gaan tot eene openbare zitting, waarin bepaaldelijk zal worden behandeld de interpellatie van den heer Messchert van Vollenhoven, die tot dit debat aanleiding heeft gegeven.

De **Voorzitter**: Ik stel voor de beraadslaging te sluiten en over te gaan tot stemming over de motie van den heer Bredius, daartoe strekkende, dat de Kamer besluite dat het comité-generaal zal worden opgeheven, dat zal worden gesloten de beraadslaging over de interpellatie van den heer Messchert van Vollenhoven, gezamenlijk met die over de van Regeeringswege overgelegde stukken en dat daarna in openbare zitting zal worden hervat de beraadslaging over genoemde interpellatie.

Vermits echter, naar ik verneem, aan de juistheid mijner opvatting getwijfeld wordt, verzoek ik den heer Bredius te willen zeggen of ik zijne meening al dan niet juist heb teruggegeven.

De heer **Bredius**: Volkomen juist, Mijnheer de Voorzitter.

De **Voorzitter**: Daar het nu blijkt, dat ik de bedoeling van den heer Bredius goed heb gevat, stel ik voor de beraadslaging te sluiten en over de motie van dat lid te stemmen.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De motie van den heer Bredius in stemming gebragt, wordt met 36 tegen 32 stemmen *verworpen*.

Tegen hebben gestemd de heeren van Wassenaer van Catwijk, Smidt, van Kerkwijk, van Eck, de Bruyn Kops, van Nispen van Sevenaer, van Kuyk, Stieltjes, Moens, Mackay, van Lynden van Sandenburg, Idzerda, de Roo van Alderwereldt, Insinger, Hingst, Kerens de Wijlre, Teding van Berkhout, van Loon, van der Does de Willebois, Schimmelpenninck

van der Oije, van Harinxma thoe Slooten, Smitz, Arnoldts, Heydenrijck, van Reenen, Bergsma, Tak, Lambrechtsen, Schimmelpenninck, C. van Nispen, Nierstrasz, van Foreest, Saaymans Vader, Mees, Haffmans en Wintgens.

Voor hebben gestemd de heeren van Wybenga, Kappeyne van de Coppello, Blussé, Sandberg, Brouwer, Bredius, de Jong, Cremers, Rombach, van den Berch van Heemstede, van Akerlaken, van Houten, Gevers Deynoot, Lenting, Dam, Oldenhuis Gratama, Kuyper, Jonckbloet, Mirandolle, van Zuylen van Nyevelt, Blom, Luyben, Fabius, de Bieberstein, Begram, Godefroi, 's Jacob, Viruly Verbrugge, de Ruyter, Zylker, Rutgers van Rozenburg, de Lange en de Voorzitter.

Bij deze stemming waren de heeren Kien en Storm van 's Gravesande afwezig.

De heer **Haffmans**: Ik stel als motie van orde voor dat de Kamer besluite: de zitting met gesloten deuren op te heffen en de beraadslaging in openbare zitting voort te zetten.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Ik geloof dat na hetgeen de heer Kappeyne en ook de heer van Zuylen gezegd hebben het duidelijk is dat men in de openbare zitting niet kan spreken over de stukken die onder geheimhouding aan de Kamer zijn overgelegd.

De **Voorzitter**: De heer Haffmans stelt voor de zitting met gesloten deuren op te heffen en de beraadslaging in openbare zitting voort te zetten; dat is dus de beraadslaging over de interpellatie van den heer Messchert van Vollenhoven en over de door de Regering overgelegde stukken.

De heer **Gerieke van Herwijnen**, *Minister van Buitenlandsche Zaken*: Wanneer dit de bedoeling is der motie moet ik mij daartegen ten stelligste verzetten. Het kan nooit de bedoeling der Kamer geweest zijn de discussie over de onder geheimhouding overgelegde stukken in het openbaar voort te zetten. Vroeger heb ik mij ten sterkste verzet tegen de mededeeling der stukken. Ik geloof dat de Regering de verantwoordelijkheid heeft voor de betrekkingen met buitenlandsche Mogendheden, en dat zij daarom ook het recht heeft te beoordeelen welke omstandigheden die betrekkingen kunnen in gevaar brengen. Ik verzoek dus ten stelligste dat althans over de stukken die de betrekkingen met het buitenland betreffen, niet in openbare zitting zal gesproken worden.

De heer **Haffmans**: Mijne motie zegt niet dat wij over de geheime stukken in openbare zitting zouden kunnen spreken.

De **Voorzitter**: Ik heb herinnerd aan het besluit van Donderdag met 62 tegen 3 stemmen genomen. De voorsteller der tegenwoordige motie behoorde onder de 62 voorstemmende leden. Toen is besloten dat in comité-generaal behandeld zou worden de interpellatie van den heer Messchert van Vollenhoven en te gelijk die over de door de Regering overgelegde stukken. Wanneer men nu voorstelt het comité-generaal op te heffen en de beraadslaging in openbare zitting voort te zetten, dan kan ik dit voorstel niet anders opvatten dan dat men wenscht hervatting der discussie over de interpellatie en over de overgelegde stukken in openbare zitting. Zoo men ten opzichte der overgelegde stukken reserves verlangt, moet men dit voorstellen.

De heer **van Houten**: Nu door u, Mijnheer de Voorzitter, wordt herinnerd aan de discussie, die Donderdag tusschen u en mij plaats had, reken ik mij verplicht te zeggen dat indien ik van u had verstaan, wat door u volgens het gisteren ontvangen *Bijblad* is gezegd, ik mij er geenszins mede zou hebben vereenigd. Daaruit toch zou volgen wat de heer van Zuylen opmerkte, dat, omdat er geheime stukken te onzer kennis zijn gebragt, wij nooit meer in het openbaar over de Atjehsche zaak zouden kunnen spreken. Mijne bedoeling was

toen dat in comité-generaal alleen zou worden besproken de inhoud der geheime stukken of wat bepaald een beroep daarop noodig maakt. Daarop werd door u, naar ik meende, geantwoord, dat gij van dezelfde meening waart, maar dat het u onmogelijk was alleen over de overgelegde stukken te doen beraadslagen, en dat daarom de stukken en de interpellatie bij elkander behoorden.

Het kan echter uwe meening niet zijn geweest, dat men, in de openbare zitting beraadslagende over de interpellatie-Messchert, niet meer zou mogen spreken over de Atjehsche aangelegenheid in haar geheel.

Zoo even heb ik dan ook de motie van den heer Bredius ondersteund in het vertrouwen, dat uwe magt niet gaat boven het Reglement van Orde, waarin ik een waarborg vind dat als men niet geheel van het aan de orde zijnde onderwerp afwijkt, men door u niet tot de orde kan worden geroepen.

Voor de leden die het comité-generaal wenschen te sluiten, tot welke ik behoor, is de motie van den heer Haffmans aannemelijk, zoo daaraan werd toegevoegd het door den Minister van Buitenlandsche Zaken in het midden gebragte. Is mijne herinnering juist, dan is ook na de overlegging [der geheime stukken betreffende de Oosterschelde de beraadslaging voortgezet in het openbaar, met de reserve dat men daarin niet over die stukken zou spreken.

De heer **Nierstrasz**: Wordt nu besloten tot opheffing van het comité-generaal zonder meer, dan zullen wij komen tot de openbare zitting, waarin zal kunnen worden besproken wat naar de meening van den Voorzitter daarvoor vatbaar is. Een ander middel ware, als de heer Haffmans zijne motie wilde wijzigen door bijvoeging van: voortzetting der beraadslaging, met uitzondering natuurlijk van de bespreking der geheime stukken.

De heer **Haffmans**: Dit heb ik reeds uitdrukkelijk verklaard: het is geenszins mijne bedoeling dat wij in het openbaar over de geheime stukken zouden spreken. Ik wensch alleen dat niet worde afgesneden over de niet geheime stukken in het publiek te spreken. Ware de motie van den heer Bredius aangenomen, dan zou dit het geval geweest zijn, en dit wil ik beletten. Ik ben echter bereid mijne motie in den aangegeven zin te wijzigen, en te verklaren dat natuurlijk de geheime stukken uitgesloten zijn van eene bespreking in het openbaar.

De gewijzigde motie van den heer Haffmans luidt thans: » om de zitting met gesloten deuren op te heffen en de beraadslaging in openbare vergadering voort te zetten met eerbiediging van het opgelegd geheim.

De heer **de Bieberstein**: Mijnheer de Voorzitter! Door het afstemmen van de motie-Bredius heeft de heer van Lynden van Sandenburg het regt erlangd om de beraadslaging in geheime zitting te doen voortgaan, en dit wordt dien geachten spreker nu door de voorgestelde motie van den heer Haffmans ontnomen, ik zal dus tegen de motie stemmen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik doe opmerken dat, even als bij motien van orde tot sluiting der beraadslagingen de Regering in de gelegenheid moet gesteld worden om vóór het werkelijk sluiten der beraadslaging de redevoeringen te beantwoorden, die nog onbeantwoord waren, ook nu bij de mogelijke opheffing van het comité-generaal, alvorens daartoe werkelijk wordt overgegaan, aan de Regering de gelegenheid moet gegeven worden om nog te antwoorden op de redevoeringen welke heden zijn uitgesproken na de rede van de Ministers.

Onder dat voorbehoud wordt de motie van den heer Haffmans in stemming gebragt.

De motie van den heer Haffmans wordt in hoofdelijke stemming gebragt, met 36 tegen 30 stemmen verworpen.

Voor stemmen de heeren Mackay, Bredius, de Roo van Alderwerelt, Cremers, Insinger, Kerens de Wijlre, van den Berch van Heemstede, van Akerlaken, van Houten, van der Does de Willebois, Gevers Deynoot, Smits, Arnoldts, van Zuylen, Bergsma, Lambrechts,

Schimmelpenninck, Luyben, Fabius, Begram, Nierstrasz, s'Jacob, Viruly, Haffmans, de Ruyter Zylker, Rutgers van Rozenburg, Blussé, van Kuyk, Stieltjes en de Voorzitter.

Afwezig waren de heeren Kuyper, Kien, Storm van 's Gravesande en Wybenga.

De **Voorzitter**: Wegens het ver gevorderde uur stel ik voor de verdere beraadslagingen in comité-generaal te verdagen tot aanstaanden Maandag ten 11 ure.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

ZITTING MET GESLOTEN DEUREN.

20 April 1874.

Voorzitter: de heer **Bullert**.

Tegenwoordig, met de Voorzitter, 67 leden, te weten de heeren:

Schimmelpenninck van der Oije, de Bruyn Kops, de Jong, Fabius, van Lynden van Sandenburg, van Zuylen van Nijevelt, van Kerkwijk, Bichon van IJsselmonde, Brouwer, van Akerlaken, Insinger, van den Berch van Heemstede, Rombach, Hingst, de Bieberstein, Idzerda, Kerens de Wijlre, Nierstrasz, van Kuyk, Heydenriek, Cremers, Smits, Kuyper, Mirandolle, Lambrecht, Oldenhuis Gratama, Gevers Deynoot, van der Does de Willebois, van Loon, Saaymans Vader, Schimmelpenninck, Dam, Luyben, van Nispen van Sevenaer, Sandberg, Haffmans, van Reenen, Mackay, Lenting, Godefroi, Jonckbloet, Bergsma, van Zinnincq Bergman, de Roo van Alderwerelt, Blom, Teding van Berkhout, Tak, van Wassenaer van Katwijk, de Lange, C. van Nispen tot Sevenaer, Mees, Wintgens, Viruly Verbrugge, Arnoldts, Stieltjes, Blussé, Cappijne van de Coppello, Smidt, Jacob, Begram, de Ruiter Zylker, Storm van 'Gravesande, Kien, Moens, van Eck en van Houten; en al de heeren Ministers.

Voortzetting der beraadslaging over de INTERPELLATIE VAN DEN HEER MESSCHERT VAN VOLLENHOVEN EN DE VAN REGERINGSWEGE OVERGELEGDE STUKKEN.

De heer **van Lynden van Sandenburg**: Indien de Kamer thans van mij eene breedvoerige tegenspraak verwacht te hooren van de redevoering door den Minister van Kolonien gehouden, dan zal zij in die verwachting, ik zeg niet teleurgesteld worden, want ik geloof dat iedereen naar de opheffing van het comité-generaal verlangt, maar zal daaraan toch niet voldaan worden.

Ware toch door den geachten afgevaardigde uit Dordrecht Zaterdag 11. geene motie voorgesteld, waarover bijna een uur gesproken is, dan zou ik slechts voor eenige oogenblikken de aandacht der Kamer gevraagd hebben; en ofschoon nu sedert een dag is verlopen, ben ik nog niet van gedachte veranderd en wensch ik mij ook nu te bepalen tot de enkele opmerkingen die ik Zaterdag had willen maken en mij alzoo voornamelijk hieraan te houden, dat ik zooveel mogelijk vermijd iets te zeggen wat in publieke zitting gezegd kan worden, en voorts alleen bij de door mij bedoelde opmerking te rade ga, met mijne herinnering van Zaterdag 11.

Hoezeer ik had gewenscht in comité-generaal geheel te zwijgen, toch is mij dit onmogelijk, omdat het weinige wat ik te zeggen heb ontleend is aan de stukken, met name aan de telegrammen waarvan wij in publieke zitting niet mogen gewagen en ook omdat het mij niet te doen is — en het gevaar in publieke zitting daartoe grooter wordt — om de Regering zoo als herhaaldelijk is gezegd op dit oogenblik te bemoeijelijken door retrospective beschouwingen, die daarenboven, afgescheiden van de quaestie van vertrouwen, die ik op dit oogenblik het plan niet heb te stellen, bij deze gelegenheid geen praktisch nut zouden hebben. Schitterend voorwaar, gaarne doe ik daaraan hulde, was de uitvoerige rede Zaterdag door den Minister van Kolonien gehouden, ter beantwoording der gemaakte opmerkingen; maar hoe daarmede ook betrekkelijk ingenomen en erkennende dat zij in weinig opzigt boven mijn lof moge verheven zijn, mag ik toch niet nalaten het koele verstand te raadplegen en die rede aan kritiek, waartoe zij zooveel stof geeft, te onderwerpen.

En dan moet ik zeggen dat ik mij verbaasd heb over eenige stellingen door den Minister verkondigd, zoozeer, dat ik bijna geneigd zou zijn om te vragen wat de Minister wel eens gevraagd heeft met betrekking tot andere redevoeringen: was zij wel inderdaad serieus?

Van de quaestie der overlegging van de stukken onder geheimhouding, wil ik de Regering geen grief maken. Ik hecht daaraan weinig waarde. Ik waardeer zelfs dat de Regering zoo streng vasthoudt aan de voorwaarde van geheimhouding, uit vrees — in zoover dit hare bedoeling is — dat uit het openbaar maken, de handelingen der Regering naar buiten af in een voor haar minder gunstig daglicht zouden worden gekend en op de door haar ge-

wenschte waarde gesteld. Daarenboven heb ik nooit sterk aangedrongen op het openbaar maken van stukken die internationale betrekkingen betroffen; en zelfs heb ik de Regering niet te hard gevallen, wanneer reeds sedert lang toegezegde stukken achterwege bleven. Ik herinner slechts aan de stukken die door mij den Minister van Buitenlandsche Zaken gevraagd zijn met betrekking tot de overgave van de kust van Guinea aan Engeland, en waarvan de overlegging is toegezegd, maar niet geschied.

Ik neem dus aan en eerbiedig het bezwaar dat de Regering ten deze meent te moeten maken, waardoor wij evenwel in het uitspreken van ons oordeel in zeker opzicht zijn gebonden. Zoo als de Minister van Kolonien toch zelf gezegd heeft, moet het geheim der stukken ons van zelf terughouden van het uitspreken van een oordeel in de openbare zitting.

Maar nu moet ik toch herhalen wat ik reeds deed opmerken in mijne eerste rede in comité-generaal — en de Minister niet kon weerspreken — dat de Regering weinig blijk heeft gegeven van zucht om het gemeen overleg te bevorderen, en van opregtheid, wanneer ik in verband breng de verklaringen vroeger door de Regering afgelegd met hetgeen ons nu bekend is geworden. De Minister heeft dat wel weersproken maar slechts en bij uitsluiting met het oog op de interpellatie van 27 Februarij. De Regering kon toen niet meer mededeelen zeide de Minister, omdat de onduidelijkheid, aan den telegramstijl eigen, de berigten welke zij had niet boven allen twijfel deed verheven zijn.

Ik verklaar dat ik dat niet begrijp, vooral omdat toch naar dien telegrammenstijl is gehandeld. De bedenkingen tegen de houding van de Regering bij de interpellatie op 4 April blijven in ieder geval in volle kracht. De heer van Reenen had gezegd: »In geval eener ontkenning, zou ik daaruit moeten opmaken, dat de Minister zelf alleen nog kennis draagt van de oorlogsverklaring, maar niet bekend is met de omstandigheden die daartoe aanleiding hebben gegeven». Daarop antwoordde de Minister van Kolonien: »Het laatste wat de geachte spreker zegt is juist. Aan de Regering ontbreken nog ten eenen male berigten, met uitzondering van het zeer korte telegram, gisteren ontvangen». Dat was den 4den April, en nu zeide de Minister van Kolonien op 21 Maart jl. betreffende de overlegging van de de stukken: »Eigenlijk zou met de mededeeling der telegrammen kunnen worden volstaan, want die bevatten de geschiedenis van het voorgevallene, omdat dáárop gehandeld is». Als men nu in aanmerking neemt, dat het laatst overgelegde telegram is van 20 Maart 1873, hoe kon dan de Regering op 4 April daarna verklaren, dat zij van niets wist? En is hetgeen ons nu uit de telegrammen is bekend geworden niet eene bevestiging van wat reeds de geachte afgevaardigde uit Winschoten, de heer Jonckbloet uitgesproken heeft in zijne nota, gevoegd achter het Verslag betreffende het wetsontwerp tot verhooging der Indische begrooting van verleden jaar, op bladz. 12, »dat de Regering op 4 April, ja reeds op 27 Februarij wist, wat zij op 4 April aan de Volksvertegenwoordiging verklaarde niet te weten" enz.

Eene tweede en niet minder ernstige vraag: Geeft, hetgeen de Minister verder in zijne rede van 11. Zaterdag gezegd heeft, blijk van eene vaste overtuiging, die van het begin af de grondslag geweest is van de door de Regering gevolgde politiek?

Ik heb Zaterdag jl. verklaard, dat ik, wanneer de motie van den heer Bredius werd aangenomen, daaruit niet de conclusie zou wenschen getrokken te zien, dat de rede van den Minister van Kolonien niet te weerspreken was en ik mij een nader oordeel reserveerde, omdat ik meende dat hetgeen de Minister had gezegd niet wel was overeen te brengen met de ons medegedeelde telegrammen en uit die telegrammen zelven, hetgeen geschied was, werd veroordeeld. Daarop moet ik dus nu met een enkel woord terugkomen.

Ik stel op den voorgrond, dat ik kan aannemen de meening welke die van de Regering blijkt te zijn geweest, om ten opzichte van Atjeh eene politiek te volgen, die noodwendig moest leiden tot eene oorlogsverklaring; maar dan is het mij onverklaarbaar dat men dan ook niet flink weg daarvoor uitkomt en de quaestie niet op dat terrein houdt, in plaats van te ontkennen dat men in dien toestand heeft willen komen en getracht heeft langs vriendschappelijke weg de moeilijkheden op te heffen. Ik laat de quaestie van de al dan niet regtmaticgheid van den oorlog daar, want ook dit heeft weinig praktisch belang. Alleen moet ik opkomen tegen de bewering van den heer Godefroi dat de oorlog zijne regtvaardiging zou vinden in het tractaat van 1871. Ik stem toe dat in dat tractaat de kiem van een oorlog lag, maar ik kan niet begrijpen dat hij daaruit *eo ipso moest* voortvloeijen, daar toch Atjeh geen medehandeland partij bij dat tractaat was. Maar wat daarvan zij en hoe men ook reagere

tegen het tractaat van 1871, waartoe ik zelf heb medegewerkt, in ieder geval stem ik toe dat het sluiten van dit tractaat niet kan worden te laste gelegd aan dezen Minister van Kolonien, die toen niet aan het bewind was, en dat, zoo hij den toestand door het tractaat in het leven geroepen, geaccepteerd heeft gelijk hij dien vond, dat ook het natuurlijke gevolg is van de solidariteit van opvolgende Ministers. Maar dat belet niet deze vraag te stellen: heeft de Regering gedaan wat zij kon om den oorlog te verhoeden, of heeft zij dezen *ab initio* gewild? En dan meen ik dat, hoewel uit de stukken blijkt dat de Regering niet overtuigd was dat het goed was en te verdedigen om den oorlog te verklaren, de Minister zich toch heeft laten meeslepen en alzoo heeft aanleiding gegeven dat men met regt mag concluderen, de Regering heeft den oorlog gewild.

Er bestaat strijd — ook dit blijkt uit hetgeen de Minister Zaterdag heeft gezegd, en is niet vreemd, waar men den oorlog volstrekt heeft gewild — over de eigenlijke redenen waarom de oorlog is verklaard. Men heeft steeds beweerd — en de Minister heeft naar aanleiding der berichten uit Indie dit ook moeten toegeven — dat de oorlog is moeten worden verklaard om vreemden invloed te weren. En nu zeide de Minister Zaterdag — ik wijs daarop, omdat die tegenspraak en onzekerheid strekken tot beoordeeling van de door mij gestelde vraag, of hier wel aan eene vaste overtuiging als basis van wat men gedaan heeft kan worden gedacht — dat het *niet* was uit vrees voor vreemden invloed, maar om de trouweloosheid van Atjeh dat men den oorlog heeft verklaard. De Minister voegde in een ander deel zijner rede daar nog bij, dat hij en het Indisch bestuur eigenlijk zóó afkeerig waren van het voeren van oorlog dat, gelijk de Gouverneur-Generaal zich uitdrukte, hij niet gaarne zijne hand in dat wespennest zou steken. Hoe is dat echter te rijmen met hetgeen de Regering gedaan en kennelijk gewild heeft? De oorlog is ontstaan, al naar mate het de eene of andere keer voorgesteld wordt, uit dit alternatief: of om vreemden invloed uit te sluiten, of om de trouweloosheid van Atjeh, ontleend aan het gebeurde te Singapore.

Maar reeds lang te voren wordt met goedvinden, voorkennis en op last van het Operbestuur eene zending naar Atjeh georganiseerd, die op zich zelve reeds eene ingewikkelde oorlogsverklaring bevatte. De zending van den heer Schiff heeft plaats gehad op eene instructie, die was vastgesteld door of met goedkeuring van den Minister van Kolonien. Die instructie houdt niet alleen zeer bepaald de kiem in, maar was de eerste stap tot de oorlogsverklaring, omdat daarbij aan den resident van Riouw werd opgedragen, eischen te stellen aan den Sultan van Atjeh, die men a priori kon en moest weten dat niet zouden worden toegestaan. Een uitstel van eenige maanden is toen noodig geacht. Ik keur nu de zending van den heer Schiff niet af, ik spreek er zelfs geen oordeel over uit, maar constateer alleen het feit dat, lang reeds vóór men vreemden invloed vreesde en lang vóór door Atjehsche gezanten te Singapore trouweloosheid zou zijn gepleegd, door de Regering de eerste stap is gedaan, die moest leiden tot den oorlog.

Wat het weren van vreemden invloed betreft, de Minister heeft zijne homogeneiteit uitgesproken met de staatkunde van Elout, Falck, Fagel en Baud. Niemand zal ontkennen dat al die uitnemende staatslieden zeer gekant waren tegen buitenlandschen invloed in onze Oost-Indische bezittingen; maar hoe deze Minister, die eene geheel andere politiek volgt, met betrekking tot de toelating van vreemden in onze Oost, dan die mannen, zich op hen kan beroepen, bevreemdt mij. De tegenwoordige rigting der Regering is toch om Indie zoo veel mogelijk voor vreemden en voor buitenlandschen invloed toegankelijk te stellen.

Na te hebben geconstateerd dat de aanleiding tot de oorlogsverklaring niet is geweest de vrees voor buitenlandschen invloed, wordt wederom het voorkomen van dien invloed als noodzakelijk motief tot de onmiddellijke oorlogsverklaring opgegeven; maar dat dit ook niet juist is, blijkt hier uit dat, vóór in Indie, met goedvinden van het Opperbestuur, de oorlog verklaard werd, men hier te lande reeds de zekerheid had, die men ook naar Indie had overgeseind, dat er voor buitenlandsche tusschenkomst inderdaad niets was te vreezen.

Wanneer ik spreek van het buitenland, dan wil ik, even als ik zoo even hulde heb gebracht aan den Minister voor zijne rede van Zaterdag, hier gaarne uitspreken dat ik tegen de houding van den Minister van Kolonien, waar hij zich op internationaal gebied beweegt, en inderdaad als Minister van Buitenlandsche Zaken optreedt, niet alleen geen bezwaar heb, maar ook in het bijzonder, dat ik onder de geheime stukken, die ons zijn overgelegd, met het meeste genoegen en sympathie gelezen heb de missive door den Minister van

Kolonien geschreven aan zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken, voor zoover die mis-sive moest strekken als instructie voor onze buitenlandsche vertegenwoordigers, om de politiek welke Nederland geroepen is in den Archipel te volgen uit een te zetten. Dat neemt echter het feit niet weg dat op het oogenblik dat men, ter voorkoming van buitenlandschen invloed, besloot tot het doorzetten van den oorlog, daartoe om die reden geen grond bestond, omdat men de zekerheid had dat van vreemden invloed niets was te vreezen.

Ja, zegt de Minister, maar men moet onderscheiden tusschen hetgeen de *home-governments* en wat de agenten der Mogendheden daar ginds doen; goed, maar wanneer al door deze iets was gedaan dat niet goed was en moest worden geneutraliseerd, kon dat immers niet meer schaden, zoodra de *home-governments* het ontkend hebben en men zeker is van hunne goede gezindheid?

Turkije heeft de Minister genoemd; welnu, dat gold een *home-government*, en daarvan hadden wij niet zooveel te vreezen; en de diplomatieke worsteling van zes maanden, waarvan de Minister van Buitenlandsche Zaken gewaagde, is toch niet zoo verschrikkelijk geweest als men er op let dat met Turkije slechts drie stukken gewisseld zijn: de eerste dépêche van Turkije van 22 Augustus, waarop de Regering eerst 1 October antwoordde, en de nadere dépêche van 2 December, waarbij onze handeling door Turkije zonder reserve werd goedgekeurd en gewaardeerd.

Welk was dan dat groote gevaar dat van de zijde van Turkije was te vreezen? Voor materiele hulp was geen gevaar te duchten en dat het geestelijk hoofd van het Mohammedanisme zich aan de zaak van Atjeh zou laten gelegen zijn uit het oogpunt van religiestrijd heeft men toch niet kunnen voorkomen. De Minister heeft daarbij reeds vroeger hoog opgegeven van het gebruik dat *la jeune Turquie* maakt van gehouden redevoeringen in deze Kamer om den invloed van Turkije ten behoeve van Atjeh te doen gelden, redevoeringen die zouden zijn overgedrukt in Turksche bladen. Daartegen moet ik opmerken dat, zoover mijne informatie strekken, ik alleen heb gevonden eene verwijzing naar iets wat de heer Heemskerk in deze Kamer heeft gezegd, niets meer; maar daarenboven, dat in dezen van de *jeune Turquie*, zoo als de Minister zich uitdrukt, niets is te vreezen, omdat zij juist tegen het orthodoxe Mohammedanisme gekant is.

Onze Regering wist voorts en deed het aan het Indisch bestuur weten, dat op het oogenblik van het uitzenden der expeditie geen vrees bestond noch voor de tusschenkomst van Italie, noch voor die van Amerika; terwijl de Minister zelf zeide, verstandig genoeg geweest te zijn om geen gewigt te hechten aan tot hem gekomen berigten wegens andere gevreesde tusschenkomst, zoo als bij voorbeeld van Duitschland. Daarbij komt nog wat Amerika betreft — en dit stelt in het licht door welke ongegronde angsten men zich door die gevreesde tusschenkomst van Amerika liet leiden — dat de vloot van Hongkong weken noodig had om in de Atjehsche wateren te komen, hetgeen men toch wist en in de zitting van den Raad van Indie zelf is herinnerd. De telegrammen nu, en dit wilde ik aantoonen, bewijzen dat de Regering het eens is met hetgeen ik zoo even zeide als onvoldoende tot motivering der oorlogsverklaring; zij meende inderdaad dat in Indie met te groote voortvarendheid werd gehandeld en dat geen genoegzame grond bestond voor hetgeen is geschied. De fout der Regering ligt daarom dan ook hierin, dat zij niet volgens die overtuiging handelde.

Waarom, toen de Minister van Kolonien de overtuiging had dat inderdaad door den Gouverneur-Generaal niet goed gehandeld werd, waarom toen getelegrafeerd: »wij willen en mogen u niet binden», in plaats van: »gij moogt niet zoo handelen vóór gij nadere berigten uit het moederland ontvangt».

Dat had de Regering kunnen, ja moeten doen. In de laatste discussie tusschen mij en den Minister van Kolonien op 18 December ll. gehouden, betreffende mijne vragen omtrent de instructie van den Regerings-commissaris, was een groot gedeelte van de Kamer met mij onder den indruk, dat er ernstig verschil bestond tusschen den Minister van Kolonien en den Gouverneur-Generaal. Toen heb ik mij zelve afgevraagd: hoe is het mogelijk, wanneer de Gouverneur-Generaal aldus in eene zoo ernstige zaak in strijd handelt met de bevelen uit het moederland, dat de Minister van Kolonien dien hoogen ambtenaar in zijne tegenwoordige positie laat? Nu vraag ik, hoe is het mogelijk dat de Regering, hoewel zij niet heeft kunnen goedkeuren hetgeen op Buitenzorg is voorbereid en beslist, ondanks dit alles daaraan toch hare goedkeuring gehecht en vrijheid tot handelen gelaten heeft? Dat zij het gedaan heeft, daarin ligt tevens hetgeen ik genoemd heb: hare veroordeeling. De Minister

telegrafeert herhaaldelijk dat er meer positive feiten moeten worden medegedeeld, meer stellige berichten noodig zijn, om op tusschenkomst bij de Mogendheden aan te dringen. De Regering telegrafeert voorts dat, wanneer men de gedragslijn volgt, die de Gouverneur-Generaal voorstelt, men niet alleen een zeer slechten indruk bij de Mogendheden en de Staten-Generaal zal maken, maar dat er ook geene aanleiding toe bestaat om aldus te handelen; zeer juist; maar niettegenstaande dit alles, wordt het toch gedaan.

In het telegram van 7 Maart wordt gezegd: » Wij mogen en willen uwe handen niet binden door verbod, maar meenen dat souvereiniteit of oorlog als eerste eisch hier en elders slechten indruk zou maken". En het doen van dien eersten eisch was nota bene reeds bepaald in de zitting van den Raad van Indie, den Minister bekend gemaakt bij telegram van 22 Februarij, en daartegen was door den Minister bij telegram van denzelfden dag geen bezwaar gemaakt. Waarom zou hetgeen men zich voorstelde te doen (en gedaan heeft) zoo slechten indruk maken? Wanneer de Regering meende en overtuigd was dat de toestand van het oogenblik zoodanig optreden tegenover Atjeh gebod en regtvaardigde, behoefde zij niet te vreezen voor dien slechten indruk. Dus dit bewijst hetgeen ik straks heb geavanceerd, dat de Regering zelve de overtuiging miste dat noodzakelijk was datgene waartoe in Indie werd besloten en wat zij toch met hare goedkeuring heeft laten begaan. In hetzelfde telegram van 7 Maart wordt nog gezegd: » Bij onwil, om ons te ontvangen.... is oorlog onvermijdelijk die van zelf zich oplost in souvereiniteit." Dus, met andere woorden: wij krijgen toch gedaan wat wij wenschen, maar waartoe wij eigenlijk nu toch geen genoegzamen grond hebben.

In het latere telegram van den Minister van Kolonien aan den Gouverneur-Generaal zegt de Minister in substantie: Wij zijn het eigenlijk eens wat betreft het doel dat wij wenschen te bereiken, maar omdat het niet genoegzaam blijkt dat wij regt hebben dat doel te bereiken langs den voorgestelden weg, moeten wij voorzigtig zijn met den vorm, en daarin verschillen wij slechts. De Minister spreekt verder aan den Gouverneur-Generaal zijne meening uit dat aan den vorm groot gewigt moet worden gehecht en dat men zich liever moet laten leiden (wat dus *niet* geschiedde) door bedachtzaamheid en regtvaardigheid, dan over te gaan tot een stap (later toch gedaan) die niet noodzakelijk en niet gebruikelijk, dus ook eigenlijk niet geregtvaardigd is. Dat telegram van 12 Maart geeft, als ik het zoo noemen mag, in zekeren zin de norma aan van de politiek die de Regering had kunnen volgen, maar tegen hare overtuiging niet heeft gedaan. En nu vraag ik: wanneer het thans is gebleken dat zij dat niet gedaan heeft, maar integendeel den Gouverneur-Generaal heeft gehandhaafd in het doen van datgene wat zij eigenlijk had willen voorkomen, heb ik dan regt te zeggen dat de Regering van zeer groote wijfeling in deze heeft blijken gegeven?

Dit is zoo wat het voornaamste wat uit de telegrammen valt te leeren en wat ik meende te moeten uitspreken naar aanleiding van hetgeen de Minister van Kolonien 11. Zaterdag gezegd heeft. Ik zou nog wel het een en ander in het midden kunnen brengen tegen hetgeen de Minister van Buitenlandsche Zaken heeft gezegd, maar daar Zijne Excellentie zich tot enkele algemeenheden bepaald heeft, zou dit tot niet veel leiden. Hetgeen ik trouwens voornamelijk heb willen constateren komt hierop neder dat hetgeen de Regering vroeger en later heeft verklaard in de Kamer, niet is geweest in overeenstemming met hetgeen zij gedaan heeft, en in de tweede plaats, en dit vooral, dat uit de telegrammen is gebleken dat de Regering, terwijl zij eigenlijk afkeurde den weg die door den Gouverneur-Generaal is gevolgd om redenen daarbij vermeld en nader toegelicht in de missives die tot opheldering van de telegrammen hebben gestrekt, desniettegenstaande dien weg met hare goedkeuring heeft doen volgen. Dat geeft mijns inziens blijk van eene weinig te regtvaardigen twijfeling in de politiek der Regering, die ons geleid heeft tot dezen ongelukkigen oorlog.

De heer **Haffmans**: Mijnheer de Voorzitter, is de oorlog nu geregtvaardigd? Dit is de quaestie. Zijn wij thans overtuigd dat de oorlog noodzakelijk en regtmatig is?

Ik heb de overgelegde stukken met zorg bestudeerd en grootendeels uitgeschreven. Ik heb ook de redevoering van den Minister, verleden Zaterdag uitgesproken, met de meeste aandacht gehoord, — en toch, ik moet zeggen: de oorlog is niet geregtvaardigd, noch tegenover Atjeh — want er bestond geen behoorlijke *casus belli* — noch tegenover Nederland — want de oorlog was niet onvermijdelijk. Ik zal een en ander betoogen.

In de eerste plaats: er is geen *casus belli*.

Wat geeft men voor als reden tot de oorlogsverklaring aan Atjeh? Het zoogenaamde verraad van Atjeh, het hulp zoeken van het gezantschap te Singapore bij de consuls van Amerika en Italie. Gesteld echter dat de opgegeven feiten bewezen waren, dat de consuls zich met niets anders bemoeid hadden, dan met hetgeen hun aanging en waarin zij iets doen *konden*, dat het gekonkel van politieke tinnegieters wezenlijk ernst was, dan nog was dat hulpzoeken op zich zelf geen verraad, geen *casus belli*.

De Minister van Kolonien erkent dit zelf, maar voegt er bij dat de omstandigheid, dat de gezanten bij ons gastvrijheid genoten, dat zij op onze schepen reisden, terwijl zij bij anderen tegen ons, steun zochten, het vragen van opheldering en rekenschap noodig maakte. Dit geef ik toe, maar ik vraag of dit (vragen van opheldering en rekenschap) het karakter van de boodschap is, die de commissaris in Atjeh is komen brengen.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, de commissaris viel, gelijk men zegt, met de deur in huis, hij kwam toegerust ten oorlog en bragt den oorlog. Het vragen van opheldering en rekenschap dat voorafging, was maar voor den vorm, eene ijdele vertooning. Zijne geheele houding toonde aan, dat hij volkomen gedecideerd was, ja, dat hij er vurig naar haakte, dat hij brandde van begeerte om den oorlog te verklaren. De commissaris bewees door zijne houding dat men zich in hem niet vergist had, en dat het waar was wat de Gouverneur-Generaal geseind had: *de vice-president is de man*, dat wil zeggen de man om toe te slaan.

De Minister heeft ons eergisteren verhaald, dat het niet de eerste keer was, dat Atjeh bij vreemden hulp tegen ons heeft gezocht.

Mijnheer de Voorzitter, waarom dan ditmaal de zaak zoo hoog opgenomen, indien men ze vroeger liet doorgaan. Daarvoor bestond eene andere reden, en wel deze: men zocht een *casus belli*, en wat men *zoekt* dat vindt men ligt. Tusschen de Regering en het Indisch bestuur stond reeds lang vast, dat er vroeger of later een oorlog met Atjeh komen *moest*, dat was, zoo als men zegt, eene uitgemaakte zaak.

De quaestie was maar om eene aanleidende oorzaak tot den oorlog te vinden. Er bestond tusschen Regering en Indisch bestuur eene afspraak en deze beheerschte de geheele geschiedenis. Die afspraak aannemende, verklaart zich alles; zonder deze is de oorlogsverklaring onbegrijpelijk. Ik zal dit in bijzonderheden aantonen.

De eerste telegram is opmerkelijk. De Gouverneur-Generaal sprak daarin van geen oorlog, dat was niet noodig, de Minister verstond hem toch. Deze wist waar de Gouverneur-Generaal heen wilde en wat hij van den Minister verlangde, namelijk eene autorisatie voor den oorlog. Die autorisatie ontving de Gouverneur-Generaal dan ook per omgaande. En, Mijne Heeren, let wel op den plegtigen pompeusen aanhef van dat telegram van 18 Februarij.

» *Met voorkennis van den ministerraad en den Koning* », het is of de wapenen plegtig gezegend worden meer was niet noodig. Toen de heer Loudon deze woorden las aan 't hoofd van het telegram, wist hij genoeg; hij had *verlof* om oorlog te voeren.

» Langer dralen », zegt de Minister in dat telegram, » is ongeoorloofd ».

Wat wil dat zeggen? Erkent men daarmede niet de bestaande afspraak? Beteekent dat niet: wij hebben lang genoeg gedraald, vooruit maar, naar Atjeh!!

Zoo althans heeft de Gouverneur-Generaal het telegram van 18 Februarij opgevat. Dat blijkt uit het zijne van den 22sten.

Na de ontvangst van het telegram des Ministers heeft hij terstond den Raad van Indie bijeen-geroepen en dan doen besluiten (de heer Loudon zegt er uitdrukkelijk bij » *op mijn voorstel* » om zijne verdiensten in het oog des Ministers te doen schitteren als of hij zeide: *ik heb het gedaan*) om zoo spoedig mogelijk een commissaris met vier bataillons naar Atjeh te zenden en het ultimatum te laten stellen: soevereiniteit erkennen of oorlog. Van dat oogenblik af was de teerling geworpen. De oorlog was er. Van dat oogenblik bestond werkelijk de oorlog, want het zenden van troepen buiten de zeemagt, niemand zal dat ontkennen, dat was de oorlog.

Spoediger nu is er nooit een oorlog in zijn werk gegaan. In vier dagen tijds! Van 16—22 Februarij. En let wel! van die vier dagen moet afgerekend worden de tijd noodig om ginds den Raad van Indie zamen te roepen, om hier den Koning te raadplegen en den Ministerraad bijeen te roepen. Waarlijk! indien men niet zoolang van den oorlog was zwanger gegaan, zou men dien niet zoo spoedig ter wereld hebben kunnen brengen! Noch hier, noch in Indie heeft men een oogenblik in beraad gestaan, voor mij een bewijs te meer, dat de oorlog sedert

lang in beginsel vaststond, en dat men alleen op eene gelegenheid wachtte. Dat overhaast besluit, gevoegd bij de nietigheid der grieven, (in vergelijking vooral van hetgeen men in vroeger tijd verdragen had) bewijst nog meer dan het ultimatum dat enkel eischen stelt en van geen grieven spreekt, dat op het oogenblik geen wezenlijke *casus belli* bestond, en dat deze oorlog eigenlijk niet anders is dan wat de Franschen zeggen: *une querelle d'Allemand*, zoo als de Duitschers zich uitdrukken: een oorlog die *vom Zaun gebrochen* is, of zoo als men in goed Hollandsch zegt: *een gezocht standje*!

De Minister heeft zich dan ook steeds verlegen getoond om de oorzaken van den oorlog te melden. Op dit punt is de Minister volkomen geregtvaardigd — maar dit is ook het eenige — hij kon de redenen niet opgeven, want er waren er geen!

Oude grieven waren er in menigte. Die kregen wij dan ook in de Nota. Maar geen nieuwe. En nu vraag ik, of niet in dat recours op oude grieven de bekentenis ingewikkeld ligt opgesloten dat nieuwe ontbraken, althans dat ze niet presentabel waren?

Nu hoor ik reeds het verwijt dat ik voor Atjeh pleit, maar ik antwoord: zijn we niet in comité-generaal om de waarheid onbewimpeld te zeggen? Wil men onpartijdig oordeelen, dan moet men zich op het standpunt van Atjeh plaatsen. *Audiat et altera pars*. Indien de Atjehers hier spreken konden, Mijnheer de Voorzitter, ik geloof, men zou nog geheel iets anders hooren!

Ik kom nu tot de vraag of de oorlog noodzakelijk was.

Ja, zegt men, om vreemden invloed te weren. Maar, vooreerst, dat kon op eene andere wijze gebeuren, enkel door de zeemagt. Daarvoor behoefde men geen troepen te zenden om dadelijk den oorlog te maken.

In de tweede plaats: de vrees voor die inmenging was, op zijn minst genomen, overdreven. Zij berustte op geruchten, en dit is zóó waar, dat zelfs de Minister zich beklagt, dat men hem niets dan geruchten voordient. Het is volstrekt noodig, zegt de Minister, om stilliger berigten te geven, want anders compromitteren wij ons tegenover de vreemde mogendheden. Wanneer men nu die geruchten tot hun oorsprong vervolgt, komt men ten slotte tot Mohammed Ariffin van Moko-Moko en tot eene brochure van zekeren Cerruti, die nooit iemand gelezen heeft.

In de derde plaats had men geruststellende verzekeringen omtrent de bedoelingen van de vreemde mogendheden alvorens de oorlog begon. De vrees voor dadelijke dreigende inmenging is dus slechts een pretext, gelijk de Gouverneur-Generaal in zijn brief van 25 Februarij (n°. 9 der stukken) zelf getuigt. Het zij mij geoorloofd deze gewigtige woorden aan te halen:

„Noodzakelijkheid der expeditie is een uitgemaakte zaak. Zelfs al mogt de verzekering worden ontvangen dat Amerika zich even weinig als Italie zal bemoeijen. Aan de dubbelzinnige politiek van Atjeh dient een einde te komen. Zoolang het onze souvereiniteit niet erkent, blijft vreemde tusschenkomst ons als het zwaard van Damocles bedreigen. Het fait accompli is het eenig redmiddel. Wie het doel wil, wil de middelen, waar die geoorloofd en gewettigd zijn door het regt van zelfbehoud.”

Ziedaar de theorie van den Gouverneur-Generaal, en dan zeg ik: *habemus reum confitentem*. De Gouverneur-Generaal erkent, dat men den oorlog wilde om den oorlog, om een *fait accompli* te stellen, om van den *cauchemar* van vreemde inmenging bevrijd te worden, om te kunnen zeggen: wie met Atjeh aanlegt, trekt partij tegen Nederland, want wij zijn met Atjeh in oorlog.

Uit deze verklaring blijkt overtuigend, dat de oorlog volstrekt niet presseerde, dat er geen haast bij was, dat men zich niet hals over kop daarin behoefde te storten, dat men zich behoorlijk had kunnen voorbereiden en tijd en gelegenheid had kunnen beramen. Van noodzakelijkheid van den oorlog kan dus geen quaestie zijn, zelfs al neemt men aan, dat wij te eenigertijd oorlog met Atjeh *moesten* maken. Deze noodzakelijkheid om oorlog met Atjeh te maken wordt door den Minister zelf ontkend in zijn brief van 18 Februarij (n°. 6 der stukken). Daar zegt hij, dat Nederland langs vredelievenden weg door overreding en waarschuwing zijn doel zou kunnen bereiken. Hij bekent dus, dat er geen oorlog noodig was.

Maar met de politieke quaestie hebben wij hier niet zoo zeer te maken. Het geldt een oordeel over het Regeringsbeleid.

Ik zeg dan als résumé van mijn oordeel dat men heeft gehandeld met dulle drift, in

plaats van met rijp beraad; dat deze oorlog *ex abrupto* zonder voorbereiding, te ongelegener ure, met overhaasting ondernomen, niet de daad is van een kalm en bedaard staatsman, maar een *coup de tête* van een onbezonnen jongeling, die door *Thatendrang*, door zucht om iets te doen, gekweld wordt.

Maar nu is de vraag: wie heeft het gedaan? Dit is iets anders dan de vraag: wie is verantwoordelijk? Dit is geen quaestie; de Minister heeft zich uitdrukkelijk verantwoordelijk gesteld voor alle daden, ook van den landvoogd. Maar hij kan dit ligt doen, want die verantwoordelijkheid heeft geen consequentien, er is geen verhaal, het lot van Bazaine is hier niet te vreezen. Gewigtiger is de vraag: wie is de eigenlijke bedrijver: de Minister van Kolonien of de Gouverneur-Generaal? Daarentrent kunnen wij uit de telegrammen veel leeren. De eerste impulsie tot den oorlog is van den Minister uitgegaan; zijn telegram van 18 Februarij is de vonk die in het kruid sloeg; de Gouverneur-Generaal vatte daarop vuur en ging zelfs verder dan de Minister had aangewezen. De Minister wilde aanvankelijk slechts zeemagt sturen; de Gouverneur-Generaal besloot terstond ook landmagt te zenden. De Minister ontving daarvan echter terstond, reeds op 22 Februarij berigt, en op dienzelfden dag keurde hij het goed. Wat zegt toch de Minister in zijn telegram? » Wat Atjeh betreft, de troepen debarqueren natuurlijk niet vóórdat de ongeneigdheid voldoende geconstateerd is, om aan onze eischen behoorlijk te voldoen." De Minister legde er zich bij neder dat de troepen zouden vertrekken; hij maakte slechts eene kleine reserve, op dit punt is dus de Gouverneur-Generaal gedekt.

De Minister heeft Zaterdag gezegd: » de menschen daar ginds vonden goed dadelijk troepen te zenden? Ik was er tegen." Maar dan vraag ik: waarom hebt gij dan niet geseind dat gij er tegen waart.

Er is een tweede verschil tusschen den Minister en Gouverneur-Generaal. Het betreft het ultimatum, dat de Minister te ruw vond. Maar ook dit kende de Minister reeds 22 Februarij en hij maakte er volstrekt geen aanmerking op. Noch in zijn telegram van 22, noch in dat van 28 Februarij, zelfs niet in dat van 3 Maart rept hij er met een woord van. Eerst in dat van 4 Maart rijzen de scrupules van den Minister.

De Gouverneur-Generaal antwoordt 6 Maart: » Souvereiniteits-erkenning hoog noodig, anders niets gewonnen. Bij ontvangst van verbod zal ik gehoorzamen." Daarop antwoordt de Minister 7 Maart: » Wij mogen en willen uwe handelingen niet binden door verbod, maar meenen dat souvereiniteit of oorlog als eerste eisch hier en elders een slechten indruk zal maken." Hierbij berust de Gouverneur-Generaal niet, hij insisteert bij telegram van 9 Maart: » Geen andere waarborg denkbaar dan souvereiniteits-erkenning; zonder dit expeditie geen zin. Wil mij terstond stellige bevelen geven of mij laten handelen geheel op eigen verantwoordelijkheid." Nog is de Minister niet overtuigd; hij volhardt in zijn telegram van 10 en in dat van 12 Maart. Eindelijk telegrafeert de Gouverneur-Generaal: » Wil mij onverwijd zeggen welken eisch ik dan stellen moet. Ik kan waarlijk geen anderen waarborg vinden. Er is geen tijd meer te verliezen." Hierop volgt geen antwoord meer. De Minister schijnt dus eindelijk berust te hebben.

Ziedaar de twee eenige punten waarin de Gouverneur-Generaal van den Minister verschild heeft. Op beide punten heeft de Minister toegestemd. Ik kan dus niet beweren dat er iets gebeurd is buiten hem om. Alles is gebeurd met voorkennis van den Minister, althans in hoofdzaak. De Minister erkent dit zelf, want hij telegrafeert: » dus verschil betreft inleiding en vorm." Dit wil zeggen: in hoofdzaak zijn wij het eens, beiden willen wij den oorlog.

Ik beken dat de Minister zich later eenigzins door den Gouverneur-Generaal op sleeptouw heeft laten nemen, maar dit is geen excuus, want hij had den Gouverneur-Generaal eerst op hol gebragt. Het komt mij voor dat de heer Loudon enkel gehandeld heeft op directe en indirecte inspiratie van den Minister. Directe inspiratie noem ik bijv. wanneer de Minister telegrafeert: » Langer dralen is ongeoorloofd." Indirecte inspiratie noem ik wanneer een mindere iets doet om zijn meerdere te behagen, naar het oordeel dat hij zich van diens karakter vormt.

Men ziet in alle stukken dat de heer Loudon energie wil betoonen; dit is zijne constante preoccupatie. Waarom? Omdat hij zich den Minister energiek voorstelt, en meent den Minister te behagen. En werkelijk, in zijn telegram van 27 Februarij maakt de Minister

den Gouverneur-Generaal een compliment over zijne voortvarendheid en energie. Daardoor zal de Gouverneur-Generaal niet weinig gesterkt zijn. Toch geloof ik, dat de Gouverneur-Generaal geheel anders zou gehandeld hebben, indien hij een angstvallig Minister van Kolonien tegenover zich gehad had. Maar stoute hoofden maken stoute handen.

Mijne conclusie is deze, dat de eer en verantwoordelijkheid van dezen oorlog uitsluitend aan den Minister van Kolonien behooren. Verleden Zaterdag betoogde de Minister vrij lang zijne vredelievendheid, zijn afkeer van den oorlog; maar alle die vroegere verklaringen beteekenen weinig tegenover de feiten: de woorden des Ministers mogen pacifiek geweest zijn, zijne daden waren agressief.

De heer **van Zuylen van Nyevelt**: Ik stemde Zaterdag vóór de beide motien om dit comité-generaal te sluiten, doch de Kamer besliste anders, en nu rust op mij min of meer de verplichting, eenige wedersproken punten uit mijne vorige rede nader uiteen te zetten.

De geachte afgevaardigde uit Groningen ziet in die rede eene tegenstrijdigheid met hetgeen ik vroeger zeide, dat Atjeh eenigzins zijne onafhankelijkheid had verloren, in verband met het Sumatra-tractaat. Het staat geheel gelijk met hetgeen wij op een ander gebied zagen gebeuren. Toen vóór eenige jaren besprekingen plaats hadden tusschen von Bismarck en Napoleon III, waarbij het toegelegd was om geheel buiten weten van den Souverein de onafhankelijkheid van het Groothertogdom Luxemburg te belagen, zal men wel niet hebben kunnen beweren, dat dit eenigen grond opleverde om die onafhankelijkheid te betwijfelen. Evenmin zijn de besprekingen tusschen Engeland en Nederland grond om de onafhankelijkheid van Atjeh te betwijfelen.

De heer Godefroi erkent, dat *in foro juridico* de oorlog niet strikt gerechtvaardigd kan worden; maar voert aan dat men de reden van den oorlog moet zoeken in een politiek belang. Plaatst men zich op dat standpunt, dan moet de maatstaf omtrent die regtvaardiging ook elders worden gezocht, en dan wordt zoodanige gevaarlijke oorlog alleen gebillijkt als men succes behaalt. Indien de eerste expeditie gelukkig ware afgelopen, men zou niet zoo naauw gewikt en gewogen hebben of 't regtvaardig was; als de avontuurlijke politiek slechts met succes ware bekroond. Ik herinner aan een gezegde van von Bismarck tot een zijner vrienden: De nakomelingschap zal een standbeeld voor mij oprigten, of het gepeupel van Berlijn zal mij aan een lantaarnpaal ophangen. Daartoe leidt de onzekerheid eener avontuurlijke politiek, en als men die woorden wil toepassen op de Atjehsche expeditie, 's Ministers positie ware weinig benijdenswaard. Evenmin zou ik gaarne de verantwoordelijkheid der Regering deelen als gebeurd ware wat was voorzien in de instructie van den heer Nieuwenhuyzen, namelijk: dat onze expeditie ingescheept zijnde, onverrigter zake en met een bloot protest had moeten terugkomen, wanneer eene vreemde vlag ons te Sumatra ware voor geweest. Eene staatkunde, die onze vlag aan een dergelijken blaam blootstelt, is niet voorzigtig te noemen.

Eindelijk hebben wij nu vernomen, waarop ik reeds lang had aangedrongen, wat de Regering als het casus belli beschouwt, namelijk het zoogenaamd verraad van de Atjehsche gezanten. Daaruit blijkt dus, dat er voor dien tijd geen casus belli was, en de voorbereidingen die men openbaar maakte om aan Atjeh den oorlog te verklaren, dus niet gerechtvaardigd konden worden.

Nu zegt de heer Godefroi wel, dat van de tien oorlogen er misschien acht niet volgens de gronden van strikt regt te verdedigen zijn, maar worden aangegaan om zijne belangen te bevorderen. Ik geef dit volkomen toe, maar dit is nog geene reden voor ons om dat voorbeeld te volgen. Is het staatkundig om in Indie eene politiek te volgen, die men in het Westen zou verfoeijen? Ik spreek niet eens van de millioenen die gespaard waren gebleven, maar van de verliezen van menschenlevens, van de duizende slagtoffers van den oorlog. Denkt men daarover zoo ligtvaardig? Het is daarbij eene zeer gewaagde zaak om het zedelijkheidsgevoel van de natie min of meer te verkrachten door haar in een niet gerechtvaardigden oorlog te mengen.

De Minister van Kolonien heeft mijn getuigenis ingeroepen omtrent den consul-generaal Read, en gaarne wil toegeven dat, voor zoover mijne herinnering strekt, ik niets dan goeds van dien ambtenaar heb vernomen, en dat de Regering te regt vertrouwen in hem gesteld heeft.

's Ministers voorstelling omtrent het Siak-tractaat is mijns inziens niet juist. Mijns inziens is de zaak inderdaad door Engeland ernstiger opgevat dan de Minister meent.

In allen gevalle bewijst het hetgeen ik op den voorgrond gesteld heb, namelijk: dat Engeland meent dat door het tractaat van Siak inbreuk was gemaakt op Atjeh's onafhankelijkheid; want het was de eenige reden die Engeland regt zou gegeven hebben om daartegen op te komen. Die reden lag in het tractaat van 1824. Het is volkomen waar, wat de Minister zegt: Engeland heeft dat niet gedaan om Atjeh te believen, maar in zijn eigen belang. De eenige grond waarop Engeland's protestatie rustte, was dat daardoor te kort werd gedaan aan die onafhankelijkheid van Atjeh, welke wij bij het tractaat van 1824 moesten eerbiedigen. Wanneer daardoor inbreuk was gemaakt op het tractaat van 1824, dan had die natuurlijk ook plaats gehad tegen het tractaat van vriendschap in 1857 met Atjeh gesloten.

De Minister heeft breedvoerig opgegeven van de moeilijkheden met Italie, doch deze zijn mijns inziens op vredelievende diplomatieke wijze te boven gekomen en hadden ook zeer weinig betrekking op Sumatra, omdat ze veel meer eene vestiging van Italie op Borneo zoude ten gevolge kunnen hebben.

Eindelijk moet ik den Minister van Buitenlandsche Zaken geluk wenschen wegens de verklaring die hij ons heeft kunnen afleggen, dat op dit oogenblik onze verstandhouding wat Atjeh betreft met alle buitenlandsche Mogendheden zoo goed mogelijk is. Ik wensch de Regering en de natie geluk met dat bevredigende resultaat en wil daarom hulde brengen aan de Regering voor hetgeen zij in dat opzigt heeft gedaan. Maar tevens moet ik verklaren dat het antwoord van den Minister mij zeer weinig heeft bevredigd. De Minister heeft zich geheel op het terrein van algemeenheden geplaatst en weinig belangrijks tegengesproken. Het zwaartepunt van de moeilijkheden wordt door den Minister van Buitenlandsche Zaken voornamelijk gelegd op Turkije, en nu meen ik dat Turkije ons reeds al het kwaad gedaan heeft hetgeen het ons met mogelijkheid berokkenen kon, waarom ik echter deze Regering niet lastig val. Wat was het geval? Het geestelijk hoofd van de Mohamedaansche Kerk, de Cheik-ul-Islam, die een priester is, zal den oorlog tegen Nederland tot een heiligen oorlog verklaard hebben. Het gevolg van dergelijke verklaring is dat volgens den Koran de krijgslieden, welke sneuvelen, onmiddellijk plaats vinden in het paradijs. Van daar die doodsverachting, welke men bij de voorvechters ontmoet heeft. Dit was een gevaar dat voortvloeide uit de aanraking met Turkije, dat echter door de diplomatie niet kon voorkomen worden.

Ik ben bevestigd geworden in mijne overtuiging, dat volgens de gezonde regtvaardige beginselen van staatsregt, de oorlog niet is regtvaardig. Ik ben evenzeer overtuigd dat de Regering dezen oorlog reeds lang heeft voorzien en niet tijdig de maatregelen genomen heeft om bij het uitbreken daarvan behoorlijk voorbereid te zijn. Ook meen ik dat, indien men den oorlog ook al als onvermijdelijk noodzakelijk beschouwt, dan nog een slecht oogenblik gekozen is om te beginnen. Daarentegen ben ik in de overtuiging bevestigd, die ik in mijne eerste rede heb uitgesproken, dat het onstaatkundig, onvaderlandsliedend zou zijn dit in het openbaar door een votum van de Kamer te constateren.

Eindelijk is er een punt dat ik den Minister van Kolonien ten volle toegeef. Sprekende van fouten, welke begaan waren, heeft de Minister gezegd: de mensch is niet onfeilbaar. Dat is volkomen juist, niemand minder dan ik zal niet erkennen dat dwalen menschelijk is, en buitendien, de voorzigtigste staatsman, het beste beleid, zijn nog zoozeer afhankelijk van allerlei omstandigheden, die geheel onafhankelijk zijn van den menschelijken wil, dat ik gaarne wil toegeven dat daarin een grond van verontschuldiging kan gelegen zijn wanneer de zaken minder goed zijn afgeloopen dan men zich had voorgesteld. Maar dan ook meen ik dat men daarop moet letten om eene staatkunde te volgen, waarop men Gods zegen kan verwachten. Wanneer men zich beroepen heeft op het getuigenis van den staatsraad Elout, dan meen ik dat de laatste woorden waarmede hij zijne inleiding besloot, wel behartiging verdienen.

De heer **Fransen van de Putte**, *Minister van Kolonien*: Mijnheer de President, wanneer ik na het gevoerde debat drie sprekers tot de conclusie hoor komen dat de oorlog niet geregtvaardigd is, dan zou ik zeggen: — als ik het niet liet uit deferentie voor de Kamer — ik zie van het woord af. Wanneer toch de Regering, na hetgeen zij laatstleden Zaterdag

de eer had voor te dragen, er nog niet in geslaagd is de Kamer te overtuigen dat de oorlog was onontwikkbaar, dan zal zij heden — in de stemming waarin de Kamer nu verkeert — er ook niet toe geraken.

Het is alleen pligtbesef om eenige bepaalde punten te beantwoorden, dat mij heeft doen opstaan, en niet de hoop om dergelijke verstokte zondaren te bekeeren.

Nu kom ik in de eerste plaats tot den heer Stieltjes; en ik wensch wel begrepen te worden.

Het is volstrekt mijne bedoeling niet, en het ligt niet in mijn verleden om gewenschte interpellaties tegen te gaan of inlichtingen te weigeren in het publiek, ook niet over leger en vloot; maar mijne aanmerking, of liever verzoek, sloeg niet op de vraag of de uitlating van den heer Stieltjes. Ik meen echter dat het pligt is in deze vergadering een enkel woord tot waarschuwing te doen hooren, om zoo lang de zaak van Atjeh niet uit is, niet declinatoir over onze strijdkrachten aldaar te spreken. Ik zou daarom met genoegen de reeks vragen van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam bijna alle in het publiek beantwoorden. Ik zal onder anderen de vraag, of onze eigene marine niet te veel heeft geleden door wat zij voor Indie deel, onmiddellijk beantwoorden met neen, wat het materieel, met ja, wat het personeel betreft.

Neen, wat het materieel betreft, — van de Nederlandsche marine is er naar Indie niets bijzonders gegaan, als *de Zeeland*; het Metalen Kruis was toch reeds voor Indische dienst bestemd, en al die fregatten als *de Zeeland* en *de Wassenaar* zijn voor de verdediging hier te lande niet veel waard. Ik kan hier in comité gerust zeggen, dat noch de sterkte van den romp, noch de bewapening van die schepen aan de tegenwoordige eischen voldoet. De bewapening is niet in overeenstemming met de eischen van den tegenwoordigen tijd.

De schepen zijn in der tijd te zwak gebouwd, in verhouding tot de lasten die zij moeten dragen, waardoor ze allen van achteren doorzakken en ongeschikt worden voor de dienst. De machine zal nu uit *de Zeeland* genomen worden en dit schip in Indie als wachtschip gebruikt worden, waarvoor het uitstekend geschikt is.

Ik zal nu nog een enkel woord zeggen over hetgeen eergisteren door den geachten spreker is aangevoerd betreffende de vergelijking van hetgeen nu en in 1870 van de marine gereed was.

Ik zal bij de definitive indiening van de begroting van Marine voor een staat hiervan zorgen. Ik wil alleen nog doen opmerken, dat stoombatterijen, *de Ruyter* en al die andere drijvende batterijen, niet veel beteekenen wat weerbaarheid betreft met hun glad geschut en onvoldoende pantsering. Zij zijn, daar zij nu ook vervuurd zijn, afgekeurd.

Van de 3 ramschepen zijn wij op 4 gekomen; de *Guinea* is klaar, doch er is eene scheur in den condensor ontdekt; voor het overige is het schip geheel klaar.

Tegen 4 monitors in 1870 hebben wij er nu 10 klaar.

Er zijn verder twee nieuwe kanonneerbooten, type *Staunch*, gereed en 8 in aanbouw.

Wat de zeilschepen betreft, kan ik zeggen dat er op dit oogenblik meer gereed zijn dan in 1870.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam kan den staat, dien ik hier heb neergelegd, inzien, later zal die, bij de definitive begroting van Marine, meer uitgebreid worden overgedrukt.

Ik meende nog meer over marine te spreken, maar ik zal mij liever beperken tot het volgende:

Wanneer die geachte spreker zegt, dat de schepen, waarover in de Kamer gesproken is, onbruikbaar en, zoo als hij zegt, »zonder adem» zijn, dan moet ik de opmerking maken, dat men zulke staten van schepen met verstand moet lezen. Is de kamer van een huis, dat men gemeubileerd overneemt, en waarin een goed halfsleten kleed ligt, dáárom dan minder bruikbaar?

Ik heb hier een staat voor mij van de vloot, met den laatsten mail ontvangen. Wanneer men dien inzielt met het oog van een leek, dan zou men zeggen dat er al heel weinig schepen zijn die bruikbaar zijn.

»De *Citadel van Antwerpen* en het *Metalen Kruis* maken water in het achterschip», leest men daar in dien staat. Maar, Mijnheer de Voorzitter, al onze houten schroefschepen, zonder onderscheid, maken water; dat hebben zij altijd gedaan en zullen zij altijd blijven doen.

Verder: »Eenige dekdeelen zijn gescheurd.» Dit geldt de *Watergeus*; maar ik vraag, is dit nu een reden om te zeggen dat een schip niet bruikbaar is? Ik vraag dit aan de heeren Fabius, Nierstrasz en allen die verstand van schepen hebben.

Van anderen heet het dat het koper dun geworden is; maar bewijst dit dat een schip daarom geen goede diensten kan doen?

De *Cochhoorn*, de *Briel*, de *Maas* en *Waal* moeten nu afgekeurd worden, zij zijn totaal op; maar ik herinner dat zij nog een jaar dienst gedaan hebben, en welke dienst, nadat hier verklaard was dat zij niet meer drijven konden.

Ik las gisteren in eene courant uit Indie, waar men tegenwoordig alles afkeurt en veroordeelt, dat die schepen niet deugen, omdat zij zulk *ruim-stank* hebben. Nu erken ik dat dit voor de bewoners onaangenaam is, maar aan de bevaarbaarheid van een schip doet dit *niets* af.

In de staten waarover de geachte afgevaardigde uit Amsterdam heeft gesproken stond van verschillende schepen dat de ketels zeer slecht waren. Toch hebben zij nog een en 1½ jaar medegedaan.

Men moet zich evenwel geen illusien maken, noch omtrent Nederland, noch omtrent Indie. Ik ben nu te vermoeid om het stuk voor te lezen, maar zal het terinzage voor de leden nederleggen, waaruit blijkt dat het betrekkelijk bij andere natien, en wel bij Engeland, alwaar van de gepantserde schepen eigenlijk maar 3 schepen in goeden staat zijn, niet veel beter gesteld is.

Dit is, naar mijns inziens, het gevolg hiervan, dat de Ministers van Marine in verschillende landen zich geen genoegzaam rekenschap geven van het verband tusschen bewapening, romp en werktuigen der schepen van den tegenwoordigen tijd. De Minister van Marine in Italie stelde voor om de geheele vloot, die 60 miljoen gekost had, voor 6 miljoen te verkoopen, want meer achte hij haar niet waard. Men houdt — en daar zit de fout in — niet genoeg in het oog of een schip nieuwe ketels waard is. Soms — zoo als de *Bali* in Indie — is het schip opgevaren, maar zijn de ketels nog goed. Van een ander schip is het omgekeerde waar enz. Bovendien moet men op de kosten letten. Een kanonneerboot kostte vroeger f 25 000. Ik durf het cijfer niet te noemen wat de 22 man en de luitenants die er op waren, 's jaars kostten. Thans kost zulk een schip f 125 000; aan machine, kolen en munitie kost het ook zeer veel. Daar staat een 23 centimeter in; met zoo'n wapening kan men wel veel doen, ja, maar de vrienden die tegenover ons staan zijn niet minder goed toegerust. Derhalve moeten de Ministers van Oorlog en Marine wel terugschrikken voor de middelen, die zoowel in Indie als hier, voor ons leger en onze vloot noodig zijn. Intusschen — en dat is al wat gedaan kan worden — er moet bijzonder gelet worden op het goede verband, waarvan ik zoo even gewaagde, en gezorgd worden dat de gelden zoo goed mogelijk besteed worden. Wij zijn op dien weg.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam heeft gewaagd van een brik die beter gewapend was dan onze groote schepen voor Atjeh zijn. Het was geen brik, dat is eene vergissing, maar een stoomschip met twee schroeven.

Het schip, de *Komet*, was van de grootte van onze oude stoomschepen 3de klasse, dus iets grooter, maar zeer weinig, dan onze nieuwe 4de klasse, die nu voor Indie zijn gebouwd. Het was gewapend met twee 18duimers van 4 ton gewigt en met twee 16 duimers. Wij zijn op het oogenblik beter gewapend. Wij hebben op onze 4de klasse in plaats der oude klakkebussen een 18duimer van zeven ton en twee achterladers van 12centimeters, terwijl wij op de nieuwe raderbooten gebruik maken van de 16centimeters van de vroegere 4de klasse en die verder gewapend zullen worden met vier 12centimeters achterladers.

Wat dus de bewapening betreft zijn wij vooruitgegaan en wij zullen ook trachten te komen tot schepen die aan de eischen van den tegenwoordigen tijd voldoen, maar dat is niet gemakkelijk, want dat vraagstuk is noch in Engeland, noch in Frankrijk, noch ergens elders opgelost. Het eikenhout, dat men tegenwoordig krijgt, is niet meer bruikbaar. In de *Anna Paulowna*, die nog nooit heeft dienst gedaan, zit het vuur reeds. En dat is niet alleen hier, maar ook in andere landen het geval. Het eikenhout was vroeger goed uitgeloozd, had lang op stam gestaan en was eenige jaren bruikbaar; men bouwde aan een schip eenige jaren, en zette, als een stuk hout aangestoken was, er een nieuw stuk in. Maar tegenwoordig is geen goed stuk hout meer te krijgen.

Nu is de zoogenoemde compositebouw slechts geschikt voor betrekkelijk kleine schepen. Zoodra men boven zekere grootte gaat, zijn zij niet sterk genoeg meer, zoodat ik tot mijne groote verwondering voor veertien dagen te Amsterdam heb gezien, dat men bij het bouwen van de *Alkmaar*, niet tot verfraaijing maar uit noodzakelijkheid, ijzeren langsverbanden op de plaats

waar de hutten komen heeft aangebragt. Volgens Engelsche rapporten is onze *Alkmaar* reeds te groot voor compositebouw. Men zal dus ijzeren schepen moeten bouwen en die met zink bekleeden.

Het geachte lid uit Amsterdam vroeg mij, of er geen voorstellen van den Gouverneur-Generaal waren. Ik heb reeds vroeger gezegd: in October 1872 zijn de eerste voorstellen uit Indie gekomen, maar toen was de Minister reeds vóór geweest en had hij geld aan de Kamer gevraagd. De toestand van de vloot heb ik vroeger begrepen dan het schijnt het geval te zijn geweest in Indie. Daarna is de eigenlijke noodkreet gekomen in het voorjaar van het vorige jaar, maar toen was de wet om meer geld ook reeds hier bij de Kamer.

Ik heb tot mijn genoegen gezien, dat de tegenwoordige schout-bij-nacht de taak begrijpt, die ik hem sinds opgedragen heb. Ik wil er nog bijvoegen, dat als men zich houdt aan de vele aan-schrijvingen omtrent personeel en materieel die ik in de laatste maanden naar Indie gezonden heb, voortaan de zaak op vasten voet geregeld zal worden.

Eene zaak van veel zorg echter, waar ik op het oogenblik nog niet in weet te voorzien, is het gebrek aan volk. Gisteren middag nog heb ik er met den schout-bij-nacht uit het Nieuwe Diep, dien ik om eene andere reden bij mij had, zeer ernstig over gesproken. Al verhoogt men het handgeld, kan men met de gage toch niet zoo hoog gaan als op de koopvaardij-schepen. Deze week is te Nieuwe Diep voor volk op stoomschepen f 45 betaald. Wij hebben de handgelden reeds verhoogd en ik heb nog een anderen maatregel genomen: ik heb de equipagestaten der marine in Indie herzien en de voeding der inlanders verbeterd, zoodat zich meer inlanders verbinden en de militaire marine 300 man minder Europeanen noodig heeft, die dus hier kunnen blijven.

Dat is eene zaak van groote zorg. Er bieden zich wel meer zeemiliciens aan dan geplaatst kunnen worden, maar, gelijk men weet, kunnen die niet buiten 's lands gebruikt worden, dan in zeer buitengewone omstandigheid.

Wat betreft het gepantserd materieel, de *Koning der Nederlanden*, geschikt om als gepantserd vaartuig naar Indie te gaan, zal, naar ik hoop, over een groot jaar klaar komen, en er zal worden voorgesteld, een tweede en een derde schip te bouwen.

De leden, die zich hebben onledig gehouden met de vraag van het uitzenden van troepen, hebben gevraagd: waarom hebt gij de eerste expeditie niet opgehouden? Ik meen daarop in het algemeen dit te moeten antwoorden, dat die leden nu een ander denkbeeld hebben over de verhouding tusschen den Minister en een Indischen landvoogd dan zij hier wel eens hebben blootgelegd en dan mijne overtuiging is. De Regering hier te lande moet zich bepalen tot algemeene trekken, maar zich niet in bijzonderheden mengen. Wanneer bij voorbeeld de Gouverneur-Generaal met den Raad van Indie en den Chef van land en zeemagt, besloten heeft tot eene expeditie, dan moet de Minister er zich niet mede bemoeijen of het beter is te Pedir of in Atjeh te landen, en als ik van hier uit heb geschreven: stuur schepen en men ginds ook troepen daarbij wil uitzenden, zou ik niet gaarne de verantwoordelijkheid op mij willen laden om dit te verbieden.

Verschillende sprekers, zoo als de heeren Kuyper, van Lynden van Sandenburg en van Zuylen van Nyevelt, zijn er op teruggekomen dat Amerika zich onthouden had, vóór dat de expeditie vertrokken was, en beroepen zich op de telegrammen. Maar wat stond in die telegrammen? Dat wij wisten dat Amerika geen orders gegeven had, dat de consul, volgens hetgeen de Amerikaansche Minister heeft medegedeeld, op eigen autoriteit had gehandeld. Maar meer wisten wij er niet van. Was dat nu voldoende zekerheid? Doch ik refereer mij verder aan hetgeen ik Zaterdag gezegd heb, toen ben ik zoowel op dit als op andere punten zeer wijdloopig geweest.

Nog slechts twee punten. De heer van Lynden is teruggekomen op hetgeen ik op 4 April in antwoord aan den heer van Reenen heb gezegd: »meer kan ik niet mededeelen,» terwijl ik op 27 Februarij, toen de heer Blussé zeide: misschien zijn er redenen van Staat die beletten meer te zeggen, geantwoord heb, dat dit juist zoo was. Nu vraag ik: mag de Regering, als zij met vreemde mogendheden in eene onderhandeling is en telegrammen wisselt, er de Kamer in mengen? Mogt een ander het willen doen, ik doe het niet.

De verschillende opposanten zijn met elkander in lijnregten strijd. Zal ik op nieuw de Kamer en mijzelven vermoeijen met dit in het licht te stellen? Zou het mij verder brengen dan Zaterdag?

Men stelt den Minister verantwoordelijk voor den brief van 22 Maart van den heer Nieuwenhuyzen; er werd zelfs eene motie op gevestigd. Er wordt over dien brief gesproken alsof het een ultimatum was, en alsof daardoor niet gehoorzaamd is aan de ministeriele bevelen. Men heeft ook somwijlen den inhoud van de telegrammen in het debat niet juist weergegeven. Zoo zeide de geachte afgevaardigde uit Arnhem, dat in een van de telegrammen stond: »niet al te ruw". Dat is niet juist. Er staat: »niet ruwweg". Een groot onderscheid.

Werkelijk is gehoorzaamd, want in den brief van 22 Maart is niet gevraagd: *erkenning van soevereiniteit*, maar, zoo als de Minister wilde: *opheldering en rekenschap*. Ik ben te vermoeid om den geheelen brief voor te lezen, maar anders zou men zien dat het eenig verschil bestaat in de quaestie van 24 uur. Maar dit heb ik eerst geweten in Julij, te gelijk toen ieder ander het vernam.

Zouden wij den brief anders gesteld hebben? Ja, misschien; maar zij, die zich zoo stooten aan den vorm, letten eens op de gebruiken, die ginds gevolgd worden. Men zie eens de correspondentie in den Javaschen oorlog, die over Bali en Boni, en dan zal men zien, dat, als men die vrienden niet zoo behandelt, men nooit tot een einde komt.

Ik zal de Kamer en mijzelf niet meer vermoeijen. Wat heden morgen, na mijne rede van Zaterdag, nog in het midden is gebracht, heb ik reeds drie malen beantwoord. Ik meen dat die argumenten van hetzelfde allooi zijn als de regters van Oldenbarneveld gebruikten, zoo als Motley ons op nieuw dezer dagen heeft leeren kennen. Ik denk bij het vaderlandsche volk en bij de groote meerderheid dezer Kamer regtschapener regters te zullen vinden dan Oldenbarneveld heeft gehad.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Alvorens het comité-generaal op te heffen stel ik aan de vergadering voor te besluiten, overeenkomstig art. 105 van het Reglement van Orde, dat omtrent het verhandelde in comité-generaal geheimhouding wordt opgelegd aan allen die daarbij tegenwoordig zijn geweest.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De heer **Fransen van de Putte**: Ik vraag van de beleefdheid der Kamer de verdere beraadslaging te willen uitstellen tot morgen, want ik ben nu te zeer vermoeid.

De **Voorzitter**: Ik zal eerst het comité-generaal opheffen en daarna voorstellen de beraadslaging te verdagen tot morgen.

Het comité-generaal wordt opgeheven.

Op den 1sten Julij 1873 en 1 April 1874 was de sterkte der vrijwilligers (onderofficieren, korporaals en soldaten) bij de corpsen der onderstaande wapens als volgt:

		Onderofficieren.	Korporaals en appointés.	Tamboers, hoornblazers en trompetters.	Werklieden.	Soldaten.	Totaal.
Infanterie.	1 Julij . . . 1873	1884	1225	500	"	1711	5320
	1 April . . . 1874	1869	1012	506	"	1498	4885
	Op 1 April 1874 . { meer minder	" 15	" 213	6 "	" "	2 213	" 435
Cavalerie.	1 Julij . . . 1873	274	326	78	40	1245	1963
	1 April . . . 1874	279	337	74	42	1258	1990
	Op 1 April 1874 . { meer minder	5 "	11 "	" 4	2 "	13 "	27 "
Artillerie.	1 Julij . . . 1873	580	404	112	43	1198	2337
	1 April . . . 1874	538	398	117	41	1216	2310
	Op 1 April 1874 . { meer minder	" 42	" 6	5 "	" 2	18 "	" 27
Genie. . .	1 Julij . . . 1873	60	50	10	"	235	355
	1 April . . . 1874	60	48	15	"	161	284
	Op 1 April 1874 . { meer minder	" "	" 2	5 "	" "	" 74	" 71
Totaal op 1 ^o . April 1874 . { meer minder		" 52	" 210	12 "	" "	" 256	506 minder

Op 1 April 1874 waren, volgens art. 9 der militiewet, tot eene vrijwillige verbindtenis toegelaten en tevens nog medepligtig:

bij het wapen der infanterie	290
" " " " cavalerie	194
" " " " artillerie	416
" " " " genie	19
Totaal	919

Het aantal vrijwilligers bij de artillerie-instructie-compagnie, op 1°. April bedroeg 142.

In de magazijnen en wapenkamers bij de corpsen en in de militaire bakkerijen was op 1°. April 1874 het navolgende aantal militairen geëmployeerd, te weten:

bij het wapen der infanterie	119
" " " " cavalerie	14
" " " " artillerie	15
" " " " genie.	3
Totaal	151

Van het aantal remontepaarden, waarvan de aanbesteding in dit jaar heeft plaats plaats gehad, moesten op 1 April 1874 nog worden afgeleverd:

van de corpsen cavalerie	275
" " " " artillerie.	201
Totaal	476

Zee magt.

In dienst in 1870 tijdens de mobilisatie.

- 1 stoombatterij *de Ruijter*.
- 1 ramtorenschip *Prins Hendrik*.
- 3 ramschepen *Buffel*, *Schorpioen*, *Stier*.
- 4 monitors *Heiligerlee*, *Tijger*, *Krokodil*, *Cerberus*.
- 1 gep. stoomkanonneerboot n°. 1.
- 1 stalen kanonneerboot.

- 2 gep. drijvende batterijen *Jupiter*, *Draak*.
- 1 gep. drijv. verdedigingsvaartuig *Borcas*.
- 1 gep. drijv. kanonneerboot.

15

- 1 schroefstoomschip 1ste kl. *Zilveren kruis*.
- 1 idem 2de » *Citadel*.
- 2 idem 4de » *Dommel Amstel*.
- 1 raderstoomschip 1ste » *Valk*.
- 5 instructie-vaartuigen.
- 6 wacht-, kost- en exercitie-vaartuigen.

16

Thans gereed.

- 1 echter in slechten staat gewapend met glad geschut, zonder waarde.
- 1 — —
- 4 waaronder de *Guinea*, in herstelling voor verwisseling-condensor.
- 10 bovendien: *Bloedhond*, *Haai*, *Panter*, *Hyena*, *Wesp* en *Adder*, laatstgenoemde gereed in Julij.
- 1 gewapend met glad geschut, weinig waard.
- 1 — —
- Gesloopt.
- 1 gep. ramriviervvaartuig.
- 2 stoomkanonneerbooten *Hydra*, *Ever*.

21

- 1 stoomfregat *Eevertsen*.
- 3 schroefstoomschepen 1ste kl. *Zilveren kruis*, *Curacao*, *Leeuwarden*.
- 1 schroefstoomschip 3de kl. *Corn. Dirks*.
- 1 moet ketels vernieuwen, zijn gereed.
- 5 — —
- 6 — —

17

In aanbouw en herstelling.

Gereed.

- 1 ramtorenschip *Koning der Nederlanden*, najaar 1875.
- 8 stoomkanonneerbooten, begin 1875.
- 1 schroefstoomschip 1ste kl. *van Galen*, najaar 1874.
- 1 idem 2de » *Marnix*, laatst 1874.
- 1 idem 3de » *Alkmaar*, Augustus 1874.
- 1 idem 3de » *Prinses Maria*, najaar 1874.
- 1 idem 4de » *Aruba*, laatst 1874.
- 1 stoomfregat *Anna Paulowna*, na 6 maanden.

NB. Van de opgelegde schepen komen waarschijnlijk niet meer voor herstelling in aanmerking: 2 stoomfregatten *Adolf* en *Wassenaer*, het schroefstoomschip 1ste kl. *Willem* en het schroefstoomschip 4de kl. *Soestdijk*.

Indien de *Willem* niet wordt hersteld, moet de *Anna Paulowna* worden onderzocht, hersteld en afgetimmerd, waarvoor zes maanden noodig zijn.

Al het houten materieel van de marine, thans in Oost en West in dienst, komt bij eventuele buitendienststelling niet meer voor herstelling in aanmerking.

Eikenhout.

Composite bouw.

IJzer bekleed met *hout*, *enkele* en *dubbele* huid, *koper* of *zink*.

De *Hornet* een schroefstoomschip met twee schroeven, van ruim 400 ton, van de grootte van de schroefstoomschepen 3de kl., iets groter dan de *Riouw* enz., kleiner dan de *Alkmaar*, gewapend met 4 stukken:

2 van 118 ~~68~~, ligte korte 18 duimen, wegende 4 ton;

2 » 64 » » 16 »

Riouw wordt gewapend met:

1 kanon van 18 duim, zwaar, lang, wegende ruim 7 ton.

2 » » 12 » achterlaad,

behalve het sloepgeschut.

